

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Commentarii Exegetici In Apocalypsim Ioannis Apostoli

Viegas, Brás

Parisiis, 1615

Commentarivm Primvm Exegeticvm De Explanatone Præparatione
Ioannis.

urn:nbn:de:hbz:466:1-39261

COMMENTARIUM PRIMUM

EXEGETICVM DE EXPLANATIONE BREFATIONIS IOANNIS.

Explanatio illorum verborum: Apocalypsis Iesu Christi, quam dedit illi Deus palam facere seruis suis.

SECTIO PRIMA.

MORE prophetico Ioannes à Diuina reuelatione vaticinia sua grauissimis verbis aspiciatur, cum ait: *Apocalypsis, seu reuelatio Iesu Christi, quam dedit illi Deus.* Sic namque ferè Propheta ad excitandam attentionem, cõmendandamque suorum operum auctoritatem præfari solent, ad ea scilicet, quæ mandare literis instituunt, non rationis humanæ præsidij, & naturalis contemplationis viribus, sed Diuino planè instinctu, & assatu peruenisse, atque ad e-

illa omnia, non vt hominum inuenta, dogmataque philosophica, sed tamquam Diuina placita, atque decreta accipi oportere. Est nihilominus inter illos in loquendi modo discrimin: quidam enim Visionem suam, alij Visiones Dei, alij Librum visionis appellant, alij factum ad se verbum Domini, quod communius est, in vestibulo statim suorum operum enunciant. Sed nemo sanè grandis, nemo sublimius, quàm Ioannes, præfatus est, qui opus hoc, non Apocalypsim suam, sed Apocalypsim Iesu Christi nuncupauit: quantò enim Christus omnibus omnium Prophetis magis excellit, tantò est nobilius, atque præstatius opus aliquod reuelationem Iesu Christi, hoc est Iesu Christo factam, quàm visionem Esaiæ, hoc est Esaiæ ostensam, aut verbum Domini ad quempiam alium ex Prophetis factum appellare. Nam quod hoc loco Apocalypsis Iesu Christi non significet Apocalypsim, siue reuelationem à Christo factam Ioanni, quod aliquis fortasse putauerit, sed potius ad ipso Patre factam Christo, vt est communis sententia, ex verbis consequentibus exploratum est, cum subiungitur: *Quam dedit illi Deus palam facere seruis suis.*

Vaticinia non hominum inuenta, sed Dei placita.

Apocalypsis est reuelatio Christi facta, id est quod præstantior ceteris vaticiniis.

Nec verò mirum, si Ioannes illa scilicet mirabilis aquila, quam olim Ezechiel capite primo, ceteris animalibus cõnferre contempsit. *Et facies, inquit, aquila desuper per ipsum quatuor, pennis librata sublimibus multò altius, quàm reliqui omnes Prophetae sua vaticinia ordiatur: cum etiam multò sublimius, quàm reliqui quicquid Evangelistæ, qui sapientiæ magis ordine excellere Prophetis, in Euangelio con-*

Ezechiel. 1. Ioannes ut Euangelistæ eminentior.

VIE GAS
IN
APOCALYPTIS

scribendo sese leuissimis alis extulerit, & ab ipsius Diuini verbi in altissimo, & peniussimo Patris sinu residentis æternitate, Diuinitatēque Euangelium inchoauerit: *In principid erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Quid porro non sublime, non excellens ab illius ore prodire potuisset, qui in ipso Ictu pectore, in quo erant omnes thesauri Diuinae sapientiae reconditi, in vltima illa cœna recubuit, idēque altissimam Diuino beneficio cognitionem hausit?

Petr. Dam. Tunc nimirum, vt Petri Damiani sermone 1. de excellentia Ioannis Euangelistæ verbis vtar, super eminentem Diuinæ scientiæ celsitudinem diuinitus illustrata mente concepit, cū in sacrosancto mysticæ cœnæ conuiuio supra pectus recubuit Redemptoris. Et quia in pectore IESV sunt omnes thesauri sapientiae, & scientiæ reconditi, ex illo cœlesti gazophylacio supernam traxit, vndæ nostræ paupertatis inopiam copiosa liberalitate ditauit. Ex illo, inquam, nobis arario diuitiarum copias attulit, & in cōmunem totius mundi salutem bene prodigus erogauit. Imò super fontem perennis vitæ recubuit, vt ipse tunc semper manantia fluuenta Diuinæ doctrinæ hauriret, & eadem nobis postmodum præfixo certi temporis articulo propinaret: magnus videlicet paradisi fluiuius, quæ ex principali sui fontis origine profluens, & vberiori cœlestium charismatum inundatione procedens squallentia deferta humanarum mentium irrigat, & ad proferenda bonorum operum tãquam nouarum frugum germina, vberissima fertilitate fecundat.

III. Suboritur tamen hoc loco illa dubitatio, quo sensu Ioannes hoc opus Apocalypsim, siue Reuelationem IESV Christi, hoc est, IESV Christo factam inscripserit? Cū enim Christus & quatenus Deus ex omni æternitate, & quatenus homo à primo vsque sui conceptus articulo perfectissima rerum omnium cognitione fuerit cumalatus, planè videtur tot, tantorumque mysteriorum, quæ hoc volumine comprehenduntur, Apocalypsim, siue Reuelationem ei de nouo fieri minimè potuisse. Quæ quidem in re illud imprimis est pro certo statuendum non esse hoc loco sermonem de Christo, vt Deus est: sic enim nihil ei potuit reuelari. Quamquàm enim etiam, vt Deus est, scientiam rerum omnium à Patre habeat: ea tamen cognitio nullo pacto Apocalypsis, siue Reuelatio appellari potest, cū reuelatio comparatione eius, cui sit, sit abscondita, & occultata: rei manifestatio: Christo autem secundum Diuinam naturam nihil occultum esse potuit, quippe cui, vt Deus est conuenit per naturam clara, atque euidentia tamen à Patre accepta cognitio. Vnde intelliges non secūm coherere expositionem Bedæ, cum sentire videtur, hoc loco, cum dicitur, *Apocalypsis Iesu Christi, quam dedit ei Deus*, de Christo, vt Deus est, haberi sermonem, Ioannēque more suo, quæ Christi sunt, ad Patrem referre. *Cuius*, inquit, *reuelationem mysterij Ioannes more suo filij gloriam ad Patrem referens Iesum Christum à Deo percepisse testatur.* Itaque videtur existimare, sicut Christus potestatem efficiendi miracula, doctrinamque suam Patri, à quo illam per æternam generationem acceperat, tribuere consueuerat, veluti cum dicebat Ioan. 14. *Pater in me manens ipse facit opera:* & cap. 7. *Mea doctrina non est mea, sed eius, qui misit me:* ita etiam nunc, Ioannem, cognitionem rerum earum, quas hoc volumine complectitur, dicere Christum à Patre accepisse, vt Diuinam Christi scientiam per originem à Patre acceptam indicaret. Rectè quidem ista dicerentur, si de Christi scientia, atque doctrina nomine scientiæ, doctrinæque sermo haberetur: verū cū de Christi cognitione nomine reuelationis disseratur, quæ Christo, vt diximus, secundum naturam Diuinam fieri nequaquam potuit: (siquidem ei per naturam nihil occultum esse potuit, quod per reuelationem cognosceret) non est, cur ad rationem sem-

Ex Christi pectore quanta hauseri.
Ioan.

Pectus Christi cœlestis ararium.
Ioannes paradisi fluiuius.

Quomodo potuit reuelatio Christo fieri.

Quid sit reuelatio.

Bedæ.

Ioan. 14. 10.
Ioan. 7. 16.

piternæ à Patre originis confugiendus, cum nequaquam ista cohereant. sermonem haberi de Christo, ut Deus est, & tamen aliquid ei fuisse reuelatum. Itaque exploratum esse debet, sermonem esse de Christo, ut homo est, sic enim ei facta futurarum rerum ostensio, iure optimo Apocalypsis, siue reuelatio dici potuit, quippe cuius humano intellectui secundum naturam spectato aliquid occultum esse poterat, nisi diuino beneficio illustratus à Deo fuisset, & cumulatissima rerum omnium, quæ ad vniuersæ Ecclesiæ statum, administrationemque spectabant, cognitione perfectus: quanquam enim propter hypotaticam humanæ naturæ cum diuino supposito vniõnem, secundum quandam, càmque maximam conuenientiam, intellectui eius creato perfecta rerum cognitio debebatur, id tamen nihil officit, quò minus ei factæ rerum futurarum præfensiones, Apocalypsis, & reuelationis nomine censerentur debent, siquidem, uti diximus, eas non natura inuitas, sed diuino munere ac beneficio acceptas habuit, quibus de potentia Dei absoluta carere potuisset.

Apocalypsis
siue reuelatio
facta.
Christo, ut
homo est.

Eo igitur constituto sermonem esse de Christo, ut homo est, Lyranus ita nodum dissoluendum arbitrat, appellari hoc opus Apocalypsim, siue reuelationem Iesu Christi, non quòd ipsimet Christo in propria persona facta fuerit, sed quia facta fuerit Angelo Christi personam sustinenti, Ioannemque alloquenti, qui quoniam habitu ipso, & actioneque, Christum in hoc opere, non semel representat, Christi quoque illustrem nomenclationem promeruerit: itaque Apocalypsis Iesu Christi perinde dictum esse, ac si diceretur, Apocalypsis Angeli personam Iesu Christi gerentis: itaque facile se expedit Lyranus cum Angelo Christi personam gerenti fieri de nouo potuerit multarum rerum ostensio, atque reuelatio. Verum hæc Lyrani responsio cum ipso contextu manifestè pugnat: etenim Ioannes Shilsum ab Angelo, qui sibi loquebatur perspicuis verbis distinguit, cum ait, *Apocalypsis Iesu Christi, quam dedit illi Deus palam facere seruis suis, qua oportet fieri cito, & significauit, mittens per Angelum suum, seruo suo Ioanni, ubi cernis, reuelationem primùm factam dici Iesu Christo, deinde à Christo missum Angelum, qui de iisdem mysterijs Ioannem instrueret: ex quo illud exploratum relinquitur, Iesum Christum hoc loco pro ipsomet Christo, non pro Angelo Christum representante, accipiendum esse, ne vnum, & eundem Angelum, seipsum mittere, absurdè fateamur.*

III.
Nodum, quæ
pactio soluitur
Lyrano.

Responsio.
Lyrani non
probatur
clari.

Alij aliter contentionem dirimere conantur: nos illud dicendum putamus, rerum earum, quæ hoc opere continentur, Apocalypsim siue reuelationem dici à Ioanne factam Christo, non quòd eo tempore, quo hæc Ioanni mysteria ostendebantur, tunc de nouo à Patre Christo manifesta fierent, nec enim Christi scientia atque cognitio, vllam vnquam, successu temporis, accessionem recepit: sed quoniam in ipso primo suæ Conceptionis articulo, ea omnia Christo ostensa reuelataque fuerint, quæ ipse postea suo tempore per Angelum Ioanni in Pathmo exulanti aperiret, ut sit sensus, *Apocalypsis Iesu Christi, hoc est, reuelatio facta Christo in primo suæ incarnationis momento, quam tunc illi dedit Deus, ut postea tempore, Palam faceret seruis suis, qua oportet fieri cito, mittens per Angelum suum seruo suo Ioanni: atque hæc est omnium facillima, & maximè germana horum verborum expositio.*

V.
Germana
expositio
clari.

Quando &
quare reue-
latio sic facta
Christo.

Porro quod subiungitur, *Quam dedit illi Deus palam facere seruis suis.* Rupertus, Haymo, Ambrosius, Ansbertus, & alij ita accipiunt, ut *quam*, positum sit pro *quæ*, vel secundum *quam*, & Græcè cum dicitur *ἣν*, subaudiatur præpositio *ὡς* quasi dictum sit *ὡς ἣν* hoc est, secundum quam; itaque ille sit sensus, *Apocalypsis*

VI.
Rupertus.
Haymo.
Ambrosius.
Ansbertus.

Iesu Christi, qua, vel secundum quam dedit illi Deus palam facere seruis suis, qua oportet fieri cito. Iuxta quam expositionem, verbum *Dedit*, non ad Apocalypsim referendum est, quam Deus dedisse Christo dicatur, sed pro voluit, aut concessit, usurpandum, quali dictum sit, Apocalypsis Iesu Christi, qua Deus voluit, ut ille seruis suis, qua oportet fieri cito, palam ostenderet. Videntur vero hi auctores in hanc venisse sententiam, quoniam arbitrati sunt aptius ita necesse contextum, & praeterea duriusculam eam locutionem putabant, *Quam dedit illi Deus palam facere seruis suis, qua oportet fieri cito*: nec enim poterant intelligere, unde verba illa, *palam facere seruis suis*, congruenter penderent, nisi qua, pro quam legeretur. Sed non est cur vulgatam editionem corrigamus, aut praepositionem *et* lubaudire oporteat: apte enim omnia cohaerent, si Graecam loquendi formulam observemus, qua ita habet: *δοξα λυσις εν χειρῃ ἡ ἰδωμεν αυτω ο θεος δεξαι τοις δουλοις αυτου α δει γαρ ειν εν τα χειρῃ*: vbi *δεξαι*, hoc est, *palam facere*, Graecorum consuetudine, pro, ad palam faciendum, positum est, sic namque *ειν* in finitis verborum uti solent, unde illi aptissimus verborum nexus, sensusque clarissimus relinquitur, *Apocalypsis Iesu Christi, quam dedit illi Deus ad palam faciendum*, seu *ut palam faceret seruis suis, qua oportet fieri cito*. Sunt huius apud Graecos locutionis in sacris literis exempla quamplurima, velut Gen. 47. *παροικησεν εν τη γη υγαδμ*, id est, ad habitandum in terra venimus, Exod. 2. *επιλασαι τας δεξαμενας πιπισαι το* *ωσ βαλα. ε πα τοδσ αυτη*, hoc est, impleuerunt canales ad adaquandum oves patris sui. Et Psal. 18. *αγαχιδσται ωσ γυγασ δραμειν οδδν*, hoc est, Exultauit ut gigas ad currendum viam: & Ioannis 6. *πωσ δυναται ε τοσ ημιν δειναι τ* *αρχαφα γειν*, id est, Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Mitto sexcenta alia, qua possem adducere. Ne quis vero exillimet, hanc loquendi formulam apud sacros tantum scriptores reperiri, eamque idcirco, non ita concinnam, & elegantem putet, audiat Homerum in Odyssæ lib. 1. *αλλ' οτε δη ετος ημδε εειπλομενων εν αυτη τω οιεπελωσσει θεοι οικό δεξεσται*, hoc est, verum cum reuolutis annis tempus illud aduenit, quod super facto decreuerant, ut domum reuenteretur. Ex his liquidò apparet, rectè habere editionem vulgatam, contextumque aptissimè cohaerere.

Ediſio vulgata defenſatur.

In finis verborum quo pacto utantur Graeci.

Genſ. 47.

Idem illustratur ex- pſis ex Graeco contextu. Psal. 18. 6. Ioann. 6. 31.

Homer.

Explicantur illa verba; Quae oportet fieri cito.

SECTIO SECUNDA.

OMMEMORATVRVS Ioannes praecipuas Ecclesiae persecutiones, praemittit his verbis, *Cito*, seu ut Graecè est, *εν τα χειρῃ*, id est, in celeritate, siue celeriter, eas & initium, & finem habituras, sic enim exponendum est illud verbum, *fieri*, hoc est inchoari: & finiri: idemque repetit paulò post, cum subiungit, *Tempus enim prope est*, quod quidem eò pertinet, ut conioletur fideles, horteturque ne animo concidant in laboribus vitæ praesentis: quia & ipsorum labores, & impiorum praesentium felicitas cito finientur. Ex quo iam ea oritur dubitatio, quomodo cito inchoanda, & finienda dicantur, quæ ad finem mundi euentura praenuntiantur. Constat enim, Ioannem his verbis complecti vniuersum Ecclesiae statum à prima videlicet eius origine, vsque ad mundi finem decurrentis. Prima ratio ducitur ex incertitudine durationis mundi: cum enim incertum sit quanto tempore duraturus sit mundus, semper timeri possunt quæ ad finem eius pertinent, quasi cito euentura. Quæ quidem in re errant plerique Rabbini Hebraeorum Thalmudistæ, in quibus fuit Rabbi Helias in tractatu de Sabbatho, & in tractatu de Idololatria

Laboris leuitas solatiu laboribus.

Euentura ad finem mundi cur semper timenda.

ria & super Thalmud in tractatu Senebrim, (vt refert Genebrardus initio suæ Thalmud-
Chronographiæ) qui ausus est affirmare mundum sex mille annis duntaxat du-
raturum, motus leuissimis quibusdam coniecturis, quas commemorat Rabbi Genebr.
Isaac in primum caput Genesis. Prima erat, quia primus versus Genesis sexies Rab. Isaac.
habet literam Aleph: quæ litera mille significat. Secunda, quia Deus sex diebus Error. circa
mundum fabricauit, & in septimo requieuit: mille autem anni ante Deum sunt mundi du-
tanquam dies hesternæ quæ præterit, Psalm. 89. Et quod mirabilius est idem sibi rationem.
posteriori coniectura; D. Hilarius canon. 17. in Matthæum, ex eo quod Christus Pfal. 89. 4.
fuit post dies sex transfiguratus, in quibus sex diebus vult sex mille annos figurari, Irenæus.
quos gloria omnium prædestinatorum consequatur. Iust. mart. Hilarius.
Justinus Philosophus & Lactant. Hæc erroris
martyr in quæstionibus ad Orthodoxos. qu. 71. D. Hieron. in expositione Episto- qui faueat
lari Psalmi 8. ad Cyprianum, & in Comment. super 4. caput Michææ, Lactant. Hæc erroris
Gaudent. Hæc erroris
Augustinus Brixianus tractatu 10. De lectione Euangelica: eandem opinionem Iust. mart.
refert de August. vt verisimilem lib. 20. de Ciuitate Dei cap. 7. licet eam impu- Hieronym.
gnauerit in Comenta. is super Psal. 6. & 89. & epist. 89. Eandem referunt, nec re- Lactant.
fellunt Galatinus lib. 4. de Arcanis catholice veritatis cap. 20. Picus Mirandula Gaudent.
lib. 7. Heptapli cap. 2. Franciscus Georgius Venetus in sua Harmonia mundi, Augustin.
canticum 3. tono 7. cap. 7. Sex istis millibus annorum quingentos addiderunt Galatinus.
Hippolytus, Cyrill. & Chrylost. vt auctor est Germanus Constantinopolitanus lib. de Picus Mir.
Theoria rerum Ecclesiasticarum. Verùm hæc sententia refellitur ab Aug. locis Geor. Ven.
citatis, & à Beda in Psalm. 89. ea potissima & vnica ratione, quod Christus Domi- Hippolyt.
nus diem iudicij occultissimum, & nulli cognitum esse docuerit: Matth. 24. & Cyrillus.
Actorum 1. Si autem post sex mille annos futurum esset iudicium, proculdubio Chrylost.
quilibet homo annis computatis posset eiusmodi diem certò designare. Germ. coll.
Augul.
Psal. 89.

Secunda ratio traditur à Pannonio, Haymone, Anberro & aliis in hunc lo-
cum, quia videlicet totum tempus durationis mundi breuissimum est, si cum Incerta mi-
æternitate comparetur, iuxta illud Psalm. 89. Mille anni ante oculos tuos tanquam dies di duratio
hesterna qua præterit. Vnde Paulus ad Hebræos 3. Totum tempus huius vitæ vsque unde colligat
ad finem mundi appellauit, hodie, id est, vnum diem præsentem, illis verbis: Ad- tur.
hortamini vos per singulos dies donec hodie cognominatur, id est, dum durat vita præsen- Matth. 24.
vsque ad mundi finem. Id quod D. Ambros. lib. de fide resurrectionis probat Act. 1.
ex eo quod Christus Dominus Matth. 20. vna die conduxit omnes operarios in II.
vineam, dicens: Quid hic statis tota die otiosi? Mundi tempora, inquit Ambrosius. An-
nu vnus est, & quid mirum si annus vnus est, quando dies vna est? Rem istam magis Pannon.
huc exaggerauit Esaias cap. 26. cum vniuersum tempus vsque ad iudicium, mo- Haymon.
mentum appellauit illis verbis: Abscondere modicum ad momentum, donec pertranscat Anberro.
indignatio: sic enim locum intellexit D. Hieronymus in Commentariis: Stri- Duratio
ctus adhuc locutus est Regius vates, cum nihilum esse dixit, 89. Psalm. Vbi, post mundana
verba iam citata subiunxit, & custodia in nocte, qua pro nihilo habentur, eorum anni eternitati
erunt: xbi est sermo de vniuersorum hominum vita: est autem sensus, eorum anni comparata
erunt, ea quæ pro nihilo habentur, videlicet, vt in Hebræo exponitur, tanquam inflar vnus
somnia: hoc sensu, eorum anni pro nihilo reputabuntur, & veluti somnium di.
præ fugacitate: illud autem quod præcessit: Et custodia in nocte, hunc efficit sen- Pfal. 89. 4.
sum, hominum seu vitæ huius tempus est veluti excubiæ nocturnæ, quæ celeriter Hebr. 7. 12.
desinunt, dum alia aliis succedant, ducta similitudine à militia, in qua quater Math. 20. 6.
sunt excubiæ tribus horis constantes. Huc etiam pertinet locus ille Prou. 8. Prou. 8. 37.
Prou. 8. 37.

Lyrano.

Principatū
nem quibus
Osee 10. 7.

Hieronym.

Principes ac
reges bulla
comparantur.

Philo.

Eorumdem
breuitas pul-
chritudine defi-
bitur.

Psalm. 36. 9.

Augustinus.

Persecutioni-
bus augetur
Ecclesia
Augustinus.

Ludens in orbe terrarum: quanquam enim ex Hebræo nonnulli transferant: Delici-
cians in orbe terrarum, tamen de ludo propriè sumpto exponitur à Lyrano hoc sen-
su: ludum faciēns de orbe terrarum, duplici videlicet de causa, tum quia, ut ait
Lyrano. Orbis terrarum similis est ludo pilæ, quæ ab vno ad alium transmittitur,
secundum quandam reuolutionem: regna enim, & imperia transfert Deus de
gente in gentem: tum etiam quia instar ludi parum durabit. Elegans quoque est
in hanc sententiam illud Osee 10. *Transire fecit Samaria Regem suum, quasi spumam
super faciem aqua. Cuius loci is est literalis sensus, Samariam suis sceleribus, atque
idololatria potissimum, causam fuisse cur Deus regnum Israël omninò dissipa-
ret: spumæ verò similitudo adhibetur, ut citò dissipatum iri demonstraretur: sicut
spuma, inquit Hieronymus, quæ super aquam est, citò dissoluitur, sic regnum decem tribuum
velociter finietur.* Sed præterea adueto pulchrè omnes principes ac reges spumæ,
seu potius bullis, quæ super aquam excitantur, conferri: sicut enim in aqua bullæ
excitata, quod magis intumescunt, eò celerius euanescent, ita quoque earum tu-
mor nihil aliud est, quàm celerior quædam ad exitum progressio: ita maior re-
gum potentia atque superbia, ferè celerioris est ruinæ argumentum ut in omni-
bus mundi imperiis cernere licet, quæ quod magis potentia & magnitudine, in-
star bullarum, inflata tumuerunt, eò celerius ad ruinam, exitiumque præcipita-
runt: sicut etiam bullæ in aqua subinde aliæ aliis succedunt, sed eundem tandem
omnes exitum habent: sic reges omnes alij alios in regnorum successione, & po-
testate consequuntur, sed tandem omnes sicut bullæ breuissimo temporis spatio
euanescent. Quo de argumento copiosè disserit Philo Iudæus in libro, Quod
Deus sit immutabilis, ubi inter alia: *Ante Macedonum, inquit, imperium, inchoata fue-
rat Persarum felicitas, sed vna dies tam ingenti regno finem attulit: Fuit Ægyptiorum per-
ampla & magna potentia, sed nubi in modum eius felicitas præterit. Quid Æthiopes?
quid Carthago? quid Africa? quid Pontici reges? quid Europa? Asiaque, & ut compendiosè
dicam, totus orbis habitabilis? Nonne more nauis susque deque iactatae marinis fluctibus, nunc
aduersis ventis, nunc secundis vititur? Nam verbum diuinum choreas in orbe ducit, & omnes
gentes circumlustrando nunc his, nunc illis imperia, vel tribuit, vel adimit. Nihil igitur est in
humanis rebus præter umbram, càmque leuissimam, sine mora præter volantes, eunt enim
vltro citroque tanquam æstiuaria. Hæc Philo, qui quidem illis verbis: *Verbum diuinum
choreas in orbe ducit, ad locum illum Prouerb. citatum: Ludens in orbe terrarum, mihi
videtur respexisse. Rectè igitur Ioannes ex hac vitæ, laborumque fugacitate fi-
deles ad perseverantiam in bono adhortatur. Quo eodem argumento vititur Re-
gius vates Psalm. 39. cum ait: *sustinentes autem Dominum, ipsi hereditabunt terram, &
adhuc pusillum, & non eris peccator.* In quem locum D. Augustinus: *Ne forte, inquit,
quia dictum erat, sustinentes autem Dominum sustinentiam istam longissimam putes conti-
nuò subiungitur, adhuc pusillum & non eris peccator.***

III. Secundò, Notandum est verbum illud, *oportet*, Cùm enim sermo sit de Ec-
clesiæ persecutionibus, laboribusque iustorum, mirum est, quod dicitur, *oportere*
seu necesse esse, ut fiant. Et quidem quod attinet ad Ecclesiam vniuersam, mis-
sis interira aliis rationibus, quæ in decursu huius operis sæpe incidunt, necessi-
tatis huius ratio ea traditur à Patribus ferè omnibus, & instat à Ioannis pro-
gressum Ecclesiæ describentis est maxime consentanea, quod Ecclesia persecu-
tionibus ipsis augetur: quam ob causam Iustinus in Dialogo. cum Tryphone,
persecutionem Ecclesiæ, putationi vineæ comparat. *Præ enim, inquit, vineæ puta-
tione ad vberitatem prouocantur, ita Ecclesia persecutionibus crescit.* Tertullianus in
Apologético, cap. vlt. *Plures, inquit, efficiuntur, quoties metum. vobis semen est san-*
guit

quis Christianorum. Atque ad hanc seminis similitudinem alludit D. Leo serm. 1. 1. D. Leo de sanctis Petro & Paulo, cum dixit: Non minuitur persecucionibus Ecclesia, sed augetur, & semper Dominicus ager frugere dicitur vestitur, dum grana, quae singula cadunt, multiplicata nascuntur. Eodem pertinet quod ait D. Chrysostr. in Iuuen. Chrysostr. serm. in Iuuen. Chrysostr. Sicut, inquit, planta rigata magis crescunt, ita & fides nostra oppugnata magis floret, neque horti aqua irrigati ita germinant, ut Ecclesia, si martyrum sanguine irrigentur.

Præterea, ea etiam est ratio communis Patrum, oportere scilicet Ecclesiam III. varijs persecucionibus exerceri, ut diuina virtus in Ecclesia tuenda aduersus omnes persecucionum impetus magis eluceat: enim verò tantum abest, ut Ecclesia persecucionibus fracta corrueat, ut ipsa potius tyrannorum eam persequentium vires fregerit. Id quod multò, antè eleganti similitudine prædictum fuit à Zacharia, cap. 12. Et erit in die illa, ponam Hierusalem lapidem oneris cunctis populis: omnes qui leuabunt eum, confusione lacerabuntur, cuius similitudinis elegantiam exponit D. Hieronymus in commentarijs suis super Zachariam. Mos, inquit, est vrbibus Palestinae, & usque hodie per omnem Iudeam vetus consuetudo seruatur, ut in viculis, oppidis, & castellis, rotundi ponantur lapides grauisimi ponderis, ad quos iuuenes exercere se soleant, & eos pro varietate virgum subleuare; alij ad genua, alij ad umbilicum, alij ad humeros, & caput, nonnulli super verticem, & ceteris iunctisque manibus magnitudinem virium demonstrant, pondus extollunt. In arce Atheniensium iuxta simulachrum Minerva vidi spheram anciam grauisimi ponderis, quam ego pro imbecillitate corpusculi mouere vix potui: cum autem quærerem quidnam sibi vellet, responsum est ab vrbis eius cultoribus, athletarum in illa massa fortitudinem comprobari. Sensus ergo iste est; Ponam Hierusalem cunctis gentibus quasi grauisimum lapidem subleuandum, leuabunt quidem eam, & pro virium varietate vastabunt: sed necesse est ut dum leuatum in ipso nixu, & leuatione ponderis grauisimus lapsus scissuram aliquam in leuantium corporibus derelinquat. Super Ecclesia vero sic interpretari potest, quod cuncti persecutores, qui contra domum Domini dimicauerunt, inebrientur eo calice, quem vniuersis gentibus propinat Hieremias, ut bibant, & inebrientur, & cadant, & vomant, & insaniant. Hæc Hieronymus.

Quod verò attinet ad vnumquemque Sanctorum, cur oporteat eos laboribus exerceri, fusè disserit Chrysostr. homil. 1. ad populum Antiochenum, expendens illud Pauli ad Timotheum, cum eum hortatus fuit, ut modico vino uteretur propter frequentes stomachi infirmitates, vbi quamplurimas huius necessitatis causas enumerat, quas breuiter perstringemus. Prima est. Ne arrogantia Sancti extollantur propter meritum & miraculorum magnitudinem, iuxta illud Psal. 118. Bonum mihi, quia humiliasti me. & 2. ad Corinth. 12. Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meae, &c. Secunda. Ne ceteri de ipsis maiora cogitent, quàm humana patitur conditio, eisque aliquid diuinitatis inesse arbitrentur. 2. ad Corinth. Parca autem ne quis me existimet supra id quod videt in me Tertia. Ut mira Dei virtus per debilia instrumenta operantis eluceat, iuxta illud 2. ad Corinth. 12. Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Vbi virtus, pro fortitudine sumitur, cum sit Græcè *δύναμις*. Sic Pharaonem & Magos per ciniphes in suâ potentia admirationem conuertit Exod. 8. Et trecentis viris usque timidissimis, ut notat Theodoretus in questionibus super librum Iudicum (quanquam id ex contextu non rectè colligit) innumerabilem Madianitarum multitudinem duce Gedeone fugauit. Iudic. 9. Vnde apud Ioëlem, cap. 2. Erucam magnam virtutem suam appellat, ut aduertit idem Chrysostr. homil. 8. in cap. 4. 2. ad Corinth. Quarta, ut Sanctorum virtus, & pa-

Ecclesia pati-
endo y rano-
nos vicit.
Zach. 12. 3.
Hieronym.
Explicatur
Zachar. locus
E illustra-
tur.
Sanctos la-
borib. exerce-
ri cur oport-
eat ex Chry-
sostr.
Prima causa.
Psal. 118. 71.
2. Cor. 12. 7.
Secunda.
2. Cor. 12. 6.
Tertia.
2. Cor. 12. 9.
Exod. 8. 18.
Iudic. 9. 23.
Ioël. 2. 25.
Quarta.

- Iob. 1. 10. tinentia non mercedis causa Deo seruientium declaratur, vt patet in Iob: de quo Sathan ad Deum dicebat cap. 1. *Nunquid Iob frustra, id est gratis, timet Deum? non ne tu uallasti eum, ac domum eius uniuersamque substantiam per circuitum?* Tunc uero dominus, vt ostenderet, Iobum non mercedis alicuius gratia virtutem colere, permittit vt à Sathana bonis omnibus spoliaretur. Quinta. Vt de resurrectione cogitemus. Dum enim Deus dilectos suos in hac uita affligi patitur, planè significat, expectandam esse alteram, in qua digna eorum laboribus præmia tribuantur. 1. ad Corinth. 4. 5. *Si in hac uita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiles sumus omnibus hominibus.* Et iterum. *Si secundum hominem ad bestias pugnari Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt?* In hunc sensum interpretatur D. Chryllostomus illud ad Rom. 5. *Tribulatio patientiam operatur, patientia uero probationem, probatio autem spem, id est, resurrectionis.* Sexta. Vt ad exemplum sanctorum ad patientiam excitentur, iuxta illud Matth. 5. *Beati estis, cum maledixerint uobis homines, & persecuti uos fuerint, gaudete, & exultate, quoniam merces uestra multa est in celo, sic enim persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante uos.* Et Tob. cap. 2. *Hanc tentationem ideo permisit Dominus euenire illi, ut posteris daretur exemplum patientia eius, sicut & sancti Iob.* Intelligentes nimirum, illum non nothum, sed legitimum esse Dei filium, qui in hac uita laboribus exercetur: Quo argumento uitur Paulus ad Hebr. 12. 7. *Tanquam filius, inquit, uobis offert se Deus, quis enim filius, quem non corripit pater? quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo adulteri, & non filij estis, ubi, pro, adulteri, legendum est, adulterini, cum habeatur Græcè υδοι, id est spurij, & illegitimi: atque eam puto esse causam, cur Paulus Titum filium suum legitimum appellarit, quoniam scilicet, multos, sicut idem Paulus, propter fidem, labores, & persecutiones tolerabat: etenim ubi nos legitimus, cap. 1. epist. ad Titum, *Ita dilecto filio, habetur Græcè υδοι τεκνο, id est, legitimo filio.* Septima. *Ne quando exhortamur uos, inquit Chryllost. ad illorum uirtutem, alterius ipsos natura fuisse cogitantes ob gestorum magnitudinem, corpeatis.* Quo argumento uisus est Iacobus Apostolus cap. 5. suæ Canonice cum dixit, *Helias homo erat in passionibus similis nobis.* Octaua. Vt discamus, quos beatos, quos miseros, putare debeamus, iuxta illud Psal. 143. *Promptuarua eorum plena, eructantia ex hoc in illud, oues eorum factiosa abundantes in gressibus suis: beatum dixerunt populum, & hæc sunt.* Tu uero Regie uates quid sentis? *Beatus populus cuius Dominus Deus eius, id est, non pecunijs affluens, sed pietate glorians.* Nona, & postrema, ut coronæ illis augeantur iuxta illud 2. ad Corinth. 4. *Id quod in presenti est momentaneum, & leue tribulationis nostra supra modum in sublimitate æternum gloria pondus operatur in nobis.* Quo loco obseruanda est elegans Apostoli antithesis, nimirum, id, supra modum: in presenti, in sublimitate, momentaneum, æternum: leue, pondus: tribulationis, gloriæ: est, operatur. Porro aduerte, pro eo quod uulgatus transtulit, *Supra modum in sublimitate, haberi Græcè καθ' υψωθεν εις υψωθεν, hoc est ad uerbum, secundum excellentiam, per excellentiam, seu secundum hyperbolem: per hyperbolem: qua conduplicacione epitasidis exprimitur, ut indicetur, magnitudinem gloriæ superare magnitudinem laborum huius uita, si secundum se spectentur, maximo quodam excessu, & maximè hyperbolico intervallo. Id circo enim bis hyperbole geminatur, quæ tamen hyperbole uerissima est, cum diuinæ nitatur promissioni: non sicut hominum promissiones, qui montes aureos, & multo maiora quàm tribuant, pollicentur per hyperbolem scilicet, quæ meritò apud illos, ementiens superiectio describitur.**

Expositio illorum verborum, Et significavit mittens per Angelum suum seruo suo Ioanni, qui testimonium perhibuit Verbo Dei, & testimonium Iesu Christi, quaecumque vidit.

SECTIO TERTIA.

Tota hæc sententia fiat illustrior, eiusque cum superioribus nexus intelligatur, sunt prius nonnulla necessariò explicanda. Atque illud imprimis docendum, quo sensu verbum, significavit, accipere oporteat. Etenim plerique existimarunt, pro signavit, seu sigillo obsignavit, positum esse. In his Rupertus, significavit, inquit, hoc loco idem est, ac si diceret, signavit, id est quibusdam imaginum sigillis clausit. Idem putavit Ambrosius Ansbertus, qui cum sibi illud obstare arbitrarètur, quòd non signavit, sed significavit, dictum esset, bellè sibi nodum vir alioqui doctus dissolvere visus est, occurrens more scripturarum, syllabarum, numerum crescere, sicut, inquit, in beata Redemptoris passione non est dictum, eolaphis eum ceciderunt, sed ceciderunt, quasi aptè, cædunt, dici potuisset. Tum verò in eo hi auctores valde laborant, quomodo cum paulo antè præcessisset, Palam facere servis suis, & in sing. Apocalypsis præcipiatur Ioanni, Ne signaveris verba prophetia huius, in quòd tamè dicatur, signavit, hoc est sigillavit seruo suo Ioanni.

Significavit
hæc quid.
Ruper.
Ansbert.

Et verò nos inficiari haud possumus, verbum Græcum σημαίνω, quo utitur hoc loco Ioannes, est enim Græcè pro, significavit, σημαίνειν, tantum pro significare, sed etiam pro sigillo obsignare, usurpari: quamquam enim Græcè σημαίνω & σημαίνω proprie sit signare, & sigillo obsignare, unde σημαίνω sigillum dicitur, & σημαίνω, communiter sit significare, tamen sæpe σημαίνω idem est, quòd σημαίνω, sic namque usurpavit Paulanias in Laconicis, ubi agès de rege Polydoro Regis Alcameis filio, sic ait: οὐκ ἐστὶν ποσὺ τοῦ πῦρ· ἀεζήχασιν, ὡς οἱ τὰς ἀρχὰς ἔχοντες ὁποῖα δ' εἰ σημαίνεαι, ὅ Πολυδὸρ ἔσ σημαίνοντα ἐκόντι, hoc est, quem tanto honore Lacedæmonij præ alijs regibus affecerunt, ut magistratus quæcunque obsignare est necesse, Polydori imagine obsignent: qua eadem significatione affine verbum σημαίνω, in sacris etiam literis usurpatur, veluti Psalmo 4.7. Psalmo 4. vbi pro eo quòd nos habemus, signatum est super nos lumen vultus tui Domine, habent 70. σημαίνω ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τὸ ἀεζωπὸν σὺ Κύριε. Cæterum addimus σημαίνω, hoc loco non esse sigillo obsignare, sed significare, ut rectè vertit interpretes, quoniam licet apud Paulaniam iam citatum, aliòsque prophetas nos autores, pro obsignare, interdum ponatur, nusquam tamen, quòd sciam, in sacris literis in ea significatione acceptum reperitur: non est autem aliquid, quòd nos cogat, hoc tantum loco præter scripturæ consuetudinem, pro obsignare, positum esse, confiteri: quare significavit, idem est, atque indicavit, ostendit, declaravit: simulque ille scrupulus eximitur, qui Rupertum, & alios pungebat, quomodo obsignavit dictum esset, cum paulò antè dictum fuisset, Palam facere servis suis. Deinde additur, Mittens per Angelum suum seruo suo Ioanni. Illud seruo suo Ioanni, potest & ad significavit, & ad mittens, referri: ut sit sensus: Christum hanc Apocalypsim significasse seruo suo Ioanni, misso ad illum Angelo, qui eam illi indicaret: aut hanc Apocalypsim significasse misso Angelo ad seruum suum Ioannem: sed utrius modo accipias, idem semper sensus redditur. Ex his verbis Arethas divinitatem Christi optimè colligit, cui videlicet & Angeli famulentur, & sancti seruiunt: itaque ait, cum antea Ioannes de Christo, ut homo est, locutus fuisset, cum dixit Iesu-Christi, eorum mysteriorum, quæ

Significavit
nisi quam
sacris pro
obsignare.
Significavit
indicare.
Christus
Deus & ho-
mo.

VIE GAS
APOCALYP
C

hoc opus complectitur, factam à Deo reuelationem fuisse, modo eiusdem diuinitatem explicasse, cum se eius feruum, & Angelum famulum appellauit.

III. Denique subiungitur, *Qui testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium Iesu Christi quacunque uiderit.* Græcè est, *ὅς ἐμαρτύρησεν τὸ λόγιον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅσα ἑώρα* hoc est, qui testificatus est uerbum Dei, & testimonium Iesu Christi, quacunque uidit: Vbi imprimis aduerte, uerbum *ἐμαρτύρησεν* ad omnia sequentia pertinere, ut dicatur Ioannes testificatus uerbum Dei, &

Per uerbum Dei quid intelligat Ioannes.

D. Ambr. Rupertus. Ansbert.

testificatus testimonium Iesu Christi, & testificatus quacunque uidit. Per uerbum Dei, Christum ipsum intellige, quem Ioannes, & uerbum, & uerbum Dei appellare consueuit, ueluti in principio Euangelij, *In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum.* Et Apocalyp. 19. *Et uocatur nomen eius uerbum Dei.* Sed quæres, & quò-nam testimonio loquatur Ioannes, quod de Verbo Dei, hoc est de Christo perhibuerit. Plerique ut Diuus Ambrosius, Rupertus, Ansbertus, & alij existimant, sermonem esse de ipsa Ioannis Euangelio, in quo ipse illustrissimum de Christi diuinitate testimonium præbuit, cum dixit: *In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum:*

& paulò post, *Et uisimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti à Patre plenum gratia, & ueritas:* quæ nobis expositio non probatur, cum initio horum commentariorum ostensum sit, Ioannem Euangelium non antè, sed post Apocalypsim scripsisse: quò fit, ut eum hoc loco dicit, se testimonium perhibuisse Verbo Dei, nullo pacto ad Euangelium, quod nondum ediderat, respexisse, credendus sit. Existimamus loqui Ioannem de testimonio, quod prædicatione sua de Christi diuinitate, & operibus admirandis perhibuit, propter quòd testimonium fuit in feruentis olei dolium comiectus, & in Pathmon insulam relegatus. Et quoniam, ut suo loco dicemus, illustre quiddam est, & magnificum, Christum non tantum prædicando, sed etiam patiendo testari, idcirco Ioannes hanc ueluti notam nomini suo, ut potè nobilem, & gloriosam adnectendam putauit, ex qua tanquam discipulus ille à Christo dilectus, & uerus eiusdem. Christi amator dignoscatur.

Ioannes testimonium perhibuit prædicando, et patiendo.

Difficiliorem explicatum habet, quòd sequitur: *Et testimonium Iesu Christi:*

III. Nonnulli recentiores sic interpretantur, ut sit explicatio eius, quòd præcesserat, quòd nimirum uerbum illud Dei, de quo perhibuerat testimonium, sit ipse Iesus Christus, quasi dictum sic: Testimonium quòd perhibuit uerbo Dei, est testimonium Iesu Christi, cum idem sit uerbum Dei, & Iesus Christus. Apra esset interpretatio, si ita sine interposita coniunctione legeremus, *Qui testimonium perhibuit uerbo Dei, testimonium Iesu Christi,* tunc enim uerba illa, *Testimonium Iesu Christi,* per appositionem dicta uiderentur, illo sensu; qui testimonium, inquit perhibuit uerbo Dei, quòd est testimonium Iesu Christi, seu de Iesu Christo testimonium perhibere: uerum cum coniuncto, *Et, Græcè, & Latinè intercedat, legendumque sit hoc modo. Qui testimonium perhibuit uerbo Dei, & testimonium Iesu Christi,* duriuscula uidetur eiusmodi interpretatio. Alij aliter exponunt, sed non rectè etiam textum connectunt. Nobis non displicet Nicolai Zegeri expositio, testimonium Iesu Christi hoc loco, non pro testimonio à Ioanne perhibito, sed à Christo per passionem dato, accipiendum esse, subaudiendumque, ut superius diximus, uerbum *ἐμαρτύρησεν* & ita legendum, qui testificatus est testimonium Iesu Christi: illudque significare Ioannem, se non solum de diuinitate Christi, eiusque operibus admirandis testimonium perhibuisse, sed de eius etiam passione, quam *μαρτυρίαν* id est, testimonium appellat, eo

Per testimonium Iesu Christi, quid recentiores.

Zegeri expositio præfertur.

planè

planè sensu quo obitus eorù, qui pro Christo mortem oppetunt, martyrium, hoc est testimonium, & eos martyres, hoc est, testes nuncupantus: idem enim est, Græcè *ἡ μαρτυρία* siue *τὸ μαρτυρεῖν*, ac Latine testimonium, & *μαρτυρία* idè quod, testis, quæ appellatio aptissimè quadrat in eos, qui pro fide sanguinem vitamque profundunt, quoniam sic fidem, quam corde tenent, moriendo testificantur. Ita igitur totum hunc locum accipe, significavit mittens per Angelum suum seruo suo Ioanni, qui testificatus est verbum Dei, hoc est, de Christi diuinitate testimonium præbuit, & testificatus est etiam testimonium, siue martyrium Iesu Christi, quod in sua humanitate moriendo perfecit, hoc est, de passione etiam, & morte eiusdem Christi testimonium perhibuit: atque adeo utramque Christi naturam diuinam scilicet, & humanam testatus est: cum, qua expositione concinit quod ipse Ioannes postea in Euangelio conscripsit. Nam cum post descriptam Christi passionem & mortem, tandem latus eius apertum, ac sanguinem, & aquam ex eo perfluxisse, dixisset, statim subiunxit cap. 19. *Et qui vidit testimonium perhibuit, & verum est testimonium eius.* Possimus etiam sic interpretari, testificatus est testimonium Iesu Christi, hoc est: testimonium perhibuit de prædicatione veram Dei cognitionem & fidem ad salutem necessariam testabatur, iuxta illud apud Ioannem cap. 18. *Ego ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati.*

Christi prædicatione quid testabatur.

Denique addit Ioannes, *Quæcumque vidit*: Græcè est *ὅσα ἑώρακε*, id est, & quæ- V. eunque vidit: licet sine coniunctione legamus, sæpe enim apud Græcos particula *καί*, redundat & magis ornatus, quàm connectionis gratia, adhibetur, idem sensus efficitur, docet enim Ioannes se ea, quæ de Verbo Dei testificatus est, non ab aliis prioribus magistris accepisse, sed per se ipsum vidisse: quod quidem eò dicit, ut maiorem fidem adicit suis, & operibus conciliet. In nonnullis exemplaribus Græcis, ut auctor est Arethas additur, *ὅσα ἑώρακε καὶ ἀπὸ τῆς ἀληθείας καὶ ἀπὸ τῆς ἀληθείας*. *Ἔγωγε τὰς ὁρατάς, hoc est, & quæcumque vidit, & quæcumque sunt, & quæcumque oportet fieri post hæc.* Sed ea tamen superuacanea sunt, nec in correctionibus exemplaribus habentur, quæ secutus est vulgatus interpret.

Testis oculatus prædicat auctoris Arethæ additio reuocatur.

Porò cum ait, *Quæcumque vidit*, quamuis plerique volint, loqui tum de iis, quæ VI. ad humanitatem Christi, tum de iis, quæ ad eiusdem diuinitatem pertinent, quorum illa carnis, hæc mentis oculis conspexit, tamen præcipuè videtur ea intelligere, quæ exteriùs à Christo gerebantur, cuiusmodi erat prædicatione, miracula, & ea quæ in eius passione, & morte acciderunt: Hæc enim potissimum *videndi* verbum complectitur, si paulò fusiùs sumatur, extendaturque ut sæpe aliàs in sacris literis, ad reliquos corporis sensus: siquidem Ioannes non tantum de illis operibus loquitur, quæ ipse oculis usurpabat, sed de illis etiam quæ auditu percipiebat, cuiusmodi erat Christi doctrina: quæcumque igitur hac ratione vidit sua prædicatione testatus est. Quod si quis illud opponat, quod ipsemet Ioannes, ad calcem sui Euangelij scriptum reliquit, se non omnia, quæ Christus gessit in terris, mandasse literis, quin potius multa alia, imo & innumera reliquisse, quæ si sigillatim scriberentur, in infinitis propemodum libris opus esset, atque adeò illum non omnia quæ vidit vel scripto vel prædicatione testificari potuisse, respondendum est illum cum ait, *Quæcumque vidit*, non omnia planè quæ vidit mathematico more intellexisse, sed ea duntaxat, quæ ad Ecclesiæ doctrinam, salutemque fidelium requirebantur. Atque hæc de superiorum verborum nexu, & expositione dicta sint, quæ quoniam multum negotij facecunt interpretibus, aliquantò minutius expendenda putauimus.

Quæ sint ea quæ Ioannes vidit.

Obiectio.

Respondetur.

Beatus qui legit, & audit verba prophetie huius, & seruat ea, quae in ea scripta sunt, tempus enim prope est.

SECTIO QUARTA.

QVAMVIS modò Grece sint *μακάριος ὁ ἀναγινώσκων καὶ οἱ ἀκούοντες καὶ τηροῦντες*, id est, Beatus, qui legit, & qui audiunt, & seruant, vulgatus tamen haut dubiè legit in correctioribus exemplaribus ὁ ἀκούων καὶ τηρῶν, hoc est, Qui audit & seruat: quare non est cur mysterium in ea numerorum diuersitate quararum: legere ad peritos, audire ad simplices, seruare ad vtrosque pertinet. Arethas existimat, audiendi verbum hoc loco perfectam auditionem cum obseruatione coniunctam adsignificare: sic enim ait, Beatos appellat circumspectè admodum non legentes duptaxat, sed & audientes, efficaci videlicet, & in opus prodeunte auditione. Que tamen expositio nobis non placet, quamuis quidam audire saepe in sacris literis, pro audire obtemperando sumatur, hoc tamen loco non ita accipitur, alioqui superuacaneum esset, quod sequitur, *Et seruat ea, quae in ea scripta sunt.* Hoc loco abutebatur Lutherus ad eleuandam libri huius auctoritatem, quia, vt aiebat, Apocalypsis asserit fore beatos eos, qui seruant, quae in ea scripta sunt, cum tamen nemo intelligat, quanam illa sint, propter summam libri obscuritatem: nec enim videbat, quomodo multa sint in hoc opere vaticinia obscurissima, per multa tamen etiam esse praecipua clarissima, vt de constantia in persecutionibus, de execrandis haereticis, de patientia, de fide retinenda, de metuendis diuinis iudiciis, denique de amandis promissis caelestibus.

Expositio Arethae non probatur auctori.

Lutherus.

Rom. 2. 13.

Observatio praceptorum.

Psal. 118. 1.

Dei mandata.

1. Reg. 18. 3.

Fides sine operibus quid.

Augustinus.

Rupert.

Iob. 29. 15.

Gentilis populus cecus, Iudaeus claudus.

Psal. 17. 46.

Opus bonum per fidem.

Hebr. 10. 38.

Turrian.

Primò. Notandum est, ex hoc loco rectè colligi, non satis esse ad salutem scire Dei praecipua, nisi etiam obseruentur, iuxta *Quid ad Rom. 2. Non auditores legis in se sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur.* Et Iacob. 1. *Estote factores verbi, & non auditores tantum fallentes vos in ipsis.* Eam ob causam diuina mandata appellatur via in sacris literis, quia per ea incedendum est obseruationis pedibus, quemadmodum testatur Regius vates *Psal. 118. Beati immaculati in via, qui ambulauit in lege Domini.* Et iterum, *Viam mandatorum tuorum cucurri.* Vnde claudii appellantur ij, qui cum fidem & doctrinam habeant, operibus certe prauis operibus, quasi tibiis affectis innituntur, iuxta illud 3. *Reg. 18. Vsq; quo claudicatis in duas partes? quem locum ita Septuaginta transtulerunt, Vsq; quo claudicatis in ambobus poplitibus vestris? seu utroque pede, fidei videlicet, & operum: quae obseruatio est D. Augustini in quaestionibus super Euangelia, quaest. 19. & Rupertii in cap. 4. Michae, vbi Hierusalem appellatur ciuitas claudicans, quo loco docet Rupertus, Iacob Patriarcham in figuram Iudaici populi altero pede claudicasse, id quod etiam in eandem sententiam exposuit D. Gregorius lib. 19. *Moralium cap. 21. super illa verba Iob, cap. 29. Oculus meus caeco, & pes claudus. Rectè inquit, postest caeco Gentilis populus, claudus autem Iudaicus comparari: Gentilis quippe quasi oculos non habuit, quia non recepta lege non vidit, quò ire debuisset, at contra Iudaicus claudus, habens oculos, claudus fuit, quia legem quidem tenuit, sed in ea gressum recti operis non tetendit: alias enim voce Domini dictum non fuisset, *Psal. 17. Filij alieni inuenerati sunt, claudicauerunt à semitis suis.* Itaque pes recti operis pedem fidei, siue doctrinae, quasi fulcit, quia nimirum fides operibus iucitur ne omnino corruat: quod eleganter dictum est à Paulo ad Hebr. 10. illis verbis, *Iustus ex fide vivit: Quod si se subtraxerit non placebit anima mea.* Quem locum expendens Turrianus noster libro 4. pro epistolis Pontificiis cap. 4. *Non dixit, inquit, si non crediderit, sed si***

sed si se subtraxerit, nimirum fidei, ille autem fidei se subtrahit, qui fidei per vera non obedit, acquiescit illam facit corrumpere, quod Apostolus statim declarat, subiungens, nimirum subtractionis filij in perditionem, sed obedientia in acquisitionem animi. Cernis non distulisse, sed fidei, quia non fidem, sed obedientiam opposuit subtractioni fidei. Habemus etiam huius rei typum apud Ezechielem cap. 1. ubi sub p... is illorum quadri- formium animalium manus hominis apparuerunt, quia nimirum fidei & cog- nitione rerum Diuinarum, qua veluti alis in altum efferimur, manu, id est, opera- tione, & obseruatione mandatorum niti & sustentari debet. Denique qui legem non seruat, negat ei (tanquam Domino, & viro mulier) debitum famulatum. Nam quod lex sit veluti Dominus, & vir, ius habens in eos, quibus est imposta, docuit Paulus ad Rom. 7. cum dixit, *An ignoratis fratres, scientibus enim legem loquar, quia lex dominatur in homine quanto tempore uiuit: nam quae sub viro est mulier, uiuente vi- ro, obligata est legi. Quamquam enim & Graecè, & Latine ambiguum sit, num illud, uiuit, ad legem an ad hominem referri debeat: tamen Origenes li. 6. in epist. ad Rom. ad legem refert, ubi sic Pauli locum explanat, Nuncquid, inquit, ignoratis, quia lex unicuique uincipitate, & seruienti sibi dominatur, sicut vir inuicta mulier: sed sicut virum, cui subiecta fuerat mulier, si acciderit mori, libera efficitur mulier, ita is qui sub lege est, si acciderit legem mori, ab operibus legis liber efficitur. Hæc ille. Itaque Origenes legem viro, hominem subiectum legi, mulieri comparat: sicut igitur mulier dum vir eius uiuit, non debet sese ab eius subiectione & obseruatio subtrahere, ita vir dum lex uiu... hoc est, vim obligandi obtinet, debet sese ei per obseruationem, & opera subi... re. Aduerte autem pro eo, quod nos habemus *Dominatur*, haberi Graecè *κωκυται* quod non tantum significat dominari, sed ius & auctoritatem habere: ut in... gas cum, qui legem nouit, nec tamen seruat contra ius facere legis, eique auctoritatem debitam detrahere, quæ tunc retinetur, cum non tan- tum noscitur, sed etiam impletur. Caterum de hoc argumento saepe sese offeret in hoc opere occasio differendi.*

Ex ch. 1. Rom. 7. 1.

Origenes. Dominum legis cui serui-

Auctoritatis legi qui de- trahant.

II.

Secundò. Addit Ioannes, *Tempus enim propè est*, quod dupliciter exponi potest; vno modo, vt dicatur esse propè vltimum mundi tempus, si breuitas huius vitæ cum æternitate conferatur, vt supra diximus. Altero, quemadmodum vult Arethas Episcopus, vt dicatur esse propè, si consideremus amorem, desideriumque iustorum, plurima pro Christo, & longissimo tempore patendi: vnde etiam bre- uis spatium illis videtur, quod vsque ad mundi finem excurrat. *εγγός*, inquit Arethas: *ὁ κ' ἀπὸς τῆς μακροτόντης τῶν ἁγίων πρὸς τὴν ἀγαπῆν τῶν υλοῶντων τὰς ἐπιλάσας ἑαυτῶν διὰ τὸ ἀνείδοτον τὸ ἔσθ' ἐπιταύτα ἀεγίνεται ἀντοῖς ἐργασίας, ἔδ' εἰς τὸ ἔσθ' τῶν ἁγίων ἢ διὰ τῶν ταπεινῶν ἰσομοσείη.* Quæ ita Latine poteris reddere, Tempus propè est beatitudinis, hoc enim ex ignita charitate proficiscitur eorum, qui Dei mandata custodiunt: atque idcirco perseverantia operandi circa hæc illis accedit, vt temporis prorogationem, instarationemve pro nihilo ducant: sic Iacobo Patriarcha septem anni, quo pro Rachele seruiebat, pauci dies vide- bantur præ amoris magnitudine. Gen. 29. Quod si quis quaerat, cur Iacobo sep- tem illi angustia pauci dies præ amoris magnitudine viderentur, cum potius amor efficiat, vt amata rei dilatio, quantum eumque breuis, longa amanti videatur; respondet Aug. in qq. super Gen. q. 88. *Quod scriptum, inquit, est, seruiebat Iacob pro Rachele annis septem, & erat in conspectu eius velut pauci dies, eo quod illam diligebat, que- rendum quo modo dictum sit, cum magis etiam breue tempus longum esse soleat amantibus: di- citur est ergo propter laborem seruitutis, quem facilem & lenem amor faciebat. Idcirco autè additum est hoc à Ioanne, ne videlicet iustus animum contrahat, existimans diu*

Iustorum pa- tiendi deside- rium.

Gen 19. Dubium.

Soluitur ex Augustino

Quò propior
corona, eo
acrius dimi-
candum.
Heb. 19. 25.

Rom. 13. 11.

Origenes.

In lege gratia
plus sanctita-
tis exigitur.

sibi esse cum suis hostibus dimicandum: quin potius ingentes animos sumat, intelligens propè esse illud tēpus, quo emenso, laboriosa huius vitæ curriculo, coronam gloriæ consequatur: quemadmodū & improbi digna suis sceleribus supplicia, qui etiam his verbis deterrentur. Et multò magis concōnit hæc ratio cum ea vitæ similitudine paulò ante à nobis tradita: gaudens enim iter facit, qui parum sibi tam vis conficiendum intelligit. Hoc eodè argumēto vitur Apost. ad Hebr. 10. cum ait, *Sed consolantes & tantò magis, quanto videritis appropinquantem diem. Qui locus de die iudicij planè intelligitur, eumque expendens D. Gregor. lib. 5. Moral. c. 3. Quis thesaurum, inquit, effodiente runt, quanto sunt viciniores ad finem, tanto se exhibent ardentiores: quali dixerit, the sum quæritis, sed eò quærere ardentius debetis, quò iam iuxta quæsitum autum propius peruenitis. Hæc Gregor. Eòdem pertinet illud ad Rom. 13. *Et hòc scientes tempus, quia hora est iam nos de somno surgere, nunc enim propior est nostra salus quam scum credidimus, non præcessit, dies autem appropinquavit, abijciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sicut in die honestè ambulemus, non in comessationibus, & ebrietatibus, &c.* Vbi Apostolus ex eo, quòd transacta nocte superiorum temporum, incipiat dies legis gratiæ, magis ac magis illucescere, propter aduentum Christi solis iustitiæ, atque ad eò propiores iam sumus ad salutem gloriæ recipiendam, argumentatur ad spectandam maiori conatu, & contentione morum probitatem. Sic hunc locum interpretatur Origenes li. 9. comment. in Epist. ad Rom. *Sciendum, inquit, est aduentum lucis huius & diei duplici modo accipiendum, & generalem omnibus, & unicuique specialem: generalis lux, diesque omnibus aderit, cum futuri seculi tempus aduenerit, ad cuius comparationem presentis huius mundi spatium tenebra appellatur: quòd tempus labentibus quotidie diebus appropriat, & idè nostra salus quotidie fit propior: sicut & Dominus cum consummationis mundi signa distingueret dixit, Cum vidistis hæc omnia, leuete capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra.* Hæc, & alia deinceps Origenes. Porò aduertit illud quòd præcessit, *Et hoc scientes tempus, posse quoque ita explicari, vt vim habeat exaggerandi: adhorteturque nos Apostolus ad amorem proximi, de quo paulò antè disseruerat, & ad omnia vitia refecanda, quæ postea commemorat, illa recordatione, quòd tempus sit gratiæ, nouæque legis à Christo constitutæ, in qua plus sanctitatis exigitur, quàm in lege naturæ, & veteri exposceretur: quali dicat: Et hoc, inquit, debetis libentius præstare, considerantes tempus in quò estis: similem emphasim habet illa locutio, qua in aliquem ita inuehimur, seruis libidini, & hoc tempore Quadragesimæ? Etenim illud *Hoc?* non posse ad tempus referri, quasi dicat Paulus, *Scientes hoc tempus perspicuum est in Græco contextu, est enim, Hoc, neutri generis, tempus autem masculini: sic namque habetur Græcè, & τὸ τοῦ εἰδότες τὴν ἡμέραν.***

I.

Septem Asie
Ecclesiis
scribat Ioan.

Primasius.
Haymo.
Pannon.
Ansbert.
Ioach. Abb.
Areth. Epil.
Argust.

Septenarius
numerus quid
ex Augustino.

Ioannes septem Ecclesiis, quæ sunt in Asia.

SECTIO V.

SEPTEM Ecclesiæ, quibus scribit Ioannes inferius nominantur, suntque omnes in Asia minori, quæ nunc Anatolia appellatur: ad eas verò præcipuè scribit, quia earum erat Apostolus, per similitudinem autem earum, scribit ad Ecclesiæ vniuersas. Itaque harum septem Ecclesiarum nomine, vniuersæ mundi Ecclesiæ accipiendæ sunt, quemadmodū volunt Primasius, Haymo, Pannonius, Ambrosius Ansbertus, Ioachim Abbas, Arethas Episcopus, D. Augustinus, seu potius Ticonius, & alij. Ratio verò duplex est. Prior, quia numerus septenarius in sacris literis perfectionem, & vniuersitatem significat, teste D. Augustino lib. 11. de Ci-

de Ciuitate Dei cap. 31. veluti Prouerb. 24. *Septies in die cadet iustus, & resurget, id est, sapissimè, & quotiescunque ceciderit non peribit.* Item Psal. 118. *Septies in die laudemur tibi, id est, sapius quamquam respexisse Prophetam ad septem ho-*
ras canonicas in Ecclesia concinendas existimauit D. Basilius serm. 1. de institu-
tionē Monachorum & D. Chrysostomus homil. 59. ad populum Antiochenum.
 1. Reg. 2. *Donec sterili fuerit plurimos, pro quo in Hebræo est, Peperit septem, Et Pl. 78.*
Redde vicinis nostris sep. aplum in sinu eorum, id est copiosè illos puni. Denique Eccle-
 siast. 11. *Mitte panem tuum in transeuntes aquas, quia post multa tempora inuenies illum, de*
partem septem & octo, vbi est sermo de elemosyna, & per transeuntes aquas pau-
 peres intelliguntur, vel quia peregrini, atque aded in multas regiones nauigent,
 quærendi cibi causa, quemadmodum exposuit Paraphrastes Chaldaicus cum ita
 transtulit, *Porrige alimentum tuum pauperibus qui ambulat in nauibus super facies aqua-*
 rum, vel quia ipsimet pauperes aquæ transeuntes appellantur, propter labores,
 quos patiuntur, quæ typicè per aquas significari solent: quod vèrò sequitur, *De*
partem septem & octo, hunc efficit sensum: esto misericors in multos, imo & in
 multò plures, ac propemodum infinitos si possis: eam enim vim habet nume-
 rus octonarius cum septenario adiungitur. Vbi obiter obserua in credibilem ele-
 mosynæ fructum, qui nunquam perit: nam quemadmodum lignum aliquod in
 flumina immissum postea inuenti potest in ipso fluminis ostio per quod se in
 mare exonerat, ita qui in transeuntes aquas, id est in pauperes, panem suum, &
 elemosynam mittit, eam postea inueniet, & recipiet in alia vita, in qua hi fluij
 tandem influunt: vnde subditur: *Quia post tempora multa inuenies illum.*

Posterior ratio est: quia vniuersa Ecclesia gratiâ septiformis spiritus afflatur, II.
 quare rectè per septem Ecclesias à Ioanne significatur, atque in huius rei typum,
 Elisæo super puerum mortuum incumbente septies puer ad vitam rediens osci-
 tasse describitur. 4. Reg. 4. quia super extinctum populum, id est, orbem terrarum
 Dominus veniens septies eum fecit oscitare per septem gratiæ dona, quæ Eccle-
 siæ communicauit. Et Esaiæ 4. dicitur: *Apprehendent septem mulieres virum vnum in*
illa die dicentes, inuocetur nomen tuum super nos, aufer opprobrium nostrum: vbi per septem
 mulieres, septem Spiritus sancti dona intellexit Orig. hom. 3. super Esaiam: Et
 D. Cyr. lib. de exhortatione martyrij: dies quippe qua septem mulieres virum
 vnum apprehenderunt tempus est redemptionis, quo septiformis Ecclesia septi-
 formi spiritu completa Christum per fidem & charitatem apprehendit, ab eo-
 que petiit, vt suum auferret opprobrium, ne videlicet ultra Iudæi insultantes
 eam irriderent, quod idola veneraretur. Ex eo, quod Ioannes ad vniuersam Ec-
 clesiam sub nomine septem Ecclesiarum scribat, collige excellentem Ioannis
 prærogatiuam, quod sit nimirum vniuersalis Ecclesiæ doctor à Deo constitutus,
 & regius quidam legatus ad vniuersam Ecclesiam destinatus, vt rectè obseruauit
 Petrus Damianus serm. 1. de excellentia B. Ioannis Euangelistæ, his verbis: *Scriptis*
Ioannis illam nobilem Apocalypsim, qua profectò cum septem Asia Ecclesiis mittitur, omni
vniuersali Ecclesia, qua sub septiformi spiritus sancti magisterio regitur, destinatur: vnde con-
sequens est, vt omnes Ecclesia per orbem terrarum circumfusa, non dubitent B. Ioannem com-
munem se habere Doctorem, quibus videlicet tanquam egregius quidam regali imperij nuntius
ab Iesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps Regum terra, calitè
destinatus gratiam simul & pacem ab eo, qui est, & qui erat, & qui venturus est actuit, ac
multa secreti caelestis mysteria patefecit.

Gratia vobis, & pax à septem spiritibus, qui in conspectu throni eius sunt.

SECTIO VI.

IMMORATUR Apostolus in sua salutatione, precaturque omnibus diuinam gratiam, qua diuina beneuolentia, & amicitia continetur: & conscientie pacem, quae diuinam gratiam consequitur: sic enim haec accipienda sunt, idque hoc loco *ἄρετας*, & *ἁγίους* Graecè significant. Vtrumque verò donum efflagitat à septem spiritibus, qui diuino throno assistunt. Arethas Caesareæ Episcopus, Primasius, Beda, Haymo, Rupert. Ansbert. Lyrani. D. Thom. Ioachim Abbas, & reliqui per hos septem spiritus, intelligunt septem spiritus sancti dona omnes in hunc locum, & in c. 5. huius operis, ubi Ioannes vidit Agnum stantem tanquam occisum, habentem cornua septem, & oculos septem: *Qui sunt*, inquit, *septem spiritus Dei missi in omnem terram.* Quae tamen expositio durissimè nobis videtur: nec enim video, quomodo Ioannes pacem postulet à septem donis spiritus sancti, hoc est à rebus inanimis, neque quomodo missi dicantur in omnem terram, quidquid D. Thom. pro huius rei expositione laboret. Multo mius placet eorum sententia, quae ipsum spiritum sanctum eorum donorum auctorem hoc loco intelligunt. Rectius illi sensisse videntur, qui septem hosce spiritus, vniuersam Angelorum multitudinem interpretantur, iuxta numeri septenarij mysterium à nobis paulò superius explicatum: sed nec ea sententia coficere videtur cum sacris literis: ob rationem, quam statim afferemus. Arbitratur igitur septem esse supremos spiritus, qui astant ante diuinum thronum, & vniuerso orbi, rebusque mortalium praesidentes, à quibus inferiores Angeli accipiunt, quae ad mundi administrationem pertinent. Ratio verò quae nos mouet ea est, quia constanter in sacris literis septem spiritibus dicuntur coram Deo assistere, vt admodum difficile sit, existimare omnibus iis in locis numerum septenarium mysticè accipiendum esse. Enim verò praeter duo loca, quae iam citauimus, legimus Apocal. 8. *Et vidi septem Angelos stantes in conspectu Dei.* Et cap. 5. 16. & 17. septem Angeli memorantur quasi curam habentes vniuersae terrae. Denique Tob. 12. *Ego sum*, inquit, *Raphaël Angelus, vnus ex septem qui astant ante Dominum.* Atque haec sententia est Clem. Alex. lib. 6. Stromatum ad finem, ubi fuse agens de numero septenario, sic habet: *Septem sunt quorum est maxima potentia, primogeniti Angelorum principes.* Nec verò nobis officit duplex, aduersariorum ratio. Primum enim absurdum existimant prius nominari septem hos spiritus, quam Christum, si septem Angeli sunt. Deinde à pietate alienum, quod gratia ab illis postuletur: neque enim absurdum fuit praeponi Angelos Christo, cum quo continuanda erat sequens oratio, & laudes ipsius Christi, quas deinceps Ioannes persequitur: & consentaneum pietati est, pacem & gratiam ab Angelis, non tanquam ab auctoribus, sed tanquam ab administris postulare.

Et à Iesu Christo, qui est testis fidelis.

SECTIO VII.

I GRATIAM postulat à Christo Domino, quem testem, fidelem appellat. Prima expositio, & quidem stricta, est Arethæ Episcopi existimantis, Ioannem loqui de ea confessione, cuius meminit Paulus 1. ad Timoth. 6. *Qui respondit*, inquit, *reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem*, aitque fuisse eam, cum dixit Ioan. 18. *Regnum meum non est de hoc mundo.* Secunda, iam latior est Primasij, Haymonis & Lyrani, dicentium Christum appellari testem fidelem, quia fideliter dedit de Patre, eiusque natura testimonium, iuxta illud Ioan. 17. *Et notum feci eis nomen tuum, et notum faciam:* quod opere praestitit, cum dixit Ioan. 14. *Pater in me manens, ipse facit ea.* Et Ioan. 3. *Sic Deus dilexit mundum vt filium suum vniuentum daret.* Atque ob hanc causam appellatur Christus in sacris literis, *facies Patris*, quia quemadmo-

Arethas.
Primasius.
Beda.
Haymon.
Rupert.
Ansbert.
Lyrani.
D. Thom.
Ioach. Abb.

Septem prim-
cipis Angeli
ante Deum.

Apoc. 8. 2.
Tob. 12. 15.

Clem. Alex.

Christus tes-
tis fidelis.
Arethas.
1. ad Tim. 6.
13.
Ioan. 18. 30.
Primasius.
Haymon.
Lyrani.
Ioan. 17. 26.
14. 10. 316.

dum hominem per faciem cognoscimus, ita Patrem cognouimus per Christum. Sic intelligendus est locus ille Malachiae 3. *Ecce ego mitto Angelum meum, qui praeparabit viam ante faciem meam: quo in loco loquitur ipse Deus Pater, & appellat Angelum Ioannem praecursorem, per faciem autem Christum intelligit: quem admodum testatur Galatinus libro 3, de Arcanis Catholicae veritatis cap. 12. Osee 6. *Visificabit nos post duos dies, & in die tertio suscitabit, & videremus ante faciem eius, quem locum exponens Rabbi Moyses. *Videmus, inquit, ante faciem eius, qui est rex Messias, sicut dictum est Psalm. 79. *Domine Deus virtutum conuertere nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus. Vbi faciem tuam Messiam tuum interpretatur. Quae expositio etiam est D. Hieronymi in commentarijs super eundem psalmum. Eodem modo intelligendum est illud Psalmi 88. *Misericordia & veritas praecedent faciem tuam, id est, Christum. Sic etiam Theodoretus in quaestionibus super Numeros quaest. 11. intelligit illud Numerorum. 6. Cum Sacerdos populum ita benedicebat ex precepto Domini. *Quoniam dicit Dominus faciem suam tibi, & miseratur tui, conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem. Vbi Theodoretus vult aduentum Christi flagitari. Atque ad eum locum videtur allusisse R. Regius vates, cum dixit, Psalm. 66. *Deus miseratur nostri, & benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos, & miseretur nostri. Quod etiam videtur referendum illud Ecclesiastici. 36. *Secundum benedictionem Aaron da populo tuo. Vt videlicet etiam hic Messiae aduentus postuletur.********

Tertia expositio adhuc fusior, & communior est Ruperti dicentis appellari I. Christum testem fidelem, quia testimonium perhibuit omni veritati, quem admodum idem Christus testatur Ioannis 18. *Ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritatis: quod multo ante praedictum fuerat ab Esai. cap. 55. illis verbis: *Ecce testem populo dedi eum, duceam ac praecceptorem gentibus, pro quo Septuaginta transtulerunt, *Ecce testimonium gentibus dedi eum, principem, & praecipientem gentibus. Vbi iam cernis Christum non solum testem, sed ipsummet testimonium appellari: tamen si autem D. Ambrosius sermone 5. in Psalm. 118. in illa verba, *Da mihi intellectum, citans hunc locum Esaiam, accipiat testimonium passivum, ut videlicet Christus dicatur testimonium, quia omnes Prophetae eum testati sunt: active tamen sumendum esse, perspicuum est ex nostra editione vulgata, quae testem habet. Quamquam vero Christus omnis veritatis testimonium praebuit, peculiari tamen, imò & praecipua ratione testimonium fuit Divinae erga nos benevolentiae, quemadmodum auctor est D. August. in illa verba Psalm. 118. *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitijs Testimonia, inquit August. sunt ea, quibus Deus, quantum nos diligit, nobis probare dignatur: cum ergo Christus dicat, *Ego sum via, Ioan. 14. & humilitas eius carnalis naturae, atque passionis, ostendit sint testimonia divina, erga nos dilectionis, proculdubio via testimoniorum Dei Christus est. Atque ob eam causam fuit Christus Dominus in illo caelesti arcu, seu Iude figuratus, quam Deus signavit, ac monumentum suae erga homines benevolentiae, & reconciliationis esse voluit. Genes. 19. quemadmodum exponit Rupertus lib. 4. in Genesim cap. 36. *Propterea nimirum arcus ille sagitta caret, & in caelum non in terram armatur, quia caelum terra conciliat. Illud hoc loco est advertendum. Quamvis Pater testimonium de Christo perhibuerit. Matth. 17. *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: quo etiam sensu D. Chrysostomus homilia 43. in Ioannem, & Euthymius etiam in Ioannem, interpretantur illud Ioan. 6. *Hunc enim Pater signavit Deus, seu ut Graecè habetur *signavit, quia Pater signo suo, id est, testimonio tam voce, quam miraculis, Christum ab alijs hominibus secessit, & quasi nota distinxit, sigilloque filium suum esse demonstravit, quod & ipse Christus confitetur, Ioan. 5. *Qui mihi***********

Malach. 3.
Galatinus.
Osee 6. 3.
Rabb. Moys.
Psalm. 79. 4.
D. Hier.
Psalm. 88. 16.
Theodor.
Num. 6. 26.
Psalm. 66. 15.
Eccle. 36. 29.
Ioan. 18. 37.
Esai. 55. 4.
D. Ambros.
Psalm. 118. 34.
Christus dicitur in homine benevolentiae testimonium.
D. August.
Psalm. 118. 45.
Ioan. 14. 6.
Christus in arcu caelesti figuratus.
Matth. 17. 8.
Chrysost.
Euthym.
Ioan. 6. 27.
Signum patris testimonium.
Ioan. 5. 37.
Christus signavit carnis quidem.

Ioan. 5. 6. me Pater ipse testimonium perhibuit de me. Quamvis etiam Spiritus sanctus testis Christi fuerit, iuxta illud 1. Ioann. 5. Spiritus est qui testificatur, quoniam Christus est veritas. Et Ioan. 15. Cum venerit Paracletus, ille testimonium perhibebit de me. Nihilominus Christum, per excellentiam appellari testem multas ob causas, quæ ipsi peculiari ratione conveniunt.

IIII. Prima est, Quia cum sit verbum Patris, atque ad eum ab eo procedens per actum intellectus, ex virtute processionis potest testari, & eloqui, quæ Pater intelligit. Quæ ratio per se vsus est ipse Christus Ioan. 3. Amen Amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimonium nostrum non accipitis. Et ibidem Ioannes Baptista loquens de Christo sic ait, qui de celo venit super omnes est, & quod vidit, & audivit hoc testatur. Et Christus Ioannis 8. Ego, inquit, quod vidi apud Patrem, & quæ ex aurius. audivi ab eo, hæc loquor. Vbi obiter obserua Christum esse testem & oculatum, & auritum, atque ad eum fidelissimum, quippe qui vidit, & audivit ea, quæ loquitur. Dicitur autem videre, quia verè videt suam essentiam, quæ est Patris: audire autem, quia scientiam habet à Patre. Secunda ratio est, Quia omnia, quæ tanquam

Secunda. verbum Patris alijs enuntiauit, sua ipsius morte testatus est, & sanguine obsignavit. Pro cuius rei maiori expositione, sciendum est fideles eo ipso, quod Deo reuelanti credunt, & adherent, testes appellari, quia videlicet fide sua, tanquam sigillo signent Deum esse veracem: quemadmodum discipulis verbis docuit Ioannes Baptista loquens ad fideles, Ioannis 3. Qui autem accipit eius testimonium, id est Christi, signavit quia Deum verax est: id est ipsa fide veluti quodam sigillo Deum esse veracem confirmavit, (quo loco obiter adverte fidem sigillum appellari.) Cæterum tunc esse locupletissimos testes, cum passione sua & morte idem confirmant, & fidei sigillum tincto & asperso sanguine passionis obsignant. Vnde simpliciter tunc Martyres, id est testes dicuntur. *Μάρτυρ* enim Græcè idem est, quod Latine testis: cum igitur Christus Dominus multò excellentius passione sua, ac morte veritatem obsignauerit, rectè per excellentiam Martyr, seu testis fidelis dicitur. Tertia & postrema ratio est Ioachimi Abbatis, quia nimirum maximè humilis fuit, inde enim factum est, ut non quæreret gloriam suam: sed Patris, atque ita veritatem ipsam fideliter testaretur, & Deum magnè sua humilitate prædicaret, iuxta illud Ecclesiast. 3. Quoniam magna potentia Dei solius, & à solis

Martyr quid. humilibus honoratur, quæ est mirifica humilitatis excellentia. Ex his omnibus perspicuum relinquitur, Christum esse fidelissimum testem, & aptissimè in eum quadrare illud Psal. 88. *Thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum & testis in celo fidelis.* Quem locum Theodoretus exponens, vltima verba sic interpretatur: *Horum omnium quæ superius promissa sunt, est testis, in celo fidelis, ipse nimirum Deus, qui ea promisit, & complebit:* Alij magis ad literam per testem in celo fidelè intelligunt Iridem, seu cælestem arcum, quem Deus in testimonium suæ erga hominè beneuolentiæ in celo collocavit: ita ut throni Messie stabilitas Soli & Lunæ; pulchritudo verò eidem Soli & Lunæ perfectæ, id est, in plenilunio positæ & pulcherrimæ Iridi cõparetur. Verum cum per Iridem, ut supra diximus ex Rurferto, Christ. Dom. fuerit expressus testè huc in celo Melem, de eodè possumus accipere cum Remigio, & D. Hier. in commentarijs eius loci.

Tertia. Ioach. Abb. *Humilitatis excellentia.* Ex his omnibus perspicuum relinquitur, Christum esse fidelissimum testem, & aptissimè in eum quadrare illud Psal. 88. *Thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum & testis in celo fidelis.* Quem locum Theodoretus exponens, vltima verba sic interpretatur: *Horum omnium quæ superius promissa sunt, est testis, in celo fidelis, ipse nimirum Deus, qui ea promisit, & complebit:* Alij magis ad literam per testem in celo fidelè intelligunt Iridem, seu cælestem arcum, quem Deus in testimonium suæ erga hominè beneuolentiæ in celo collocavit: ita ut throni Messie stabilitas Soli & Lunæ; pulchritudo verò eidem Soli & Lunæ perfectæ, id est, in plenilunio positæ & pulcherrimæ Iridi cõparetur. Verum cum per Iridem, ut supra diximus ex Rurferto, Christ. Dom. fuerit expressus testè huc in celo Melem, de eodè possumus accipere cum Remigio, & D. Hier. in commentarijs eius loci.

Humilitatis excellentia. Ex his omnibus perspicuum relinquitur, Christum esse fidelissimum testem, & aptissimè in eum quadrare illud Psal. 88. *Thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum & testis in celo fidelis.* Quem locum Theodoretus exponens, vltima verba sic interpretatur: *Horum omnium quæ superius promissa sunt, est testis, in celo fidelis, ipse nimirum Deus, qui ea promisit, & complebit:* Alij magis ad literam per testem in celo fidelè intelligunt Iridem, seu cælestem arcum, quem Deus in testimonium suæ erga hominè beneuolentiæ in celo collocavit: ita ut throni Messie stabilitas Soli & Lunæ; pulchritudo verò eidem Soli & Lunæ perfectæ, id est, in plenilunio positæ & pulcherrimæ Iridi cõparetur. Verum cum per Iridem, ut supra diximus ex Rurferto, Christ. Dom. fuerit expressus testè huc in celo Melem, de eodè possumus accipere cum Remigio, & D. Hier. in commentarijs eius loci.

Testis in celo fidelis. Ex his omnibus perspicuum relinquitur, Christum esse fidelissimum testem, & aptissimè in eum quadrare illud Psal. 88. *Thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum & testis in celo fidelis.* Quem locum Theodoretus exponens, vltima verba sic interpretatur: *Horum omnium quæ superius promissa sunt, est testis, in celo fidelis, ipse nimirum Deus, qui ea promisit, & complebit:* Alij magis ad literam per testem in celo fidelè intelligunt Iridem, seu cælestem arcum, quem Deus in testimonium suæ erga hominè beneuolentiæ in celo collocavit: ita ut throni Messie stabilitas Soli & Lunæ; pulchritudo verò eidem Soli & Lunæ perfectæ, id est, in plenilunio positæ & pulcherrimæ Iridi cõparetur. Verum cum per Iridem, ut supra diximus ex Rurferto, Christ. Dom. fuerit expressus testè huc in celo Melem, de eodè possumus accipere cum Remigio, & D. Hier. in commentarijs eius loci.

Christus. Ex his omnibus perspicuum relinquitur, Christum esse fidelissimum testem, & aptissimè in eum quadrare illud Psal. 88. *Thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum & testis in celo fidelis.* Quem locum Theodoretus exponens, vltima verba sic interpretatur: *Horum omnium quæ superius promissa sunt, est testis, in celo fidelis, ipse nimirum Deus, qui ea promisit, & complebit:* Alij magis ad literam per testem in celo fidelè intelligunt Iridem, seu cælestem arcum, quem Deus in testimonium suæ erga hominè beneuolentiæ in celo collocavit: ita ut throni Messie stabilitas Soli & Lunæ; pulchritudo verò eidem Soli & Lunæ perfectæ, id est, in plenilunio positæ & pulcherrimæ Iridi cõparetur. Verum cum per Iridem, ut supra diximus ex Rurferto, Christ. Dom. fuerit expressus testè huc in celo Melem, de eodè possumus accipere cum Remigio, & D. Hier. in commentarijs eius loci.

Remigio. Ex his omnibus perspicuum relinquitur, Christum esse fidelissimum testem, & aptissimè in eum quadrare illud Psal. 88. *Thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum & testis in celo fidelis.* Quem locum Theodoretus exponens, vltima verba sic interpretatur: *Horum omnium quæ superius promissa sunt, est testis, in celo fidelis, ipse nimirum Deus, qui ea promisit, & complebit:* Alij magis ad literam per testem in celo fidelè intelligunt Iridem, seu cælestem arcum, quem Deus in testimonium suæ erga hominè beneuolentiæ in celo collocavit: ita ut throni Messie stabilitas Soli & Lunæ; pulchritudo verò eidem Soli & Lunæ perfectæ, id est, in plenilunio positæ & pulcherrimæ Iridi cõparetur. Verum cum per Iridem, ut supra diximus ex Rurferto, Christ. Dom. fuerit expressus testè huc in celo Melem, de eodè possumus accipere cum Remigio, & D. Hier. in commentarijs eius loci.

Hieronym. Ex his omnibus perspicuum relinquitur, Christum esse fidelissimum testem, & aptissimè in eum quadrare illud Psal. 88. *Thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum & testis in celo fidelis.* Quem locum Theodoretus exponens, vltima verba sic interpretatur: *Horum omnium quæ superius promissa sunt, est testis, in celo fidelis, ipse nimirum Deus, qui ea promisit, & complebit:* Alij magis ad literam per testem in celo fidelè intelligunt Iridem, seu cælestem arcum, quem Deus in testimonium suæ erga hominè beneuolentiæ in celo collocavit: ita ut throni Messie stabilitas Soli & Lunæ; pulchritudo verò eidem Soli & Lunæ perfectæ, id est, in plenilunio positæ & pulcherrimæ Iridi cõparetur. Verum cum per Iridem, ut supra diximus ex Rurferto, Christ. Dom. fuerit expressus testè huc in celo Melem, de eodè possumus accipere cum Remigio, & D. Hier. in commentarijs eius loci.

Primogenitus mortuorum.
SECTIO VIII.

CHRISTI laudes & præstantiam singularem persequitur Ioannes. Primum igitur notandum est, Christum & quatenus Deus est, primogenitum Patris, & qua

& quatenus homo est, primogenitum virginis appellari, non quod alios fratres naturales habuerit, sed more Scripturarum, quæ primogenitum eum nominant, non quem fratres sequantur, sed qui primus natus est: quæ observatio est D. Hieronymi libro aduersus Heluidium hæreticum impie asserentem, Beatissimam Virginem alios quoque filios procreasse, ex eo quod Luca 2. dicatur, *Peperisse filium suum primogenitum*: contra quem disputans D. Hieronymus docet omnem unigenitum appellari in sacris literis primogenitum, non item omnem primogenitum, unigenitum, nec necessarium esse aliorum fratrum sobolem, ut quis primogenitus nominetur. Id quod probat dupliciter. Primum ex eo quod Dominus Exod. 13. & 34. præcepit, ut omne quod aperiret vuluam, ab homine & que ad pecus sibi consecrarent, tantummodo primogenita hominum, & primogenita pecorum immundorum, pretio redimerentur: quibus verbis censet Hieronymus, Deum designasse quid esset primogenitum. *Omne, inquit, quod aperit vuluam, alioqui, inquit, non est primogenitus, nisi is tantum, quem sequuntur fratres, tandem sacerdotibus primogenita non debentur, quando alia non fuerint procreata, ne forte partu postea non sequenti unigenitus sit, & non primogenitus.* Deinde ex eo quod dicitur Exod. 12. *Percussit Dominus omne primogenitum in terra Egypti, a primogenito Pharaonis, usque ad primogenitum captiuam, quæ erat in carcere, & primogenitum iumentorum.* *Dic mihi, inquit Hieronymus, si primogeniti tantum illi vocantur qui fratres habent, ergo ab interemptione unigeniti liberati sunt, si autem unigeniti cæsi sunt, contra sententiam factum est, ut inter primogenitos, & unigeniti morerentur.*

D. Hieron.
Heluidij im-
pia asseritio.
Luc. 27.

In sacris pri-
mogeniti, qui
dicantur ex
Hier.
Exod. 13. 2.
ibid. 34. 19.
Hieron.

Exod. 12. 19.

D. Hieron.

Deinde Christus, quatenus homo appellatur in sacris literis primogenitus omnis creatura, quia fuit primus omnium prædestinatorum: voluit enim Deus primaria sua intentione, & voluntate mysterium incarnationis, Christumque Dominum caput esse, & fidem orantium diuinorum sperum. Id quod conceptis verbis docuit Apostolus ad Coloss. 1. cum dixit de Christo loquens, *Qui est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creatura, quoniam in ipso condita sunt uniuersa in cælis, & in terra, visibilia, & inuisibilia, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant, & ipse est caput corporis Ecclesie, ut sit ipse in omnibus primatum tenens: quæ omnia de Christo, ut homo est, dicta esse, docet D. Hieronymus in eum locum. Idem probatur ex cap. 8. ad Rom. Quis præsciuit, & prædestinavit, conformes fieri imaginis filij sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus: quem locum quanquam D. Thom. & alij de Christo, ut Deus est, exponunt: tamen longè melius D. Chryso- st. & Hieronymus, Anselmus, & alij de eo, ut homo est, interpretantur. Atque hanc ob causam tradunt Hebræi, Messiam in sacris literis appellari *Germen*, ut Esaia 4. *In die illa erit germen Domini in magnificentia & gloria, & fructus terra sublimis.* Et Zachar. 3. *Eccc ego adducam seruum meum Orientem, quo loco pro, Orientem, Est Hebraicè *Tsemach*, id est *Germen*: Et Zachar. 6. *Eccc vir Oriens nomen eius, pro quo Hebraicè, est *Tsemach*, id est, *Germen* nomen eius, à verbo *Tsemach*, quod significat, germinare. Et D. Hieronymus ipsum nomen *Themach* vertere solet *Germen*, ut loco Esaia citato. Et Hierem. 23. *Suscitabo David germen iustum.* Et cap. 33. *In tempore illo germinare faciam David germen iustitie: quibus locis Paraphrastes Chald. semper transtulit, *Messias* loco *germinis*: nec nobis officit, quod 70. ibidè *אורח צדק*, id est, *Orientem* reddiderunt: etenim *אורח צדק*, Græcè idem est, quod *produco* per germinationem, & idem ferè quod Latine *Orior*, atque eadè non solum de Sole & astris, sed etiam de hominibus, & plantis dicitur, ut probatur ex Psalm. 103. *Nam ubi non habemus, Producentis fœnum iumentis.* Græcè est verbum *ἐκβαλλω*, & D. Hier. vertit, *Germinans*. Ratio verò huius****

II.
Christus om-
nis creatura
cur primoge-
nitus.
Coloss. 1. 15.

Chryso-
st. ad Rom. 8.
19.

D. Thom.
Chryso-
st.
Hieronym.
Anselmus.
Item cur ger-
men.
Esa. 4. 2.
Zach. 3. 8.
Zach. 6. 12.
Hieronym.
Hier. 23. 5.
idem 33. 15.

Psalm. 103. 14.
Hieronym.

Vniuersum
conditū pro-
pter Meffiam.

nomenciaturæ ea est, quia sicut ad fructum ferendum tota arbori, plantatio & irrigatio refertur, ita totum vniuersum, & omnes creaturæ vnus Messia causa conditæ sunt: quocirca ipse vniuersi *Germen* appellatur.

III
Eadem veritas luculentè ostenditur ex Prouerb. 8. cum dicitur, *Dominus possedit me in initio viarum suarum*. Seu, vt 70. transtulerunt, *Dominus creauit me in initium viarum suarum*, quem locum, de Sapientia incarnata, id est, de Christo ratione humanitatis intellexerunt Clem. Roman. lib. 5. constit. Apostolicarum cap. 19. Greg. Naz. Orat. 36. Greg. Nyssenus lib. de fide ad Simplicium, D. Ioann. Damasc. lib. 4. fidei orthodoxæ cap. 19. Cyrillus Alex. lib. 5. Thesauri cap. 4. & 8. D. Basil. lib. 4. contra Eunomium, D. Athan. serm. 3. contra Arianos, Cæsarius in Dial. 2. D. Chrysof. serm. de S. Trinit. D. Aug. lib. 1. de Trinit. cap. 12. & serm. 58. de verbis Domini. D. Ambros. lib. 1. de fide cap. 1. Epiph. in Anchorato, & hæresi, 69. D. Hilar. lib. 12. de Trinit. D. Hier. super 2. cap. epist. ad Ephes. & lib. 2. in Michæam ad initium. D. Fulgent. lib. ad obiectiones Arianorum, in responsione ad Ambrosius. 3. Denique Epiph. loco citato dicit hanc esse expositionem magistorum Patrum. Enimverò cum Ariani hoc testimonio abuterentur contra Filii diuinitatè, quippe qui creatus & possessus diceretur: respondebant Patres, id dictum fuisse de Filio ratione humanitatis. Quo supposito restè hinc ostenditur, Christum Dominum esse primum prædestinatum, & totius vniuersi finem: id enim significat esse initium viarum Domini, per quas creaturæ vniuersæ intelliguntur. Atque eodem sensu interpretari possumus illud Eccle. *Ego ex ore altissimi prodii primogenita ante omnem creaturam*. Et illud Psal. 88. *Et ego primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terra*.

Christum Dominum, vt homo est, esse caput Angelorum, gratiamque illis, & gloriam promeruisse.

SECTIO IX.

HIC colligimus, cum Christus dicitur, *Primogenitus omnis creaturæ*, non esse excludendos Angelos, quin potius dicendum, Christum vt homo est, esse caput Angelorum, gratiamque illis, & gloriam meruisse, quæ illis data sint propter eius præuisa merita: quæ sententia est Cyrilli Alexandrini lib. 5. in Esaiam, D. Greg. li. 1. in libros Regum cap. 2. in illa verba: *Non est alius extra te. subauditur, inquit, sanctus, quia nullus hominum, neque Angelorum sanctus est, nisi per Christum*. Idem habet homil. 14. in Ezechiel. Laurentij Iustiniani serm. de Ascensione, & serm. de Assumptione Virginis, Ruperti lib. 3. de processione Spiritus sancti cap. 21. citari etiam solet pro eadem sententia D. Bernard. serm. 17. & 22. in Cantica. In eadem sententia est D. Thom. super illud Ioann. 1. *De plenitudine eius nos omnes accepimus: hoc est, inquit, D. Thomas, Omnes Apostoli, Patriarcha, Propheta, & iusti qui fuerunt sunt, & erunt, & etiam omnes Angeli*. Et paulo inferius. *Quia, inquit, plenitudo gratiæ, quæ est in Christo, est causa omnium gratiarum, quæ sunt in omnibus intellectualibus creaturis*. Et 3. par. q. 8. art. 1. absolute dicit Christum influere gratiam in omnia membra Ecclesiæ: & statim art. 4. docet, hanc Ecclesiâ, cuius Christus est caput, & in quam influit, constare ex hominibus, & Angelis. Eadem tueretur Albertus Magnus in 3. dist. 13. art. 1. Ruardus Taper in explicacione art. 2. Loquaniensis circa principium, & articulo 8. & ex professo Catharinus lib. 1. de Christi prædestinatione, & opusculo de Gloria, & peccato Angelorum, Ioannes Arboreus lib. 3. suæ Theolophiæ cap. 13. Viguerius in institutionibus cap. 20. §. 1. verfic.

Christū me-
ruisse Ange-
lorum
statuitur ex
Patribus.
Cyril. Alex.
Gregorius.
1. Reg. 6. 2. 2.
Lauis Insl.
Rupertus.
D. Bernard.
D. Thom.
Ioan. 1. 6.
Idem 3. par.
Albert. Mag.
Ruardus.
Catharinus.
Arboreus.
Viguerius.

versic. 4. Iacobus Naclantus super primum caput Epistolæ ad Ephesios, & in libro cui titulus est: Medulla sacre scripturæ, in tertia mundi ætate cap. 2. Pu- gnant etiam pro eadem sententia nonnulla Pauli testimonia, cuiusmodi est illud ad Coloss. 1. *Complacuit per eum reconciliare omnia pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in caelis sunt.* Et illud ad Ephel. 1. *Instaurare omnia in Christo quæ in caelis, & quæ in terra sunt.* Quo loco Græcè pro Instaurare est ἀνακεφαλαιώσατο, id est, recapitulare, quia sub vno Christo omnia quodammodo vnum effecta sunt, quod idem verbum eadem significatione vsurpauit Apost. cum dixit ad Rom. 13. *Qui diligit proximum, legem impleuit, nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur, diliges proximum tuum sicut teipsum.* Nam pro Instauratur, est Græcè ἀνακεφαλαιώσατο, id est, recapitulatur, hoc est, summam continetur, ducta metaphora à Rhetorum epilogis, in quibus tota causa summam repetitur, quod illi ἀνακεφαλαιώσατο, ap- pellant: vnde idem Apostolus ad Hebr. 8. volens summam seu epilogum facere eorum, quæ dixerat, ait: *Capitulum autem super ea quæ dicuntur, quo loco pro Capitu- lum, est Græcè κεφάλαιον, hoc est summa, siue caput, aut epilogus: itaque in Chri- sto, tanquam in summa, instaurata seu recapitulata sunt omnia: in quem sensum videtur Aquila Ponticus in sua translatione Græca, ex Hebræo, sic librum Ge- nese. incepisse. In capitulo, vel In summa scribit Deus caelum & terram: sic enim transtu- lisse auctor est D. Hieronymus in principio Hebraicarum questionum. Et Se- uerianus Episcopus in exordio Hexameron: per quod capitulum, siue summam possumus Christum accipere, iuxta illud Psalmi 39. *In capite libri scriptum est de me.* Quod quamquam Arnobius, & Augustinus accipiunt de initio Psalmorum: in quo volunt de Christo dici, *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum.* Tamen Ter- tullianus libro contra Praxeam, & D. Hilarius in expositione Psal. 2. de initio to- tius scripturæ interpretantur, vt illud, *In principio,* sit idem quod in Filio, & simul Christi recapitulatio caeli & terræ appelletur, quia sub illo, tam Angeli, quam homines per gratiam & gloriam militant.*

Denique confirmatur hæc sententia, quia constat ex sacris literis Christum II. Dominum, vt homo est, esse caput Angelorum, vt est perspicuum ex illo ad Eph. 1. *Ipsium dedis caput super omnem Ecclesiam: id est, ex hominibus, & Angelis constan- tem, vt interpretatur D. Hieron. & D. August. in Enchirid. cap. 56. & ad Coloss. 2. Qui est caput omnis principatus & potestatis.* Id quod etiam affirmat D. Hilar. in Psal. 139. & D. August. concione 5. in Psal. 36. Cum igitur capitis sit influere in mem- bra, Christusque sit caput præstantissimum, debuit sanè perfectissimo modo in Angelos influere, gratiam videlicet & gloriam illis impertiendo. Ex quo etiam colligimus, posse Christum dici propriè Redemptorem Angelorum (quod qui- dam concedere formidant) redemptione tamen alterius rationis, quam nostra sit, hoc est, per præseruationem: sic enim loquitur audet D. Bernard. serm. 17. & 22. in Cantica, & Theodor. ad Hebr. 2. dicit Christum pro omnibus creaturis fuisse mortuum, ex illis verbis Pauli, *Vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem, vbi Græcè est ὑπὲρ πάντων, id est, pro vniuerso, quem modum redemptionis etiam affert Dionysius Areop. cap. 8. de diuinis nominibus, his verbis: Idcirco etiam re- demptionem illam theologo nominant, ex eo, quod non fuit, quæ verè sunt, ad id cadere, vt non sint: & id colligitur ex Psal. 143. vbi rex Dauid dicit se redemptum de gladio gi- gantis Goliath, sub quo nunquam fuit, sed quia fuit præseruatus Diuino benefi- cio, redemptum se appellat cum ait: *Quia redemisti Dauid seruum tuum, de gladio mali- gno, eripe me.* Sic enim hunc locum nonnulli dispungunt, & interpretantur.*

Iacobus.
Nacl.
Probat. idē
ex Paulo.
Coloss. 1. 20.
Ephel. 1. 10.
Rom. 13. 8.

Heb. 8. 2.

Aquil. Pont.

Gen. 1. 1.

Hieronym.

Seuerianus.

Psal. 39. 8.

Arnobius.

Augustinus.

Tertullianus.

Hilar.

Christus vni-
uersi recapit-
ulatio.

II.

Ephel. 1. 22.

D. Hieron.

Augustus.

Coloss. 2. 10.

Hilar.

August.

Christus dici
potest propriè
Angelorum

redemptor.

Bernard.

Theodor.

Hebr. 2. 9.

Dion. Areop.

Psal. 143. 10.

Christum esse primogenitum in multis fratribus.

SECTIO X.

DICITUR postremò Christus primogenitus in multis fratribus, ad Rom. 8. *Et sic ipse primogenitus in multis fratribus*, quò etiam pertinet illud Psalm. 88. *Et ego primogenitum ponam illum excelsum pra regibus terra.* Primogenitum, inquam, id est, praeipuum filiorum, cui primogeniturae priuilegia debeantur: de quibus priuilegiis legendus est Abulensis in 25. cap. Genesis. Pro cuius maiori expositione nò aduertendum est, omnes homines esse fratres Christi propter communionem naturae cum Christo, praeipue verò fideles propter fidem, quam habent in Christum, & maxime iustos, propter communionem gratiae, iuxta illud Ioan. 1. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri*, id est, fratres Christi. Et ad Hebr. 2. *Non confunditur fratres fratris mei*, &c. Atque hanc ob causam Christus se appellat sapissimè filium hominis, vt Ioan. 3. *Exaltari filium hominis*, & aliàs: non solum, vt vult Tertullianus libro de carne Christi, & Irenaeus lib. 3. contra Valentinum cap. 21. vt intelligeremus, eum non solum esse verum hominem, sed carnem accepisse nascendo. Adam enim homo fuit, sed filius hominis non fuit, quia carnem non accepit nascendo: sed etiam vt significaret se iam cum hominibus cognationem carnis habere, fratremque nostrum per assumptam humanitatem esse: vnde olim Christiani se communiter fratres appellabant, quemadmodum auctor est Tertullianus in Apologetico cap. 39. & lib. de corona militis cap. 1. lib. 3. contra Marcionem, & Clemens Alexandrinus lib. 5. Stromatum. Cæterum, vt diximus, iusti peculiari ratione fratres Christi appellantur, quia sunt gerè filij Dei adoptiui, per veram adoptionem, quæ est ipsa iustificatio, quemadmodum docet D. August. epist. 120. cap. 4. & lib. 3. contra Faustum Manichæum. Ratio verò est, quia iustificatio est veluti quædam generatio: atque de hac adoptione intelligendum est illud Ioan. 1. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Et illud 1. Ioan. 3. *Videte qualem charitatem dedit nobis Deus, vt filij Dei naminemur, & simus.* Et ad Rom. 8. *Accipistis spiritum adoptionis filiorum per Iesum Christum.* Et ad Ephes. 1. *Prædestinasti nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum.* Vnde Paulus Apostolus rectè ex hac adoptione ad ius hæreditatis argumentatur, cum ait ad Rom. 8. *Quod si filij & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi:* quæ de re legendus est D. Thom. 3. part. quæst. 23. art. 1. horum igitur omnium fratrum, Christus appellatur Primogenitus.

Christum esse Primogenitum mortuorum, & primitias dormientium.

SECTIO XI.

VLTIMO dicitur Christus, *Primogenitus mortuorum* quod hoc loco ait Ioannes, quia primus omnium ad vitam immortalem reuixit: quo etiam sententia appellatur, *Primitias dormientium*, 1. ad Corinth. 15. Pro cuius rei intelligentia sciendum est, resurrectionem esse veluti quandam regenerationem, sic enim appellatur à Christo Matth. 19. *In regeneratione, cum sederis filius hominis*, &c. eamque ob causam sepulchrum, vtero comparatur. Vnde Diuus Ambr. serm. 48. de sepulchro Christi loquens *Vbi que, inquit, beato Corpori deservit sanctitas, vbi que virginitas, purus illud venter concepit, nouus tumulus includit, quin potius ipsam sepulchrum vulnam dixirim, est enim similitudo non parua, sicut enim Dominus de matris vulnere*

vinus exiit, sic de sepultura viuis surrexit, nisi quod gloriosior ista est, quam illa natiuitas, illa enim corpus mortale genuit, hac edidit immortale. Post illam natiuitatem, ad inferos descenditur, post hanc, remeatur ad caelos: quare Christus a mortuis resurgens iterum genitus dicitur, primogenitus autem, quia primus omnium resurrexit immortalis.

Verum iam hinc illa sese offert controuersia de resurrectione videlicet eorum, II. qui Matth. 27. dicuntur surrexisse. Dum enim Mattheus signa, quae in ipso Christi obitu acciderunt, commemoraret, subiunxit. *Monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt.* In qua quidem quaestione duplex est sententia. Vna est, eos, qui a Mattheo commemorantur, non surrexisse ad vitam immortalem, sed iterum obijisse postquam resurrectionem Domini testati fuerant: quae sententia est ferè omnium veterum, quam sequitur Diuus Augustinus epistola. 99. quae est ad Euodium, eamque nititur confirmare ex Actuum 2. vbi Diuus Petrus contendit, illud Psalmi, 15. *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem,* non de Dauide, sed de Christo esse intelligendum, idque ex eo probat. *Quia Dauis, inquit, mortuus est & sepultus, & sepulchrum eius apud nos est. Si autem Petrus non intelligeret ossa Prophetae illic iacere, nihil plane probasset: erant igitur tempore Petri Dauidis ossa in sepulchro: Cum igitur, inquit Augustinus, Dauis resurrexerit simul cum illis, qui cum Christo resurrexerunt, plane iterum obiit, atque adeo resurrexit mortuus.*

Secundò, argumentatur ex illis verbis Pauli ad Hebraeos 11. *Et si omnes testimonio fidei probati, non acceperunt re promissionem, Deo pro nobis aliquid melius providente, ut non sine nobis consummarentur,* id est, gloriam animae, & corporis reciperent. Tertio possumus argumentari pro Augustino in hunc modum. Iob Patriarcham resurrexisse cum Christo, habetur Iob. 42. iuxta editionem Septuaginta interpretum, & Theodotionis, quae sic habet: *Scriptum est autem, ipsum rursus resurrecturum cum quibus Dominus resurgit,* vbi particula, *rursus,* innuit, cum Iob ab illa sua calamitate diuinitus erectus est & excitatus, tunc quodammodo resurrexisse. Haberi autem haec in editione Septuaginta auctor est Origenes in epistola ad Iulium Africanum, eamque historiae partem tanquam legitimam amplectuntur Diuus Chrysostomus homil. 82. ad populum Antiochenum, Theodoretus quaest. 92. in Genesis, Polychronius in hypothese super librum Iob, Olympiodorus in sua item hypothese, & in Protheoria cap. 32. & in commentarijs, Iulianus Scuerus, & Euagrius in suis explanationibus, quibus postremam Iobi partem illustrarunt: quos omnes citat Paulus Comitulus Societatis nostrae in Catenam Iob à se elegantissime è Graeco in Latinum conuersa, & etuditijs obseruationibus illustrata. Sed quod maioris est ponderis, Clemens Romanus lib. 5. Constitutionum Apostolicarum cap. 6. eandem partem tanquam canonicam citat, his verbis: *Diuus ille, atque insignis tolerantia Iob, de quo ait scriptura, cum esse, ipsum rursus suscitandum cum quibus Dominus resurgit.* Ambrosius etiam lib. 1. de interpellatione Iob cap. 8. Hoc testimonio tanquam scripturae sacrae titulus, ad probandum Iob cum Christo a mortuis fuisse suscitatum. Denique eandem sententiam legimus in versione Graeca Septuaginta interpretum nuper correctae ex auctoritate Xisti. V. Pontificis maximi, ad fidem vetustissimarum, & probatissimorum codicum. Ex his huiusmodi ducitur argumentatio. Iob cum Christo resurrexit, ut haecenus probauimus, & tamen dicit de seipso cap. 29. quod sit in nouissimo die resurrecturus. Scio, inquit, quod in nouissimo die, de terra surrecturus sum, & in carne mea videbo Deum saluatorem meum. Ex quo efficitur, illum post priorem resurrectionem,

Mat. 27. 52.
Surrexerunt
ne aliqua
corpora san-
ctorum in obitu
Christi
1. Sententia.
Augustin.
1. Argum.
Act. 2. 28.
Psal. 15. 10.
De August.
III.
Secundum.
Heb. 11. 39.
Tertium.
Iob. 42.
A calamitate
sua ere-
ctus Iob quo-
dammodo
resurrexit.
Origenes.
Chrysost.
Theod.
Polychron.
Olymp.
Iulian.
Euagr.
Paul. Com.
Clem. Rom.
D. Ambro.
Deducitur
argumenta-
tio pro Aug.
Iob. 29. 24.

VIEGAS
Iob
Patriarcham
resurrexisse
cum Christo

III.

Theoph.

Sotas

2. Sententia
qua praefer-
tur.

D. Thom.

H. Hieron.

Prima ratio.

Secunda.

Postrema.

Caiet.

iterum obiisse, alioqui enim iterum in nouissimo die resurgere, haud posset. Hæc sunt potissima, quæ pro Augustino adduci queunt, quam etiam sententiam sequitur Theophilactus in 27. caput Matthæi, & Dominicus Soto dist. 43. quæst. 2. art. 1. quarti lib. sententiarum. Ea tamen ut verum fatear placere mihi nunquam potuit, quemadmodum neque Cardinali Caietano in vigesimum septimum caput Matthæi, & in commentarijs in tertiam partem quæst. 53. Nobilium præterea sententia glossa super idem caput Matthæi, & fauet D. Thomas in 4. distinct. 43. & in additionibus quæst. 77. art. 1. quanquam 3. part. quæst. 33. artic. 3. magis videtur ad Augustinum accedere, quatenus ait, eius rationes efficaciores videri. In eandem nostram sententiam magis propendet Diuus Hieronymus in sermone de Assumptione, quæuis eam sub lite relinquat: & quamuis in vigesimo septimum caput Matthæi, dicat eos qui cum Christo surrexerunt, surrexisse, sicut surrexit Lazarus, quod non possumus verè ac realiter, sicut Lazarus, non verò ad vitam mortalem interpretari. Triplex potissimum ratio nos fauet. Vna est, quia alioqui si surrexerunt morituri, resurrectio eis non beneficium, sed pena fuisset. Altera, quia resurrexerunt, ut sua resurrectione, Christi resurrectionem testarentur, quemadmodum vel ipsi aduersarij confitentur, non fuissent autem resurrectionis Dominicæ testes idonei, si iterum obierunt, facile enim sibi homines persuaderent, Christum etiam resurrexisse moriturum. Postrema, quæ Caietani est, quia cum homo sit animal sociabile, debuit Christus secum aliquos in corporibus gloriosis excitatos in cælum deferre, cum quibus ageret, alioqui non fuisset, eius in cælo vita, ac felicitas omnibus numeris expleta, & absoluta.

V.

Respondetur

locis scripturæ

pro 1. senten-

tia.

Ad primum.

Ad secundum.

Ad tertium.

Iob 29. 25.

Deciditur

quæstio.

Ad primum locum pro Augustini sententia adductum, concedimus Davidem resurrexisse cum Christo ad vitam immortalem, nec amplius obiisse. Ad Petri autem institutum, non erat opus, ut eo ipso tempore Davidis cineres in sepulchro illo existerent, sed satis erat esse apud omnes vulgatissimum, Davidis corpus in eo sepulchro vidisse corruptionem, & in cineres fuisse cõuersum. Ad secundum. Dicimus illud, *Non acceptis re promissionibus*, Ad mysteria gratiæ, & incarnationem Christi referendum, ut non sine nobis, inquit, consummarentur, quia nimirum perfecta consummatio in lege gratiæ completa est. Quod si quis contendat, istam consummationem ad gloriam corporis pertinere, dicimus Paulum vniuersè loquide omnibus Patribus legis veteris, immò & naturæ, cui non obstat aliquos eorum ad vitam immortalem simul cum Christo resurrexisse. Ad tertium, libenter damus Iobum Patriarcham cum Christo resurrexisse, sed ad vitam tamen immortalem: cum vero ipse dixit, *Scio quod redemptor meus vivit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum*: dicimus eum non de sua ipsius persona, sed de vniuersali hominum resurrectione more prophetico enuntiasse. Quod verò attinet ad locum Matthæi, quo videtur affirmari, illos ante ipsum Christum, resurrexisse, siquidem eorum resurrectio inter signa passionis Christi commemoratur. Respondeo, id dictum fuisse per anticipationis figuram in sacris literis visitatam, nõ quod eo tempore passionis Christi resurrexerint. Atque ita relinquitur Christum Dominum optimo iure primogenitum mortuorum à Ioanne appellari.

Et Princeps Regum terre.

SECTIO XII.

I.
Principatum
per quod obti-
nuerit Chris-
tus.

OBSERVANDUM est primò, rectè postquam mentio mortis Christi facta fuerat illis verbis: *Primogenitus mortuorum*, subiungi, *Et Princeps regum terre*, ut intelligeremus Christum per mortem, obtinuisse principatum. Id quod pro

probatur primò, ex loco Esaiæ cap. 9. vbi Crux Christi eius imperium appellatur, illis verbis, *Factus est principatus super humerum eius*: vbi quanquam Paraphrastes Chaldaicus per *Principatum*, legem intellexit, quam quia Dominus opere implevit, super humerum portasse dicitur, tamen crucem ipsam interpretati sunt Tertullianus libro aduersus Iudæos, eo cap. quo Patriarchæ ostendunt figuram crucis. Et lib. 3. aduersus Marcionem. *Quis inquit, regum in signe potestatis sua humero præfert, & non aut capite Diadema, aut manu sceptrum?* solus novus rex Christus nona glorie præstantiam humero extulit, crucem scilicet. Iulianus Philosophus & martye. in 2. Agonistico pro Christianis, Cyrillus Alexandrinus lib. 1. in Esaiam cap. 9. Diuus Hieronymus in commentariis eius loci. Diuus Cyprianus lib. 2. testimoniorum aduersus Iudæos cap. 21. Diuus Augustinus ser. 70. de tempore, Teophilactus in vigesimum tertium caput Lucae; Diuus Ambrosius lib. 3. de fide cap. 4. Atque eodem sensu possumus accipere illud Esaiæ 22. *Dabo clauem domus David super humerum eius.* Christus enim cruce tanquam clauem paradisi à principio clauium nobis aperuit: crucem certè clauem appellauit. Diuus Hieronymus in 2. homilia de Diuite, de quo agitur Luc. 16. & Diuus Augustinus in Psalmo 45. Obiter hoc loco obserua, posse per clauem eo loco Esaiæ, intelligi potestatem iurisdictionis, & animarum gubernationem: quæ clauis non pendet ex cingulo, sed portatur in humero: tum quia grauissima est animarum cura, tum etiam quia prælatus debet ea quæ præcipit, humero etiam, id est operatione gestare.

Secundò idem probatur ex Psal. 95. vbi pro eo, quod nos habemus, *Dicite in gentibus quia Dominus regnauit*, Septuaginta transtulerunt, *Dicite in gentibus quia Dominus regnauit à ligno*. Sic enim apud Septuaginta legerunt Iustinus in Dialogo aduersus Tryphonem, & probat sic etiam fuisse Hebraicè. Sed illud à ligno, expunctum fuisse à Iudæis affirmant Tertullianus lib. 3. aduersus Marcionem, & libro aduersus Iudæos, loco paulò ante citato, Diuus Ambrosius in cap. 15. 1. epistolæ ad Corinthios, (si eius sunt 17 commentarij) Diuus Augustinus in commentariis eius Psalms, Arnobius, & Cassiodorus ibidem. Diuus Cyprianus de montibus Syna, & Syon aduersus Iudæos cap. 5. D. Leo qui citatur in scholis Græcis super editione Septuaginta nuper auctoritate Xilli correctam. Atque eandem lectionem retinet Ecclesia, & Psalterium Romanum: nec in dubium vocari debet, quod Iudæi multa ex sacris literis eraserint, quæ Christianis fauere intelligebant, Etenim auctore Diuo Hieronymo in quintum cap. Michææ, duos integros versus eraserunt ex libro Iosue cap. 15. qui habentur in Septuaginta interpretibus, vbi inter vrbes & oppida *Ierusalem*, *Bethlehem* connumeratur, ne videlicet Christus de tribu Iuda ortus videretur. Et in Epistolam ad Galatas in illa verba capitis tertij, *Maledictus omnis qui pendet in ligno*, docet desiderari Hebraicè, duo illa verba, *Omnis, & in ligno*, & suspicatur lectione Hebraicam vitiatam esse.

Tertio probatur ex Psal. 92. cuius inscriptio ea est: *Laudatus est in die ante sabbatum, quando fundata est terra*: Etenim in Parasceue Sabbathi occisus est Christus, fundataque est Ecclesia, quæ est expositio Hugonis Cardinalis, in commentariis super eum Psalmum. Tunc vero Psalmus, incipit, *Dominus regnauit, decorem induit* etc. Ut exploratum omnibus esset, Christi regnum ex passione quam pertulit ante sabbatum, ortum habuisse. Quarto ex Psal. 77. *Induisti eos, in montem sanctificationis sue, montem quem acquisiuit dextera eius*. Dextera enim sua Christus, id est, fortitudine, quam in passione demonstrauit, Ecclesie regnum sibi acquisiuit: quem locum interpretatus videtur Diuus Petrus prima sua Canonica cap. 2. vbi Ecclesiam appellat *Populum acquisitionis*. Et Actor. 20.

Esaiæ 6.
Chald. Paraphr.
Legem Christi super humerum portasse corde datur
Tertull.
Iust. mart.
Cyril. Alex.
Hieron.
Cyprian.
Theoph.
Ambros.
Esaiæ 22.
Cruce Christi clauem paradisi.
Christost.
August.
Animarum cura grauissima.
Prelatus quasi esse debeat.
II.
Esaiæ 95. 20.
Locus scripturæ vitiatæ
Tertullian.
D. Ambros.
August.
Arnob.
Cassiodor.
D. Cyprian.
D. Leon.
Multa quæ Christianis fauebant ex sacris eraserunt Iudæi.
D. Hieron.
Ad Gal 3. 13.
III.
Explicatio inscriptio.
Psal. 92.
Hugo.
Psal. 92. 1.
Regnum Christi vultu ortum.
Psal. 77. 54.
1. Petr. 2. 9.
Act. 20. 28.

VIEGAS
APPOB
CZ

Hebr. 2. 9. Attendite vobis et universo gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Vnde est illud Pauli ad Hebræos 2. Eum, qui medico quam Angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis, gloria & honore coronatum: quod multo ante Regius vates prædixerat Psal. 8. Minus enim paulo minus ab Angelis (in passione videlicet) tunc subiungitur, gloria & honore coronasti eum. Denique ex Psalms 73. cum dicitur, Redemisti virgam hereditatis tua: vbi per virgam, sceptrum intelligendum est, hoc sensu, regnum tuum, seu sceptrum regni tui per peccati tyrannidem à dæmone usurpatum, iterum asseruisti, & vindicasti per passionem, qua humanum genus redemisti.

Psalm. 2. 6. Secundo observandum est, Christum appellari Regem per excellentiam, ut Psal. 2. Ego autem constitutus sum rex ab eo, quam quæ causam appellatur Rex Dei. Sic enim ibidem Hebraicè legimus, Ego, (id est Pater æternus) constitutus regem meum super Sion. Et Zachariæ 14. ita pollumus reddere ex Hebræo, venient omnes gentes, & adorabunt regem Dei. Dicitur autem Christus, rex Dei, quia à Deo fuit rex constitutus, tum quia est rex excellentissimus, eo lingua Hebrææ idiotismo, quo maxima quæque dicuntur esse Dei, ut Psalms 79. Operuit montes umbra eius, & arborum eius cedros Dei, id est altissimos.

Psalm. 2. 6. Tertio, dicitur, Princeps regum terra, quia est totius mundi Monarcha, non solum propter unionem hypostaticam, cui omne imperium debebat, sed etiam ex dono Patris: quæ est sententia D. Anthonini 3. parte tit. 3. ca. 2. Almaini de potestate Ecclesiæ cap. 8. Pauli Burgensis in additione 2. super caput primum Matthæi, in d. & Diui Thomæ lib. 3. de regimine principum cap. 13. & 14. vbi addit August. Cæsarem, post Christi natiuitatem, gessisse vicem Christi in imperio quatuordecim annis toto orbe terrarum subacto, & non sine diuino instinctu mandasse, ne quis de populo Romano ipsum Dominum appellaret. Et quamquam controuersum sit, utrum Christus in terris agens verus fuerit ac legitimus totius orbis imperator, qua de realiâ disputabimus, quemadmodum & utrum fuerit naturalis ac legitimus Iudæorum rex, tamen post resurrectionem non est dubium, quin illi fuerit totius orbis Monarchia à Patre concessa, quemadmodum ipse et testatur Matthæi. 28. cum ait, Data est mihi omnis potestas in celo, & in terra.

Mat. 28. 18. Quarto, & postremo dicitur mysticè, Princeps regum terra, id est iustorum, quemadmodum interpretatur Rupertus, quo nihil magis, quàm de villo rege, & eius clientibus dici potuit: cuius enim rei clientes ac subditi omnes reges fuerunt: Ratio verò est, quia Christus omnes qui suum imperium non detrectant, reges facit, quod multo antè prædixerat regius vates Psal. 109. cum dixit, Tecum principium in die virtutis tue, quo loco nonnulli pro pny Ghimmecca per Chiric, id est, Tecum seu Apud te, quemadmodum legerunt Septuag. interpr. legunt Ghammecca per Pathac, id est, populus tuus, hoc sensu, populus tuus princeps, seu principes: vbi obiter aduertendum est pro eo quod septuaginta transtulerunt & pny id est, principium, seu principatus, (vtrumque enim ea vox Græca significat) haberi Hebraicè נדבוח Nedaboth. à radice נדב, quæ significat sponte aliquid

elargiri, & liberalem esse, vnde dicitur Nadib, id est Princeps, quia videlicet liberalitas est propria principis cælitio. Est igitur Christus Princeps regum terra, id est iustorum, qui liberales in diuino cultu esse debent, & in omnibus actionibus suis principes ac generosi. Cur verò reges appellantur, duplex est potissima ratio. Prior est Diui Gregorij lib. 11. Moralium capi. 9. super illud Iob. 12. Balcemus regum dissoluit, & præcingit fune renes eorum, vbi vult iustos appellari reges, propter castitatem, & continentiam, quæ maxima est castitatis laus: & in hunc sensum locum

Virca pro scepro.
III.
Psalm. 2. 6.
Christum regem sui cur super Sion.
Pater appellat.
Zach. 14.
Psalm. 79. 11.
Christus mundus Monarcha, ex duplici capite.
D. Anton. Abunianus.
Paul. Burg.
D. Thom. Augustus imperator.
Christi princeps.
VI.
Regnant quæ Christus seruiunt.
Psalm. 109. 3.
Principis cælitio.
Iusti cur reges appellantur.
Gregor.
Iob. 12. 18.
Castitas virtus regia.

locum citatum interpretatur. *Qui* abrorum, inquit, suorum motus bene gerere sciunt, non immerito reges vocantur, sed eius ipsa continentia mensuratione tangitur plerumque omnipotens Deus eius superbiam deserens. immunditiam operis cadere permittit: Itaque regem baltheum dissolvit, quando propter elationis culpam calliditas in eis cingulum destruit. Posterior ratio est Divi Ambrosij lib. 2. de Abraham cap. 10. super illud Genes. 17. Dicitur est ad Abraham, *Faci me fecere, & pignam te in gentem magnam, regesque ex te egredientur.* Ex genere Abrahæ, inquit Ambr. non solum reges erant dignitate, verum etiam illi reges, qui peccato non serviunt. *incaut eos malitia.* Quæ ratio etiam est Divi Gregorij lib. 26. Moralium cap. 26. *Quia, inquit, tentationum suarum motibus non consentiendo succumbere, sed regendo præesse nonerunt, id quod vel ipso natura lumine cognovit M. Tullius: is enim in Oratione pro P. Sylla, sic ait, loquens cum Torquato accusatore: Quare neque me peregrinum posthac dixeris, ne grauius refutere, neque regem, ne deridere, nisi forte regium tibi videatur ita vivere, ut non modo homini nemini, sed ne cupiditati quidem vili seruias, contemnere omnes libidines, &c.* & sic interpretatur D. Gregorius illud Iob 36. *Reges in throno collocat in perpetuum, id est, iustus ab hac potestate regiminis ad potestatem transfert retributionis: Porro aduerte, hunc iustorum principatum & regnum non pugnat cum ea seruitute, de qua loquitur Apostolus ad Rom. 6. Nescitis quoniam cui exhiberis vos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obeditis, sine peccati ad mortem, sine obedientiam ad iustitiam: gratias autem Deo, quod fuistis serui peccati, obedistis autem ex corde in eam formam doctrinae, in qua traditi estis, liberati autem a peccato serui facti estis iustitiae. Quo loco illud iustitiae, dandi casus est, magnamque vim continet, eandem videlicet cum illa, qua quis diceret, se alicui factum esse seruum, quod imperiosius est, & magnificentius, quam si quis diceret, se factum esse alicuius seruum: cum namque dicit se factum esse alicuius seruum, innuit se non sponte, sed per vim factum esse illius seruum, at cum dicit, se factum esse illi seruum, vltionem, & spontaneam significat seruitutem: sic igitur docet Paulus iustos, seruos factos esse ipsi iustitiae vltionem scilicet, & voluntaria seruitute, in qua tamen vera ac propria libertas, imò & illusterrimus principatus regnumque continetur: & è contrario, liberum esse iustitiae, scilicet, seruitus appellatur ibidem ab Apostolo, cum subiungit: *Cum enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiae: ut etiam iustitiae, dandi casus est, hoc est, non habuistis præclaram iustitiae seruitutem, extra imperium, scilicet eius, facti, sed miseriam à iustitia libertatem, cum turpissima peccati seruitute & captiuitate coniunctam.**

Secunda ratio ex Ambrosio Gen. 17. 6.

Reges ex genere Abrahæ qui peccato non seruiunt. Tullius.

Gregorius. Iob 36. 7.

Rom. 6. 16.

Seruius iustorum libertas vera, & propria. Imperium libertas seruitus captiuitas.

Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris, in sanguine suo.

SECTIO XIII.

GRÆCE est τὸς ἀγαπᾶν ἡμᾶς, & λούειν ἡμᾶς: hoc est, ei qui dilexit nos, & lauit nos. Quoniam verò hi dandi casus non habent, Græcè quo referantur, existimauit Erasmus in scholiis suis super Apocalypsim, eos non ad Christum, sed ad Patrem pertinere, ut sit sensus, Christum fuisse testem fidelem Patri, qui dilexit nos, & lauit nos: verum hæc interpretatio nullo modo est recipienda, cum editioni vulgatae aduersetur, & manifestè pugnet cum ipso contextu, tum quia illa verba, *testis fidelis*, non immediate cum istis conueniunt, sed interseruntur alia, quæ haud dubiè ad Christum spectant. A Iesu Christo, inquit, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps regum terræ, qui dilexit nos, & lauit nos, ubi cernis illud, *Qui dilexit & lauit*, ad primogenitum mortuorum, hoc est, Christum, necessario referendum: tum quia cum additur, *In sanguine suo*, manifestè ostenditur id non posse in

Erasmus interpretatur.

Patrem, sed in Christum conuenire: nec Erasmus bene respondet, dici Patrem lauisse nos per sanguinem Christi, cum enim Græcè non sit αὐτῷ Spiritu leni, sed αὐτῷ Spiritu crasso, hoc est, non sit eius, sed suo, illudque αὐτῷ ad eundem, *Qui dilexit, & lauit* manifestè pertineat, palàm est de Christo non de Patre sermonem esse. Quare existimamus vitiatam esse Græcam lectionem, & in vetustis exemplaribus, quibus vltus est interpretatio fuisse τῶ ἀγαπήσαντι ἔλυσαντι, sed vel ἔλυσαντος ἔλυσαντος, vt referatur ad ἡσὺν ἔλυσεν vel ὁ ἀγαπήσας ἔλυσας, vt iungatur cum ὁ μάρτυρ, ὁ πικρὸς, ὁ ὀρωπώτοκος, ὁ ἀργῶν. Nisi quis malit cum Aretha dicere, τῶ ἀγαπήσαντι ἔλυσαντι ad sequentia spectare, iugendumque cum illis verbis, *Ipsi gloria & imperium*, vt sit sensus, *Ei qui dilexit nos, & lauit nos in sanguine, ipsi gloria & imperium in secula seculorum*: sed quoniam ea expositio coacta videtur, & non admodum vulgata, citationi consentanea, prior responsio nobis magis probatur. Quod ad rem spectat: Commendat Ioannes Christi

Ephes. 5. 25. Duplex Christi amor in homines. *Hier. 31. 3.* Cogitationes antiquæ apud Esai. *Esai. 25. 1.* *Euseb. Cas. Psal. 24. 6.* *Augustin.* *Rupertus.* *Cant. 1. 1.* *Incarinatio æterni amoris signum* *Osculum pedis quid.*

aduersus homines amorem, de quo etiam loquitur Paul. ad *Ephes. 5.* cum ait, *Christus dilexit Ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea.* Duplex est autem amor Christi erga homines considerandus. Alter, quo ante tempora seculi a ex æternitate nos dilexit, quatenus Deus est, de quo loquitur per Hierem. cap. 31. *In charitate perpetua dilexite, ideo attraxite miserans.* Hic autem amor in eo positus est, quod ex æternitate quosdam prædestinauit, & pro omnibus carnem sumere, & mori statuit, quæ sunt cogitationes illæ antiquæ, de quibus loquitur Esai. c. 25. *Domine Deus menses tu, & exaltabo te, & confitebor nomini tuo, quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas fideles, Amen,* id est, cogitationes, quas ex æternitate de hominum salute habuisti, opere complesti. Sic enim interpretatur eum locum Euseb. Cæsar. lib. 2. demonst. Euang. c. 32. huc spectat illud *Psal. 24. Reminiscere miserationum tuarum Domine, & misericordiarum tuarum, quæ à seculo sunt,* quemadmodum interpretatur D. August. in comment. eius loci. *Huius dilectionis actum,* inquit Rupertus hoc loco. *Ecclesia suspirans vna voce in Cantico ait, Osculetur me osculo oris sui, quia meliora sunt vbera tua vino,* seu vt est in Hebræo, *Quia meliores sunt amores tui vino.* Vbi perspicuum est, peti incarnationem, in significationem huius amoris antiqui. Nec enim spona petit osculum pedum, quod ancillarum est, & ad quod admissa est

Psal. 2. 12. *Quid manuum* *Quid in em facies.* *Luc. 7. 44.* *Quid denuc oris* *Christus, os Dei.* *Hier. 15. 19.* *Galatinus.*

Magdalena. *Lucæ 7.* nec osculum manuum in signum subiectionis: quemadmodum accipiendum est illud *Psal. 2. Apprehendite disciplinam,* pro quo in Hebræo est, *Osculamini filium:* hoc sensu, manum filij osculamini, & ita eum tamquam verum, ac legitimum principem recipite. Nec osculum frontis, seu faciei, quod erat signum beneuolentiæ, & hospitalitatis, de quo loquitur Christus *Lucæ 7. Intraui in domum tuam, osculum mihi non dedisti:* sed petit osculum oris, quod amoris est ardentissimi: *Oris,* inquam, id est, ipsius Christi, qui os Dei appellatur: veluti Hierem. 15. *Si conuerteris conuertam te, si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris.* Vbi per, *os,* Christum intelligit Galatinus libro 3. de Arcanis catholica veritatis cap. 2. & fauet translatio Ionathæ, quæ si habet, *Si conuerteris impios, vt fiant iusti, beneplacitum Verbi mei complebis.* Quo loco per Verbum secunda persona Trinitatis intelligitur, alioqui enim beneplacitum in verbum creatum non conuenit.

II. Alter amor, quo Christus nos dilexit, fuit post incarnationem in assumpta carne. Factum est, inquit Rupertus, quod optauit Ecclesia, venit dilectus, atque omnium gratiarum delibutus unguentis, in secreto virginalis uteri cubiculo, diu desideratum culum dilectæ porrexit. Vtrumque amorem complexus est Ioannes, cum dixit cap. 13. *Cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.* Verbum enim *Dilexisset,* ad priorem amorem, *Dilexit,* verò ad posteriorem pertinet: quem amo-

rem magis moriendo demonstravit. Sic illud, *In finem*, interpretatur Cyrillus *Alex.*
 Alexandrinus in eum locum. Atque huius amoris vis tanta fuit, ut ipse Domi-
 nus per Malachiam capit. i. eam exaggerans dicat, *Dilexi vos*, quae verba plerique
 per Apolopesim, siue reticentiam dicta existimant, ut omnia verba amanti debent
 significetur, simulque indicetur quadam tacita Dei querimonia, hoc sensu, sem-
 per *dilexi vos*, & usque aded *dilexi*, tamen vos, pro tali dilectione, nihil aliud quam
 peccata rependitis. Quod enim querimoniam verba ista contineant, perspicuum
 est ex ijs, quae statim subiiciuntur, & dixisti, in quo dilexisti nos, id est, tam ingrati
 estis, ut amorem meum, beneficiaque ex eo profecta non agnoueritis, quin po-
 tius dixeritis, *In quo dilexisti nos*.

Secundò, aduertendum est, rectè postquam dictum fuit, & princeps regum terra, III.
 additum esse. *Qui dilexit nos*, ut ex personae diligentis dignitate, amoris præstan-
 tiam intelligeremus. Quare illa verba *Qui nos*, per Antithesim intelligenda sunt,
 hoc sensu, pulcher sedos, pius impios, princeps regum terra, viles homunciones.
 Atque hanc ob causam Paulus, præter alias, charitatem Christi, nimiam appella-
 vit ad Ephes. 2. *Ergimus natura filij irae, sicut & ceteri, Deus autem, qui diues est in miseri-*
cordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos. Idemque expendit Apосто-
 lus ad Romanos 5. cum ait, *Commendat Deus charitatem suam in nobis, quoniam*
cum peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Pro commendat habetur Græ-
 cè, *συνιστά* quod non solum commendare significat, sed etiam nobilem & notum
 facere, atque illustrare, & quoniam nobile quiddam atque illustre est, inimicis
 benefacere meritò dicitur Deus charitatem suam nobilem, illustrèmq; osten-
 disse, cum pro peccatoribus, hoc est, pro inimicis mortuus est. In cuius rei fi-
 guram Moyses Æthiopiis adamavit, Numerorum 35. Denique tantus fuit in
 homines amor Christi, ut omnem scientiam, & cognitionem nostram superet,
 ut disertis verbis docet Apostolus ad Ephesios 3. *Scire etiam supereminentem scientiam*
charitatem Christi: ubi illa scientia, datius est, qui à supereminentem, regitur, omnem scien-
 ut sit sensus charitatem *ti* excedere omnem scientiam, hic enim sensus
 redditur à Græco contextu, *ἵτα* habet, *ὑπερβαλλούσαν τῆς γνώσεως ἀγαπῆν*,
 nam Græcum, *ὑπερβαλλούσαν*, gignendi calum postulat, atque aded *ὑπερ-*
βαλλούσαν τῆς γνώσεως, idem est, ac supereminentem scientiam, siue cogni-
 tioni.

Tertiò rectè dicit, *Dilexit nos, & lauit*, quia, ut notavit Richardus de S. Victo-
 re in hunc locum, *Non lauisse, nisi dilexisset*, quare non prius lauit, & post dilexit,
 sed prius dilexit, & postea lauit: atque aded nos adhuc sedos dilexit, quod signi-
 ficavit Paulus verbis antè citatis ad Romanos 3. *Cum peccatores essemus Christus*
pro nobis mortuus est, eumque sensum habent verba illa sponæ, Cantorum 1. Ni-
gra sum, sed formosa, filia Hierusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis,
 id est, *Nigra sum, ex me, sicut tabernacula Cedar, sed tamen sic dilecta, reddita sum*
Formosa sicut pelles Salomonis. Quae expositio est Diui Bernardi sermone 25. in
 Cantica.

Quartò, Notandum est verbum, *Lauit*, quod dicit magnam vim sanguinis, quæ
 non solum ad aspergendos, sed etiam ad lauandos omnes homines sufficeret: vbi
 etiam maximè splendat diuinæ bonitatis, & amoris largitas, cum enim vel vna
 sanguinis Christi guttula, ad redimendos omnes homines sufficeret, totū nihilo-
 minus sanguinem voluit effundere: quam ob causam hominum redemptio ap-
 pellatur copiosa Psal. 129. *Quia apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum*
 redemptio. Quem locum expendens D. Bernard. serm. 22. in Cantica. *Bene, inquit,*
copiosa re-

copiosa, siquidem non gutta, sed vnda sanguinis quae per partes corporis emanauit. Et eadem ratione appellatur excelsus Lucae 9. Erat, ait, Moyses, & Helias visi in maiestate, & dicebant excessum, quem completurus erat in Hierusalem. Idcirco etiam existimo, passionem Christi per mare rubrum fuisse significatam, verè enim vis illa sanguinis, mare fuit sanguinem, in quod omnes merfi, & abluti fuimus.

VI. Quintò, volunt interpretes illis verbis, *In sanguine suo*, alludi ad sacrificia legis veteris, vt sit veluti quaedam antithesis, & indicetur Christum non lauisse nos sanguine vitulorum, sed suo ipsius sanguine. Ea que ratione redemptionis beneficium magno opere exaggerari, quod videlicet Christus suo ipsius sanguine dignatus fuerit hominem liberare, quam emphasim quoque agnosce in illis verbis Apostoli ad Hebræos 9. *Non per sanguinem hircorum, aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, semel introiuit in sancta.* Volunt etiam, significari illum sanguinem, qui de percusso Christi latere simul cum aqua exiuit Ioannis 19. Quamquam enim Christus per passionem ipsam & mortem nos redemit, tamen illa post mortem sanguinis effusio, hanc ipsam redemptionem, & abluionem typicè significauit. Vnde omnes ferè Patres aiunt, ex latere Christi Ecclesiam profectam, sicut ex Adami latere Euam, indeque omnia Ecclesie sacramenta manasse. Quare de re legendus est præcipuè Diuus Augustinus tractatu 120. super Ioannem, vbi ponderat verbum *Aperuit*, quo vsus est Euangelista, *Non dixit*, inquit Augustinus, *percussit, aut vulnerauit, sed, aperuit, vigilante verbo Euangelista vsus est, vt illud quodammodo vita est in* panderetur, vnde sacramenta Ecclesie manauerunt.

Hebr. 9. 12. Effusio sanguinis ex Christi latere quid significauerit. Ioan. 19. Ecclesie sacramenta vnde manauerunt. August.

VII

Sextò, & postremò, Ioannes vim sanguinis Christi mirificè commendat, cum ait, *Lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo.* Nouum enim est, sanguinem habere vim lauandi, & quod plus est dealbandi, id quod habes capite septimo huius operis, cum dicitur, *Isti sunt qui lauerunt stolas suas: & dealbauerunt eas in sanguine agni.* Vbi vides rubi cundo sanguini tribui vim dealbandi, quod instar nixi est, idque miraculum significasse Esaiam capite primo, cum dixit, *si fuerit occata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabitur: & si fuerint rubra, quasi vermiculus, vt nix lana alba erunt.* Existimat Tertullianus lib. 4. contra Marcionem c. 10. his verbis, *Dimissorem delictorum Christum recognosce: si fuerint, inquit, delicta vestra tanquam roseum, velut niuem exalbabo, & si tanquam coccinum, velut lanam exalbabo: in roseo sanguinem ostendens Prophetarum: in coccino, Domini, vt clariorem.* Itaque Tertullianus coccineum colorem non refert ad peccata cum communi expositione, sed ad sanguinem Christi, hoc sensu. Si peccata vestra sanguine Christi rubuerint instar coccini, hoc est, si Christi sanguine coccineo peccata vestra ablueritis, sicut nix, vel sicut lana dealbabitur. Atque eodem modo videret eum locum intellexisse

D. Augustinus lib. 12. contra Faustum Manichæum cap. 42. Eandem expositionem innuit Diuus Basilius in magnis Asceticis, interrogatione 10. & Diuus Cyprianus libro 2. testimoniorum aduersus Iudæos cap. vltimo. vbi eo Esaiæ testimonio probat, peccata nisi per sanguinem Christi remitti non posse. Quare licet communis expositio eos colores ad peccata ipsa referat, vt sit sensus, quamuis peccata vestra sint veluti coccinum & vermiculus, id est, difficillimè abluui possint, quemadmodum ij colores difficillimè abluuntur, tamen si penitentiam egeritis, ego ea omnino auferam: nihilominus tradita expositio rejicienda non est, imò tanquam literalis etiam amplectenda, cum sit tantorum Patrum, & literæ non repugnet. Ad eundem Christi sanguinem spectauit regius Propheta Psal. 50. cum dixit: *Asperges me Domine hyssopo & mundabor lauabis me, & super niuem dealbabor: Vbi per asperisionem hyssopi alludit Dauid ad expiationem leprosi, quam*

August. D. Basil. Cyprian.

Psal. 50. 9.

in medium

leprosi, quæ hyssopo peragebatur, ut habetur Levit. 14. simulque tacite se-
sum appellat: & quoniam illa per hyssopum aspersio, non nisi adhibito p-
immolati sanguine, in quo hyssopus tingebatur, fieri solebat, haud dubie ad
stisanguinem, quem spiritu prævidebat, pro humano genere fundendum, quo
hominum mentes erant ablucenda, Propheta respexit. Eodemque mysterio vide-
tur Esaias ad Christum in cruce positum, sub quo tinctum sanguine, spectasse cap.
52. cum dixit: *Iste asperget gentes multas*, alludens scilicet ad eandem tinctum in san-
guine hyssopi, asperzionem, quo leprosi aspergebantur, indicaret eo Christi
sanguine uniuersos mortales, ut potest leprolos fore aspergebendos. Quod verò se-
quitur, *Et super niuem dealbabor*: efficacitatem Christi sanguinis significat, qui non
solum lauandi, sed etiam super niuem dealbandi vim habuerit: quod sicut veri-
tatem, ita & admirationem continet. Quis enim non admiratur sanguinem ea vi
præditum, ut eos quos tinxerit, instar niuis ad eos efficiat?

Hoc ipsum prædictum fuerat à Jacob Patriarcha, Genes. 49. In benedictione
Iudæ, illis verbis: *Lauabis in vino stolam tuam, & in sanguine uæ pallium tuum*.
Mirum enim est, ut aduerterunt Diodorus, & Gennadius in eum locum, vino
stolam lauati, & sanguine uæ, quod idem est, pallium abluui, & quanquam per
stolam & pallium, humanitas Christi communitur intelligatur, cuius acciden-
talem gloriam Christus sua passione promeruit, tamen utrumque ad Ecclesiam
refert Origenes homilia 17. super Genesim. *Stola*, inquit, *Christi qua lauatur in vino*,
eius Ecclesia intelligitur, quam ipse mundauit sanguine suo: in huius enim sanguinis vino, id
est, lauacro regenerationis à Christo lauatur Ecclesia, in morte enim, id est, in sanguine ipsius
baptizatur: ad Rom. 6. In sanguine autem uæ quomodo amictum suum lauit? Amictus
propinquior quadam est corpori vestis, quam stola, & ergo, qui prius per lauacrum loti stola
eius fuerunt effecti, posteaquam ad sacramentum sanguinis peruenerint, amictus eius esse
dicuntur. Vbi obiter obserua, quanta puritas, & uitæ sanctitas ad Eucharistiam
sumendam requiratur: siquidem per communionem, amictus, id est, interius
Christi indumentum efficiuntur. Eundem locum de Ecclesia intellexit D. Am-
brosius libro de benedictionibus Patriarcharum cap. 4. In sanguine, inquit, uæ
lauit pallium suum, id est, gentes sanguine suo. Sic etiam interpretatur D. August. lib.
12. contra Faustum Manichæum capit. 42. Denique hanc sanguinis Christi effi-
cacitatem pulchra similitudine declarat D. Chrysostomus homil. 45. in Ioan-
nem: Quemadmodum, inquit, si quis liquefacto auro manum, vel linguam injiciat, quam
primum deauratur, ita anima immersa sanguine Christi, aurea redditur: resurgit enim ve-
hementius igne fluium, neque incendit, sed abluat quidquid comprehenderit.

Leuit. 14.
Explicatio le-
prosi.

Esai. 52. 15.

VIII.
Gen. 49. 11.
Diodor.
Gennad.

Ecclesia sto-
la Christi ex
Origenes.

Quanta pu-
ritas ad Eu-
charistiam
sumendam
requiratur.
D. Ambros.
Augustin.

Pulchra si-
militudo ex
Chrysost.

Fecit nos regnum, & sacerdotes Deo, & Patri suo.

SECTIO XIII.

QVONIAM Christus Dominus rex simul est, & sacerdos, utramque ho-
norem suis impertiuuit, ut simul reges, ac sacerdotes essent, iuxta illud 1. Petr. 2. 9.
2. *Vos autem genus electum regale sacerdotium. Regnum quidem nos fecit* (sic enim
habes inferius capit. 5. *Fecisti nos Deo nostro regnum*) quia regno caelesti ascripti.
Sacerdotes autem, non quod omnes Christiani sine discrimine sacerdotes sint,
ita ut nulla sit ordinum in Ecclesia diuersitas, quæ fuit hæresis Lutheri in libro de
missa priuata, & vnctione Sacerdotum: verè enim est in Ecclesia sacerdotum
consecratio, quam non habent omnes Christiani: qua de re legendi sunt præci-

1. Petr. 2. 9.
Apo. 5. 10.

Luth. hæres.

puè D. Ignatius epistola ad Heronem, D. Chrysof. lib. 3. de sacerdotio, & homilia 60. ad populum Antiochenum, D. Hieronym. epistola 1. ad Heliodorum, & in libro aduersus Luciferianos, & epist. 85. ad Euagrium, Victor li. 2. de persecutione Vandalica, D. Cyrilianus epist. 54. Sed quia omnes Christiani Deo sacrificia laudis, gratiarum actionis, mortificationis offerre possunt, quemadmodum docent D. Basil. serm. 2. de Baptismo cap. 6. D. Augustin. lib. 20. de ciuitate Dei cap. 10. Leo Papa serm. 3. in anniuersario die Assumptionis suae ad Pontificatum, D. Ambrosius lib. 4. de Sacramentis cap. 1. iuxta illud 1. Pet. 2. *Et ipsi tanquam lapides uiui super adificamini in domus spirituales sacerdotium sanctum offerentes spirituales hostias acceptabiles Deo.*

II. Primum enim, quod laudes sacrificia dicantur, perspicuum est ex Psal. 68. *Laudabo nomen Dei cum Cantico, & magnificabo eum in laude. & placebit Deo, super vitulum nouillum, cornu producentem & ungulus.* Vbi fides laudè Dei comparari, imò & anteferi vitulorum sacrificijs. Et Psal. 49. *Immola Deo sacrificium laudis. Et iterum: sacrificium laudis honorificabit me.* Et 115. *Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis.* Et Osee 14. *Conuertimini ad Dominum, & dicite ei, Omnem aufer iniquitatem, & reddemus vitulos labiorum nostrorum.* In quem locum D. Hieronym. *Vituli, inquit, labiorum, laudes Dei sunt, & gratiarum actio.* Eodem modo intellexit Paraphrastes Chaldaicus, cum transtulit, *Sine eloquia labiorum nostrorum penes te accipi. a tanquam boues in beneplacitum super altari tuo.* Septuaginta aliter transtulerunt, *Et reddemus, inquit, fructum labiorum nostrorum.* Ad quam translationem videtur alluisse Paulus ad Hebræos. 13. cum dixit: *Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis, id est, fructum labiorum consentientium nominis eius.*

Deinde quod ipsa carnis castigatio, & prauarum appetitionum repressio, sacrificij nomine censeatur: exploratum est ex Paulo ad Romanos 12. *Obsecro, inquit, vos fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam uiuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum: & nolite conformari huic saeculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri.* Et aduerte, pro *Rationabile obsequium*, haberi Græcè, *λογικὴ λατρεία*, hoc est, rationalem latrariam, quoniam huiusmodi sacrificium in altissimum Dei cultum, ipsique soli debitum redundat sunt enim ea verba per appositionem intelligenda, ut ipsa corporis castigatio rationabilis latraria appellatur, id quod ad præstantiam mortificationis amplificadain, maxime pertinet. Sed quod eo testimonio volumus ostendere est, castigationem carnis sacrificium esse, & eum, qui carnem suam macerat, sacrificare, atque ad eod sacerdotem esse, latè accepto nomine & sacrificij, & sacerdotij. Quam ob causam D. Gregorius homilia 22. in Ezechielem, comparat altari holocausti mentem eorum, qui cum Apostolo castigant corpus suum, & in seruitutem redigunt. *Quod est, inquit, altare holocausti? nisi mens bene uiuentium, qui peccatorum suorum memores, lacrymis se lauant, carnem per abstinentiam macerant, ubi ex merore compunctionis ignis ardet, & caro consumitur.* Tum verò in euius rei confirmationem affert locum Pauli citatum, docens hostiam uiuentem dici ab Apostolo corpus Domini afflictum, hostia quæ præualet, bona operatur. Sic etiam eundem locum intellexit Origenes lib. 9. in epistolam ad Romanos. *Qui, inquit, membra sua mortificant, hostiam uiuentem sacrificiorum rationabiliter offerunt, & legem sacrificiorum, quæ in Leuitico est, secum ita in-*

compleunt. intelligentiam compleunt, si superbiam vincunt, immolant vitulum: si iracundiam superant, arctem: si libidinem, hircum: si uagos, & lubricos cogitationum refecant uolutus colubum, & turtures. Huc etiam pertinet illud Psalmi 50. *sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Legendus est D. Augustinus lib. 10. de ciuitate Dei cap. 6. ubi ad idem

D. Ignat.
D. Chrysof.
D. Hieron.
Victor.
D. Cypr.
Basilus.
Augustin.
D. Leo.
D. Ambr.
1. Pet. 2. 5.

III.
Rom. 12. 15.

Penitentia
rationabilis
latraria.

Carnis casti-
gatio, sacri-
ficio Deo.
Penitentes
altari holo-
causti com-
parantur ex
Gregorio.

Qui appeti-
tiones reprimunt,
legem
sacrificiorum
rationabiliter
offerunt.
ex Origen.

Psal. 50. 29.
August.

idem probandū argumentatur ex illato Pauli testimonio. Consulendus est etiam D. Thomas. 12. quæst. 102. art. 3. Denique opera misericordie sacrificium appellantur, ut patet ex Osee 6. & Matth. 9. *Misericordiam volui, & non sacrificium.* Quo testimonio ad id probandum D. Augustinus utitur in commentarijs super Psalmum 49. Potestque adeo misericordia, potissimumque elemosyna sacrificium iustitie appellari, cū elemosyna iustitia dicatur: etenim Mathei. 6. pro eo quod nos habemus, *Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus.* Græce est *ἐλεημοσύνη*, ubi, & D. Hieronymus Latinum verbum, *Iustitiam*, de elemosyna interpretatur: sed ut generalius loquamur quodcumque opus bonum sacrificium dicitur, ut est perspicuum ex Psalmo 50. *Tunc acceptabis sacrificium iustitie, oblationes, & holocausta.* Et alibi: *sacrificate sacrificium iustitie*, id est, bona opera Deo offerite. Hinc igitur modis, omnibus omnes Christiani sacrificia offerunt, & sacerdotes, latē sumpto vocabulo, dici possunt. Videndus est de hoc argumento Caietanus, in tertio suo ientaculo.

D. Thom.
Osee 6. 7.
Matth. 9. 13.
August.
Elemosyna
sacrificium.
Hieronym.
Psal. 50. 2.
Psal. 4. 6.
Omnes Christi-
iani quopa-
cto dici pos-
sunt sacerdo-
tes.
Caietanus.

Ipsi gloria, & imperium, & in secula seculorum. Amen.

SECTIO XV.

AMEN, ἸΜΝ dictus est Hebræa, à radice, ἸΜΝ Aman, id est, credere: & quia fides habet adiunctam fidelitatem, significat etiam, fidem esse, rursusque quoniam fidelitas sine veritate, & stabilitate esse non potest, inde est, quoddam veracem, & stabilem esse significat. Ex hoc iam perspicua sunt multa scripturæ sacræ testimonia: cuiusmodi est illud Esaiæ 65. *Qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo: Amen: & qui iuravit in terra, iurabit in Deo, Amen*, id est, in Deo fidei, & verace, quem admodum exposuerunt Septuaginta transferentes, *servientibus mihi vocabitur nomen nostrum, quod benedicetur super terram, benedicent enim Deum verum, & iurantes super terram iurabunt Deum verum.* Est enim eo loco *Amen*, in margine, instar nominis, quo testimonio, ut obiter hoc indicemus, significatur, servos Messie nomine novo appellandos, id est, Christianos, quem admodum interpretatur Cyrillus Alexandrinus in commentarijs suis super Esaiam, & D. Cyprianus lib. 1. testimoniorum aduersus Iudæos cap. 22. Simul etiam ex eodem loco diuinitatem Christi probat D. Hilarius, lib. 5. de Trinit. & D. Ambrosius lib. 1. de fide cap. 7. *Anne ambigitur, inquit Hilarius, quis iuret à Christianis? quis benedicatur? Omne os credentium te Christe Deum loquitur, omnium credentium fides te Deum iurat.* Vnde Christus appellatur, *Amen*, inferius à Ioanne cap. 3. illis verbis. *Hæc dicit Amen testis fidelis, & verus.* Vbi *Amen*, idem est atque fidelis & verax, ut Ioannes idem & Hebræicè & Græcè dixerit: Eodem sensu ut nomen, ponitur 2. ad Coriat. 1. cum dixit Paulus, *Dei filius: Iesus Christus, qui in vobis per nos cruciatum significatus est, per me, & Sylvanum, & Timotheum non fuit EST, & NON, sed EST* in illo fuit: quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo EST, ideo & per ipsum, Amen Deo, ad gloriam nostram. Hoc est in Evangelij prædicatione, non eram in constans, & varius, ut modo vnum, modo aliud contrarium de Christo prædicarem: itaque idem super Christus à me fuit prædicatus, nec vnquam mea prædicatio sibi fuit dissimilis: ubi aduerte, dictioni, *est*, respondere Græcè, particulam *καὶ* quæ idem est atque etiam: sic enim Græcè habetur *καὶ ἔγωγο καὶ ἔγωγο ἀλάκαυ ἐσὶ ἀπὸ τῶν ἔργων*, id est, *Non fuit, etiam, & non, sed, etiam, in ipso fuit, verum* recte interpretatur, *EST*, translulit. Quod verò sequitur, *Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo est, ideo, & per ipsum Amen Deo, ad gloriam nostram*: hunc sensum habet: *Quotquot promissiones Dei sunt, in illo, hoc est, in Christo, est, sunt*

I.
Varia scri-
ptura loca
circulantur.
Esai. 65. 16.
Cyril. Alex.
D. Cyprian.
Hilarius.
Ambrosius.
Apoc. 3. 14.
Amen, quod
habet in sa-
cris litteris si-
gnificationes.
2. Cor. 1. 17.

articulo motus cæli cessabit, nec amplius erunt vapores, qui possint in nubem conerescere. Probat etiam nobis, quod ait Rupertus in hunc locū *Huiusmodi, inquit, nubes non erunt, quales nunc sæpe videmus pluuijs rorantes, tempeque refrigerantes, sed procellose, ignem spirantes, & fulmina iacentes, iuxta illud Isai 49. Ignis in conspectu eius ardebit, & in circuitu eius tempestas valida.* Et illud Pauli 2. ad Thessalonicenses 1. *In revelatione Domini Iesu de celo cum Angelis virtutis eius, in flagnum ignis, dantis vindictam, is, qui non nouerunt Deum.* Quamuis hæc testimonia magis pertinet videantur ad ignem illum, qui dicitur, conflagrationis, quo vniuersus orbis paulo antè iudicium purgabitur. Et quidem terribilem futurum Domini ad iudicium aduentum, docet multis in locis sacra pagina, & Patrum omnium doctrina. Vnde Iob. 31. dicitur, *Semper, quasi tremens super me fluctus, timor Dei, & pondus eius ferre non potui.* Quem locum Græci ita transtulerunt *ὄβσος Κουβέσσευε, & ὄβσος ἀνυμμάτωσ αὐτῆς* id est, *Timor Dei contremuit me, & captionem eius non feram.* Cuius loci literalis sensus is est: præterquam quod (ait Iob) turpe sit, pupillos, & pauperes opprimere, alia tamen me quoque causa deterruit, nimirum Dei timor, qui solet in eorum oppressores grauitè animaduertere, quare *timidi captionem eius*, id est, ne ab illo caperer, & acerrimè flagellarer: & secundum nostram editionem, *timui*, ne ab eo tamquam à grauissimo pondere opprimerer, id quod etiam dixit Salomon. Proverbiorum 23. *Ne attingas paruulorum terminos, & agrum pupillorum ne introcas, propinquus enim illorum fortis est, & ipse iudicabit contra te causam illorum.* Vbi per propinquum, Deus ipse intelligitur, pro quo Græcè est redemptor, sic enim habetur Græcè *ὁ γὰρ δυνατὸς ἰσχυρὸς αὐτῆς Κύριος χριστὸς τοῦ ὄβσος*, hoc est redimens illos dominus fortis est: cui cōcinit quod sequitur, *& ἰσχυρὸς τῶν ἰσχυρῶν αὐτῆς*, hoc est, & iudicabit iudiciū illorum tecum: hoc est causam eorum defendendam suscipiet, iuxta illud Psal. 9. *Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor.* Verum ad tempus iudicij refert D. Gregorius libro 20. Moralium cap. 16. *Quoniam, inquit, qui extremi iudicij aduentum intentamēte consideras, videt, quia tantus paupor imminet, quantum non solum tunc videre, sed etiam nunc prævidere pertimescit, qui a cum superna maiestatis vim ad iudiciū venientis, terroremque tanti examinis considerando, animus conatur exquirere, mox ad seipsum refugiens sese expanserit inuenire.*

Secundum ad procellam, & fulgura reuertamur, cohæret cum Ruperti sententia illud Esaia 66. *Ecce Dominus in igne veniet, & quasi turbo quadriga eius.* Quem locum tractans D. Augustinus libro 20. de Ciuitate Dei cap. 21. *Quasi ignis, inquit, Dominus veniet, (sequitur versum Septuaginta) iis profecto, quibus pœnalis erit eius aduentus.* Ad litteram illud. *Quasi turbo velocissimum eius, & terribilem aduentum* notat, turbo enim celerrimè obuia quæque deiicit. Meminit verò Propheta *quadrigarum*, vt cum exercitu, quasi præliaturus, aduentare intelligatur. Et quidem modo, dum durat vita præfens, quadrigæ eius pulcherrimo nomine Saluatio appellatur. Habacuc cap. 6. *Qui ascendis super equos tuos, & quadriga tua saluatio.* Tunc verò in die iudicij; quasi turbo quadrigæ eius futura dicuntur: quam similitudinem etiam usurpauit Hieremias cap. 23. *Ecce turbo dominice indignationis egredietur, & tempestas erumpens super caput impiorum.* Eodem spectauit Daniel. cap. 7. *Aspiciebam, inquit, donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedet, thronus eius flamma ignis, rota eius ignis accensus.* Porro est obseruandum, nubem istam, in qua Christus ad iudiciū veniet, probis quidem spem fiducia, & protectionis præbituram, reprobis autem fore terrificam: quod typicè in illa nube fuit expressum, quæ populum Hebræum ab Ægyptiorum exercitu diuidebat Exod. 14. vbi sic le-

Rupertus.
Esaia. 49. 3.
1. Thess. 17.
Iob. 31. 13.
Aduentus Domini ad iudicium terribilis.
Pron. 23. 10.
Deus paruulorum pauperum patronus
Psal. 9. 14.
D. Greg.
II.
Esaia. 66. 12.
D. August.
Domini ad iudicium venientis habitus.
Habach. 3. 8.
Hier. 23.
Daniel. 7. 9.
Iudicij nubes proteclio probis, reprobum terror.

VIEGAS
APPOC
E

Exod. 14. 19. Nubes deserti qualis fuerit. Abulen.

gimus, Tollens se Angelus Domini, qui praecebat castra Israel, abiit post eos, & cū eo pariter columna nubis, priora dimittens post tergum, stetit inter castra Aegyptiorum, & castra Israel, & erat nubes tenebrosa, & illuminans noctem. Quem locum tractans Abulenlis quaestione 4. super decimum quartum caput Exodi, ait, Nubem illam fuisse tenebrosam contra partem exercitus Aegyptiorum, illuminantem verò noctem contra partem filiorum Israel, ita vavnum latus, quo respiciebat Aegyptios, tenebrosam esset, alteram verò, quo ad Hebraeos spectabat, omnino lucidam.

Exod. 10. 22.

Huc etiam pertinet illuc Exod. 10. cū dicitur: *Facta sunt tenebrae horribiles in universa terra Aegypti tribus diebus, nemo vidit fratrem suum, nec monit sede loco, in quo erat. Nihil unquam autem habitabant filij Israel, lux erat.* Id quod etiam in Dei throno igneo, paulò antè citato apud Danielem, declaratur, ignis enim cum paleam denigret, & consumat, aurum tamen reddit splendidius, & illustrius.

117.

Adventus Domini in nube. Chryso.

Nubes Ascensionis felix regale. Esaias. 19. 1.

Augustin. Christus caro nubes.

Euseb. Cyril. Alex. Procopius.

1. Tim. 6. 16.

Psal. 17. 12.

Nazianz.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Secundò, Quæri potest, cur Deus in nube, seu nubibus, venturus sit? Respondemus eam esse causam, quia nubes est regalis Patris sui thronus, atque adeo tanquam princeps in paterno throno, hoc est, in nube consistet. Idcirco enim Divus Chrysostomus ait, Christo in Ascensione missam fuisse à Patre nubem, quasi sellam regalem, tomo tertio sermone de Ascensione Domini. *Helias, inquit, in curru igneo ascendit, Christus in nube, nempe quando servus vocabatur, curru mitabatur, ut veniret, at quando filius ascendebat, Dominica sedes currerat, ne tantum Dominica, sed etiam Paterna.* Etenim de Patre eius ait Esaias capite 19. *Ecce Dominus sedet in nube levis, seu, ut nostra habet translatio, Ecce Dominus equitabit super nubem leuem, seu iuxta proprietatem verbi Hebraici: Ecce Dominus ascendet super nubem leuem: quanquam hunc locum de Christi carne interpretatur Divus Augustinus, tractatu 34. in Ioannem, docens carnem Christi appellari nubem, quia sicut nubes Solem temperat, ita caro Christi Divinitatem inter latentem temperabat, ne intuentium oculos suo splendore prætingeret. Nube, inquit, tegitur carnis, non ut obscuretur sol, sed ut temperetur.* De eadem carne nubem istam interpretatur Eusebius libro 1. Demonstrationis Evangelicæ cap. 4. & Cyrillus Alexandrinus, atque Procopius, in commentarijs super Esaiam.

IV.

Exod. 19. 9.

Nubes incomprensibilis Dei naturæ typus.

1. Tim. 6. 16.

Psal. 17. 12.

Nazianz.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Can. 6. 4.

Can. locut. & illustratur.

Cæterum, vt ad institutum revertamur, nubes est proprius Dei thronus, vt est perspicuum ex loco Esaiæ citato, ex cap. decimo & nono Exodi, cū dicitur: *Veniam ad te in caligine nubis.* Cuius rei duplex ratio afferri potest: vna est, in typum incomprehensibilis Dei naturæ, quam non nisi per caliginem, & nubis obscuritatem in hac vita mortali cognoscere possumus: quo sensu dixit Paulus 1. Ad Timoth. 6. *Qui lucem habitat inaccessibilem:* & Regius vates Psalm. 17. *Posuit tenebras latibulum suum.* Sic enim hunc locum intellexit Gregorius Nazianzenus in Apologetico: *Fix, inquit, Dei splendorem capientes, quem abyssus operit, cuius tenebra latibulum sunt, quantumque percipitur, tantumdem semper se subducit, amantesque sui ex eo, quod fugit, ac velut iam comprehensus se probus se subducit, ad superna allicit.* Quo spectat illud Sponsi ad Sponsam, Cantorum 6. *Averte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt,* pro quo Hebraicè legimus, *Quia ipsi me extulerunt:* cuius loci duplex est expositio; Altera, vt sit sensus, quia ipsi me superbire fecerunt, seu insolentiorum reddiderunt, quemadmodum ferè omnes Hebraei interpretantur, vt nimirum sponsus sponsam admonere, ne ipsum respiciat, quia oculorum eius pulchritudo eum quodammodo superbire facit, & supra modum gaudere, quod à tanta ametur pulchritudine. Altera, vt, *Extulerunt,* idem sit quod *Auolare fecerunt,* quemadmodum habet nostra translatio, & velit sponsus sponsam admonere, ne curiosius ipsum contempletur: quia

quò magis, inquit, intelligendi aciem in me intenderis, eò magis tuam cognitionem subterfugiam: clarius enim perspicias quantum tua intelligendi vis à meà naturæ sublimitate superetur: Legendus est Gregorius Nazianzenus Oratione de fide, ubi inter alia, *Certe, inquit, hæc est Deus, ad eum dicitur, non potest dici: cum astimatur, non potest astimari: cum definitur ipsa definitur, ne crescit. Quem omnia nesciunt, & metuendo sciunt.* Altera ratio est ea, quia nubes signum gratiæ & protectionis diuinæ, suos ab æstu tentationum, ac laborum protegentis: & quoniam Deus de hominum protectione gloriatur, idcirco protectionis gaudet Symbolis ad spem & fiduciam hominibus afferendam, iuxta illud Psalmi 104. *Ex-pandit nubem in protectionem eorum.* De qua re legendus est Gregorius Nyssenus in libro de vita Moyssi, & Origenes homilia 7. super Numeros.

Postremo possumus hunc locum sic mysticè accipere, *Venit cum nubibus*, id est, cum sanctis. Dicuntur autem sancti nubes secundum D. Thomam in caput duodecim epistolæ ad Hebræos. Primò, propter conuersationis sublimitatem, iuxta illud Eliaie 60. *Qui sunt isti, qui ut nubes volant?* Et illud Pauli ad Philip-penses 3. *Conuersatio nostra in cælis est.* Secundò propter doctrinæ fecunditatem, iuxta illud Iob. 36. *Effundit imbres ad instar gurgitum, qui de nubibus fluunt.* Tertio, secundum D. Chrysostomum in eundem locum, propter spiritualis consolationis utilitatem: sicut enim nubes refrigerium præstant: ita exempla sanctorum. Quarto, secundum Hugonem Cardinalem ibidem, quia quemadmodum à nubibus procedunt pluuia, coruscationes, & fulgura, sic à sanctis pluuia doctrinæ, coruscationes miraculorum, fulgura comminationum oriuntur. Quintò, secundum Origenem in commentarijs super Hieremiam: Quia quemadmodum fulgura ex nubium collisione generantur, in morem silicem, quos cum comploferis, medius ex ijs ignis elicitur, ita nubes rationales cum se loquantur, ignem amoris diuini, & spiritualium commotionum fulgura ex se emittunt.

Et videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt.

SECTIO XVII.

SENSVS verus est, omnestam probi, quam improbi, Christum in Iudicio corporeis oculis videbunt, ex quo & Christum in corpore suo visibilem omnibus venturum, & vniuersos mortales à mortuis fore excitandos manifestè colligitur. Fit autem mentio, præcipuè eorum, *qui eum pupugerunt*, quia ij maximo quodam doloris sensu afficientur: cum viderint eum olim à se tam ignominiosè acceptum, tanta iam gloria coruscantem, & orbis vniuersi iudicem constitutum. Sumptum est hoc testimonium ex Zachar. 12. ubi ita legimus: *Aspicient ad me, quem confixerunt.* Quem locum citauit Ioannes in Euangelio, cap. 19. ubi cum narra- rasset, quomodo Christo latus apertus fuisset, subiunxit: *Et iterum alia scriptura dicit, videbit in quem transixerunt:* quo loco Ioannes mutatis verbis, sensum Prophete retinuit.

Primò, Notandum est ex hoc loco D. Hieronymum occasionem sumpsisse II. contra Septuaginta translationem argumentandi. Quia videlicet ipsi transtulerunt: *Aspicient in me, pro eo quod insulauerunt:* cum enim Ioannes hanc sententiam alijs verbis citet: *Videbunt, inquit, in quem transixerunt,* constat proculdubio, *transixerunt* scriptum fuisse, non autem *insulauerunt:* ex quo rursus argu- mentatur Hieronymus deceptos fuisse Septuaginta similitudine Hebraicarum literarum, Res, ר, & Daled, ד. Nam si legamus, D Zacharu, דכד, erit confixerunt. Si autem Rachadu, רכד, *salsauerunt.* Vnde Euthymius in Ioannem, ait, verili-

Nazianz.
Nubes signu
diuine prote-
ctionis.
Psal. 104. 39.
Nyssenus.
Origenes.
V.
D. Thom.
Sancti nu-
bes, propter
multa.
Esa. 60. 8.
Philip. 3. 20.
Iob. 36. 27.
D. Chrysost.
Hug. Card.
Origens.

VIEGAR
11
12
13

mile esse alium fuisse locum, quem Ioannes citauerit, eafum poſtea à Iudaïs. Caterum non eſt cur fingamus aliud ſcripturæ teſtimonium, pater illud Zachariæ citatum, ad quod Ioannes alluſerit, dici que poteſt Septuaginta interpr. 1777 Dacheru legiſſe, & tranſulſiſſe tranſfixerunt. Verum Iudaos 70-translationem ſuo more corrupiſſe, corruptam enim eſſe editionem 70. multis in locis ab Hebraïs, auctor eſt Iuſtinus Philoſophus & Martyr in Dialogo cum Tryphone, & D. Hieronymus præfatione in libros Paralypomenon, & in cap. 30. Eſaiæ in illa verba: *Erit lux luna.* Et cap. 5. Ezech. in illa verba: *Tertiatus pars,* & in cap. 33. eiufdem, & D. Auguſt. lib. 15. de ciuitate Dei, cap. 13. & probatur, quia Gen. 5. ſecundum 80-translationem, inuenitur Mathuſalem vixiſſe quatuordecim annos, & 60 amplius poſt Diluuium, cum tamen in Arca non fuerit: ſolum enim octo animæ per Arcam ſaluæ factæ ſunt, nimirum, Noë, Sem, Cham, & Iaphet, & vxores eorum, vt eſt perſpicuum ex Genef. 6. & 1. Pet. 3. cui difficultati reſpondere aliter non potuerunt D. Hieronym. in quaſtionibus Hebraicis, D. Auguſt. lib. 15. de ciuitate Dei, cap. 13. Eucherius in cap. 5. Genef. & alij, niſi admittendo deprauatam eſſe Septuaginta translationem. Præterea Iona 3. Vbi Septuaginta habent. *Adhuc tres dies, & Ninive ſubuertetur:* apud Hebræos & Latinos codices legimus: *Adhuc quadraginta dies.* In quem locum D. Hieronym. teſtatur, nullo modo poſſe defendi lectionem Septuaginta, & D. Auguſtinus, lib. 18. de ciuitate Dei, cap. 44. fatetur Ionam non trinum, ſed quadraginta dierum numerum præſcripiſſe, quanquam eius diuerſitatis allegoricam conatur rationem afferre, verum de hoc fuſius in noſtris ſuper Zachariam commentarijs.

III. Secundò, dubiū eſſe non debet, quin Ioannes hoc loco loquatur de apertione lateris Chriſti, cum ait: *Qui cum pupugerunt,* ſiquidem conſtat, cum alluſiſſe ad locum Zachar. 12. iam citatum, vbi legimus: *Confixerunt,* quem de percuffo Chriſti latere intelligendum eſſe Ioannes ipſe interpretatus eſt cap. 19. ſui

Ioan. 19. 34.
Auguſt.
Latus Chriſti apertum, per quid figuratum.

Euangelij. Nec verò cum audis: *Pupugerunt,* exiſtimes punctum dumtaxat fuiſſe Chriſti latus, nam Ioannes ipſe, cap. 19. ſic ait. *Unus militum lancea latus eius aperuit:* quod verbum iam ſuperius expendimus cum D. Auguſtino, tract. 120. ſuper Ioannem. Itaque vt omnes homines liberè poſſent per illud latus apertum ad ſalutem ingredi, non punctum tantum, ſed apertum fuit: Atque aded per oſtium arcæ Noë figuratum, quemadmodum docet D. Auguſt. lib. 15. de Ciuitate, cap. 26. *Quod oſtium,* inquit, *in latere accepit, proſectò illud eſt vulnus, quando*

Auguſt.
Auguſt.

latus crucifixi lancea perforatum eſt, hæc quippe ad illum venientes ingrediuntur, vbi videtur Auguſtinus oſtium illud Arcæ intelligere, per quod animalia in Arcam ingreſſa ſunt: qua de re legendus eſt idem Auguſtinus lib. 12. contra Fauſtum Manichæum, cap. 39. Rectè etiam poſſumus exiſtimare fenestram illam, quam iuſſus eſt Noë facere in ſuperiori parte Arcæ, Genef. 6. quam in ſine diluuij aperuit, & per quam columbam emiſit, latus Chriſti adumbrare: quam fenestram,

Genef. 6.

Magiſt. hiſt. ſcholæſt.
Fenestra arcæ Noë, ex qua materia.

Magiſter hiſtoriæ ſcholæſtice in Genef. cap. 32. exiſtimat fuiſſe cryſtallinam, ad aquas nimirum prohibendas, & lucem admittendam, Hebræi verò aiunt, fuiſſe lapidem quendam pretioſum fulgenti. *Velut Carbunculum,* ſplendore ſuo totam Arcam illuſtrantem, quæ omnia in latus Chriſti miſericordie quadrant, quod veluti cryſtallinum fuit, tum quoniam per illud nobis miſericordiæ eius viſcera patuerunt, tum quoniam idem propter ardorem charitatis inſtar Carbunculi radians, vniuerſam Eccleſiam illuſtrauit. Rupertus lib. 3. in libros Regum, cap. 10. expendens ſtructuram templi Salomonis, de qua agitur 3. Regum 6. docet oſtium illud lateris medijs in pariete domus dextræ, & cochleam, per

Rupertus.

quam

in medium Cœnaculum, & à medio in tertium ascendebatur, idem Christi latus expressisse. *Ostium*, inquit, *lateris templi*, vulnus est in latere lanceato Dominici pectoris, præter quod non est aditus, neque ostium, vel ianna, qua intret quis in quouis ordine coram Deo stare possit: ergo unum est ostium, per quod intratur in illud Dei templum, quo cum quis admissus fuerit, tunc demum ascendere poterit, vel à primo in medium, vel à medio in tertium, prout delectauerit quemcunque ascensus virtutum, vel celsitudo meritorum.

De eodem Christilatre intelligendum est illud Canticorum 2. *Veni columba* IIII. *mea in foraminibus Petre, in caverna macer.* Quem locum plerique Hebræo-
 rama vertunt: *In cauitatibus rupis*, aiuntque vocem Hebræam significare etiam
 Spæram, & ambitum illum, qui terram cingit, quod maximè lateri Christi com-
 tur sentus, sponsa mea quæ intar columbæ times, abscondere in foraminibus
 petre, id est, in vulneribus sponsi, & in caverna maceria, hoc est, eiusdem latere.
 Christus enim petra dicitur i. ad Corinth. 10. videturque alludi ad illud, quod
 Dominus respondit Moyli postulanti, vt faciem sibi ostenderet, Exodi 33. *Est*
 inquit, *apud me locus, & stabis supra petram, & transibo, & abscondam te in foramine*
petre, & manu mea protegam te. Luculentius adhuc idem apparet, si legamus cum
 plerisque Rabbini Hebræorum pro caverna maceria, in latibulo graduum, seu, in
 latebris scalarum, & cum ysdem interpretemur de foraminibus, & latibulis, quæ
 inueniuntur in aggeribus, quibus arces, & muri ciuitatum iununtur, vt sit sen-
 sus: quamuis hostes te obideant & premant, habes tamen arcem ad quam con-
 fugias, id est Christum, & in ea latibula & foramina, hoc est vulnera, in quibus
 abscondaris: habes etiam scalas, & gradus, quibus ad salutem & securitatem ascen-
 das: Christus enim scalis comparatur, per quas Angeli ascendunt, & descen-
 dunt. Huc etiam videtur alluisse Esaias: cum dixit cap. 2. *Ingredere in petram, &*
abscondere in fossa humo à facie timoris Domini, quanquam hunc locum de die Iu-
 dicij plerique interpretantur, & Regius vates Psalm. 83. *Cor meum, & caro mea*
exultauerunt in Deum vinum: etenim passer inuenit sibi domum, & turtur nidum, vbi
reponat pullos suos. Et Psalm. 103. *Montes excelsi ceruis, petra refugium herinaceis.* Deni-
 que Prouerb. 30. *Inter animalia astuta & prudentia, enumeratur lupusculus, quod*
ponat in petra cubile suum.

Tertio, quæres. Quinam sint isti, qui cum pupugerunt. Constat ex Ioan. 19. v.
 vnum ex militibus lancea latus Christi aperuisse, vulgè autem creditur, hunc
 militem fuisse Longinum, eundemque, cum cæcus esset, Christi sanguine eius
 oculos tangente, aspectum recuperasse, sed hoc apocryphum esse merito exi-
 stimat Cardinalis Cæsar Baronius, in suis Annalibus Ecclesiasticis, vbi putat
 Longinum fuisse illum Centurionem, qui videns Christum magna voce cla-
 mantem expirasse, dixit: *Verè filius Dei erat iste*, & ita conuersus est, atque adeo
 non debuisse post suam conuersionem lancea latus Christi perfodere. Cæterum
 cum dicitur: *Videbunt in me quem transixerunt, vel videbunt eum, qui cum pupu-
 runt.* Iudæi præcipue intelligendi sunt, qui in die iudicij videbunt Christum,
 quem ipsi crucifixerunt, iudicem orbis terrarum constitutum: atque ex hoc loco
 manifeste colligitur Dominum venturum ad iudicium cum signis vulnerum,
 quæ in cruce accepit, aliis enim quomodo agnoscent Iudæi illum ipsum iudi-
 cem crucifixum fuisse, ei que latus apertum, nisi vulnerum appareant cicatrices?
 Id quod conceptis verbis docet Sæuus Chrysostomus homil. 77. in Matthæum,
 & homil. 1. de Cruce, & Latrone, tomo 3. vbi ad idem ostendendum ex hoc ipse
 loco argumentatur, quod fiet ad maiorem confusionem impiorum. Eandem

Latus Christi mundi capax.
 Foramina petre, vulnera Christi.

Christus arx

Esai. 2. 10.

Psalm. 83. 3.

Psalm. 103. 18.

Latus Christi à Longino non aperitum.
 Cæsar. Baro.

Christus venturus ad iudicium cum signis vulnerum.

*Cruce appa-
ritura iudicij
tempore ex Pa-
tribus contra
Calanum.*

*S. Ephrem.
Hyp. mari.
C. ril. Alex.
Chr. syst.
Origenes.
Hieronymus.
Hilarus.
Theophyl.
Euthymius.
Beda.*

*August.
Sibilla.
Vvaldens.
Cruce lignea
diuisa uerum
reformanda
diuinitus ex
Vvaldens.
Sibilla.
Chr. syst.
D. Thom.
Beda.
Vulnerum ci-
carices cur
reuerentur
Christus.
Augustino.*

*Chr. syst.
Sibilla.
Chr. syst.
D. Thom.
Beda.
Vulnerum ci-
carices cur
reuerentur
Christus.
Augustino.*

*Cyrril. Alex.
Vatabl.
D. Hieron.
Theodor.
Deut. 32. 13.*

*Psal. 16. 7.
Diuina pro-
tectio pupille
munitioni
comparatur
ex Amb.*

que ob causam apparebit signum filij hominis in celo: quemadmodum dicitur Matth. 24. Quo loco et si Calanus, & alij, quos refert Marloratus in sua catena ad cap. Matth. 24. negent agi de Cruce, dicantque eum esse sensum: Tunc apparebit signum filij hominis in celo: id est, tunc apparebit Christus tam manifeste, ac si edito ligno in se omnium oculos conuertisset. Tamen omnes veteres de Cruce locum intellexerunt, sic enim docent sanctus Ephrem oratione de apparitione crucis tempore iudicij, Hypolitus martyr oratione de Consummatione mundi, & de Antechristo, Cyillus Hierosolymitanus Cateches. 15. D. Chrysofostomus homil. 55. & 77. in Matthæum, Origenes, Hieronymus, Theophylactus, Euthymius, Beda in 24. cap. Matthæi, D. August. serm. 130. de tempore, Sibylla etiam lib. 6. Oraculorum in fine his verbis:

*O lignum felice, in quo Deus ipse pependit!
Nec te terra capit, sed cæli tæta videbis,
Cum renouata Dei facies ignita micabit.*

Ecclesia quoque canit in festo Inventionis, *Hoc signum Cæci erit in celo, cum Dominus ad iudicandum uenerit.* Imò Thomas Vvaldensis tomo 3. tractatu 20. cap. 158. non improbabiler existimat eandem illam crucem ligneam, cui Christus affixus fuit, & nunc in minimas particulas toto orbe diuisa est, iterum diuinitus reformandam, & in celo apparituram: quod etiam uidetur asserere Sibylla loco citato, & innuere Patres citati iisdem locis. Potissimum uero Diuus Chrysofostomus. Legendus est Diuus Thomas 3. par. quest. 54. artic. 4. ubi quinque affert rationes, cur Christus uoluerit vulnerum cicatrices referuare. Prima est Bedæ, ut uidelicet in perpetuum uictoriæ suæ circumferat triumphum, quam eandem ob causam D. August. lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 20. ait fortasse in illo regno mansura esse in corporibus Martyrum uulnerum signa. Secunda, Ad confirmandam corda discipulorum. Tertia, Ut ea Patri pro nobis orans semper ostendat. Quarta, Ut nobis amorem suum magis declaret. Quinta denique, ut in iudicio, quam iuste impij damnentur clarè denunciet. Vnde D. August. in libro de Symbolo, Inimicus, inquit, uulnera demonstraturus est sua, ut conuincens eos dicat: *Ecce hominem, quem crucifixus, uidetis uulnera quæ infixis, agnoscitis latus quod pupugit, quoniam per uos, & propter uos apertum est, nec tamen intrare uoluisit.*

VI. Quartò & postremò, Per eos, qui Christum pupugerunt, etiam ij intelligenti sunt, qui eum in suis fidelibus persequuntur, quasi pungunt, cuiusmodi sunt tyranni, & hæretici, iuxta illud Zachar. 2. *Qui tetigit uos, tangit pupillam oculi mei:* Quo loco in Hebræis, Græcis, Chaldaicis, Complutensibus, regijsque codicibus habetur: *Tangit pupillam oculi sui,* & est duplex sensus. Vnus, qui uobis nocet, sibi potius nocet, quam uos: grauius enim punietur: quæ expositio est Cyrrili Alexandrini, Vatabli, & aliorum. Alter, qui placet diuo Hieronymo, ac Theodoro, & est communior: *Qui uos tangit, tangit pupillam oculi sui,* seu eius, id est Dei, ut nimirum Propheta ipse loquatur, hoc est maximè Deum offendit, & alludere uidetur Propheta ad illud Deuteronomij 32. *Circum dixit eum, & docuit, & custodit, quasi pupillam oculi sui:* Quam custodiam postulabat Regius uates, cum dicebat Psal. 16. *A resistentibus dextera tua custodi me, ut pupillam oculi.* Quem locum expendens D. Ambrosius, lib. 6. in Hexameron: *Pupilla,* inquit, *ne qua incidentis iniuria offensione ladantur, pilis hinc inde confertis, uelut quodam uallo, per circuitum muniuntur, unde tutum auxilium postulans Propheta, ait: Custodi me, Domine, ut pupillam oculi, ut protectionis Diuina fieret tam secunda custodia, quam pupillam oculi curissimo quodam natura uallo munire dignatus est: simulque quia & innocentia, & inte*

Integritas leui sorde aspersa violatur, & gratia sua munus amittit. Hæc Ambrosius. Tangere autem est, vel minimum læde ut hinc discas summum Dei erga nos amorem, qui vel minimum suorum tactu, sibi acerbissimum esse demonstrat, cum eum comparet læsioni pupillarum. D. Hieronymus in commentarijs super Zachariam sic exponit, *Quis sanctos, inquit, Domini tetigerit, sic est, quasi vexare cupiat pupillam oculi eius, & illum nitatur clara luce prinare, de qua loquitur, Matth. 5. Vos estis lux mundi.* Itaque vult Hieronymus sanctos esse veluti lumen oculorum Dei: quo quid præclarius dici potuit ad iniuriarum magnitudinem amplificandum, quibus sancti à sceleratis hominibus afficiuntur, nihil enim aliud præstant, quam Dei pupillam tangunt, & eius oculorum lumen offendunt.

D. Hier.

Matth. 5. 15. Oculos Dei offendunt qui sanctos lædunt.

Et plangent se super eum omnes tribus terræ, etiam, Amen.

SECTIO. XVIII.

NON placet quorundam sententia existimantium, hoc loco sermonem esse tantum de Iudæis: quamquam enim paulo antè Ioannes de Iudæis locutus fuerat, cum dixit, *Et qui eum purpigerunt, quod ad Iudæos spectare diximus: quia tamen simul de vniuersis hominibus dixerat, videbit eum omnis oculus, non cogimur, eum, cum adiungit, Et plangent se super eum omnes tribus terræ, ad Iudæos tantum restringere, eò vel maximè, quod his verbis videatur aspicere ad locum illum Matth. 24. Vbi Christus ait, Parebit signum filij hominis in celo, & tunc plangent omnes tribus terræ.* Vbi Dominum non de solis Iudæis locutum perspicuum est: idèmq; modus ipse vniuersè loquendi de omnibus terræ tribubus, non obscure confirmat: qui non satis explicatur de Iudæis, qui ex omnibus tribubus, toto orbe dispersi sunt: cum non dictum sit à Ioanne, omnes tribus in terra, sed omnes tribus terræ, quod fusiores significationem habet. Nec verò illud magni est ponderis nomen tribus, solere in sacris literis Iudæis attribui, Ioannemque hoc loco φυλλῶ vsurpare, quo cap. 7. vitur cum sigillatim nominat tribus Israël: quamquam enim Latinum nomen tribus, & Græcum φυλλῆ de Hebræorum tribubus dici soleat, tamen neque ex primaria impositione, neque ex accommodatione, & vsu ad solos Iudæos pertinet: nam quod ad impositionem spectat, Athenienses populum in duodecim partes diuidebant, quarum vnamquamque φυλλῶ, id est tribum, nominabant: rursusque vnamquamque φυλλῶ in tres partes secabant, quarum singulæ φεγγεῖαι dicebantur: & ij qui ad φεγγεῖαι pertinebant, φεγγεῖαι appellabantur. Quo ad accommodationem verò, & vsu, non solis Iudæis φυλλῆ, nomen attribui, palàm est ex Genes. 28. vbi Dominus loquens de omnibus gentibus, quæ in Christo erant benedicendæ, dixit Iacob Patriarchæ, *Benedicentur in te, & in semine tuo cunctæ tribus terræ.* Pro quo 70. habent, *εὐλογηθήσονται ἐν σοὶ πάντα αἱ φυλλῆ, καὶ ἐν τῷ σπέρματι σου.* Et Psalm. 71. vbi etiam est sermo de omnium gentium ad Christum conuersione, dicitur, *Benedicentur in ipso omnes tribus terræ.* Græcè *εὐλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πᾶσαι αἱ φυλλῆ τῆς γῆς.* Quare orbitamur, loqui Ioannem de omnibus in vniuersum reprobis, tam ex Iudæis quàm ex gentibus, qui vel Christi fidem recipere noluerunt, vel eius præcepta non seruauerunt. Hi omnes conspectu Christi in extremo iudicio maiestate, & iudicandi potestate, suâque ipsorum damnatione intellecta, acerbissimo & grauissimo dolore torquebuntur, infelicemque suum statum lamentantes *plangent se super eum,* hoc est se ipsos plangent, atque de seipsis conquerentur, *super eum,* hoc est propter eum, vel non creditum, vel non dilectum: Græcè pro *plangent*

I. Matth. 24. 30.

Nomen tribus non ad solos Iudæos pertinet.

Gen. 28. 14.

Psal. 71. 17.

Ego sum, inquit, Alpha & Omega, principium & finis, qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens: quasi dicat, non mirum videri debet, si dicor esse testis fidelis, primogenitus mortuorum, princeps regum terræ, & in nubibus caeli ad iudicandum cum maiestate venturus, cum ipse sim Alpha, & Omega, principium & finis vniuersorum, simque secundum diuinitatem, ipse, qui est, & qui erat, stabilis, inquam, & sempiternus, & ille qui tanta cum maiestate venturus in sacris literis predicatur, est enim Græcè ὁ ἐρηρέδμος prefixo articulo, denique ille omnipotens, est enim similiter cum articulo ὁ παντοκράτωρ, ille inquam omnipotens, qui cælum terramque ex nihilo procreauit, & cuius potentiam nullis est cancellis definita: vel ille qui venturus est omnipotens, hoc est qui ad iudicium, non in humilitate, vt antea, sed summa cum maiestate, & magnificentissimo potentia suæ splendore est venturus. Hunc putamus esse germanum huius loci sensum, illòque hallucinari, qui hæc verba non de Christo, sed toti Trinitati tribuunt: cum enim Ioannes contra iudæa serie de Christo loquatur, quemnam alium nisi eundem Christum loquentem inducere, existimare oportet. Concidamus minutius. Arethas sic interpretatur: ἐγώ εἰμι τὸ ἀλφα καὶ τὸ ὦ ἀλφα καὶ τὸ ὦ ἀρχὴ καὶ τὸ ἀρχὴ καὶ τὸ ἀλφα ἀρχὴ τῆς ἐκτίσεως καὶ τῆς ἀρχῆς, ἀρχὴ δὲ καὶ τέλος τῆς ἀνθρώπου τὸ πρῶτος σημεῖον αὐτοῦ, καὶ τὸ ἔσχατος. Ἄλφα τὸ πρῶτον δὲ τὸ ἀναρχοῦνται, ὡς καὶ ἄλφα τὸ ἔσχατον τὸ ἀτελευτήτος. ἐπεὶ δὲ γὰρ ὁ ἀρχὴ παρ' ἀνθρώπων ἀναρχόντι καὶ ἀτελευτήτον τὸ παρ' ἡμῖν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος ἀντιτὸ ἀναρχὸς καὶ ἀτελευτήτος καὶ ἀτελευτήτος. Hoc est, ego, inquit, sum Alpha, & Omega: Alpha, quod sit principium, est enim Alpha in literis elementarū principium: Omega autem quod sit eorundē finis. Porro quis non intelligat principium & finem, primi & postremi appellatione significari: & per primum quidem, is qui est sine principio intelligitur, sicut & postremum, qui sine caret, quia enim apud homines nihil est, quod principio & fine careat, quod apud nos, est principium & quod est finis, pro sine principio & sine fine vsurpauit. Hæc est Aretha expositio. Cōmunior iam est, vt velit Ioannes Christum esse principium & finem vniuersorum, non autem carere principio & fine, quamuis & hoc illi secundum diuinitatem conueniat, si de principio durationis sit sermo. Id quod ipse etiā Plato intellexit, Deo esse tribuendum libro quarto, de legibus, vbi sic ait: ὁ μὲν δὲ Θεὸς ἰσασθρὸς καὶ ὁ παλαιὸς λόγος ἀρχὴ καὶ τελευτή καὶ μέση τῶν ὄντων ἀπ᾿ ἴσων ἔχον, id est Deus quemadmodum, & olim dicebatur, principium & finem, & medium rerum omnium completens. Imò & similis loquendi modus apud Græcos erat vsitatus, cum enim aliquem mirificè commendare vellent, eum primum & vltimum nominabant, vnde est illud apud Theocritum de Ptolemæo: ἀνδρῶν αὖ

Germanus
sensu.
Arethæ.

Theocritus.

Maro.

Horatius.

Πτολεμαῖος ἐνὶ πρώτῳ λέγει ὅτι καὶ μέσος, hoc est vitorum Ptolemæus primus dicitur, & vltimus & medius, & Maro Augusto adulari volens dixit Eclog. 8. *A te principium, tibi desinet*, imitatus scilicet, vt solet, Homerum, quid Iliad. i. ait, ἐν σοὶ μὲν ἤξω, σέο δ' ἄρξομαι: à quo non multū abhorret Horat. libro i. epistolarum, epist. i. ad Mæcenatem, cum ita eum alloquitur, *Prima dicte mihi, sicut dicende Camæna*. Primò est aduertendum Alpha, quia prima est apud Græcos alphabeti litera, pro principio: imò & eandem ob causam prouerbiali figura, vt ait Erasmus in suis Adagiorum Chiliadibus, pro homine præcipuo, & primatē vsurpari: vnde Martialis libro secundo, Epigrammaton, epigrammate 57. fictum diuitem irridet, eumque Alpha penulorum appellat, id est, inter plebeios, & pauperes primum tenentem locum his carminibus:

II.

Martialis.

Hic, quem videtis gressibus vagis lentum,
 A methystinatus media qui secat septa,
 Quem non lacerna Publius meus vincit,
 Non ipse Codrus Alpha penulatorum,
 Quem grex cogatus sequitur, & capillatus,
 Recensque sella lineisque lorisque
 Oppignorauit amodo Claudy mensam
 Vix octo numis anulum, vnde canaret.

Et libr. 5. Epigr. 27. iocatur in Codrum offensum, quod cum Alpha appellatur, monetque, ut se vicissim Beta appeller, hoc est, locum sibi secundum deferat, sicut ipse ei primum detulerat, cum Alpha appellavit: est autem huiusmodi Epigramma:

Quod Alpha dixi, Codre, penul-
 Te nuper, aliqua cum iocaveri-
 Si foret bilem mouit hic tibi ve-
 Dices licebit Beta me togatorum.

Cur verò Alpha primum inter literas locum teneat, Plutarchus $\tau\eta\varsigma\ \sigma\mu\pi\omega\sigma\iota\alpha\kappa\omega\ \tau\omega\varsigma\ \epsilon\lambda\lambda\eta\mu\alpha\ \tau\omega\varsigma$ decade 9. eam reddidit causam, quod prima vox naturalis & articulata per Alpha redditur, eo quod spiritus, qui est in ore, potissimum labio-
 Infant: quã
 primũ edant
 vocem.
 Protogenes.
 rum motu formatur, & fingitur: hanc iurem diductis primis hic sonus egreditur, mitè simplex, & qui nec linguæ requiritur auxilium, sed ea subiacente per spatium effertur: vnde & pueri nascentes primum hanc edunt vocem. Protogenes apud Erasmmum in suis Adagiorum Chiliadibus, Chiliade 2. Centuria 4. aliam excogitavit rationem: ait namque primum vocales iure præferri consonantibus, quod citra illarum adminiculum sonent: deinde vocales ancipites longis, & breuibus præponendas esse, quod utriusque generis vim complectantur. Denique inter ancipites iure optimo principatũ Alpha obtinere, quod in syllabis conflandis, Iota, & Ypsilon sequantur Alpha, ut in his dictionibus *dve lov d vas*: Alpha autem nunquam duas illas sequitur, ita ut eandem syllabam efficiat, sed semper resiliat, & suum tueatur principatum.

III.
 Esai. 44.
 Numerus
 sphaeræ seu
 circularis
 qui sit.

Georg. Venet.

Secundò Notandum est, proprium esse Dei, esse principium & finem rerum omnium, hoc est causam efficientem, & finalem creaturarum iuxta illud Esaiæ 44. *Ego primus, & ego novissimus*, quod mysterium agnoscunt plerique Hebræorum in nomine illo Tetragrammato, hoc est, quatuor literarum I H O V A H , in quo omnes literæ numeros sphaeræ, seu circulares significant. Est autem numerus circularis ille, qui per seipsum ductus in seipsum semper recurrit, cuiusmodi sunt quinque, sex, decem: si enim quinque quinquies ducas, efficiet, viginti quinque, & ita in infinitum numerus quinarium per seipsum ductus, semper in seipsum recurrit: quod idem in senario ac denario reperies. Quanquam verò plerique denarium non ponant in numeris circularibus, ponit tamen Georgius Venetus, quem inferius citabimus, Igitur tres dicti numeri & omnes, & soli sunt numeri circulares, siue sphaeræ: atque hi numeri in dicto nomine continentur. Nam Iod significat denarium: He quinarium: Vau senarium: qui omnes & soli sunt numeri sphaeræ, ut significetur Deus esse veluti sphaeram, & progressu sphaerico procedere, reuocando in se omnia, sicut ab ipso processerant, quæ est observatio Georgij Veneti in sua Harmonia mundi, cantico 1. tono. 8. cap. 3. in cuius rei typum totus orbis sphaericus est: etenim nemadmodum omnes

omnes circuli lineæ à centro exeuntes ad peripheriam tendunt, & ab ea in centrum redeunt, sic omnes creaturæ emanantes à centro supremæ spheræ, tanquam à causa efficiente ad eiusdem peripheriam tanquam ad finem regrediuntur, tandemque in eo tanquam in centro conquiescunt. Vnde Mercurius Trimegistus in Primandro, *Deus*, inquit, *Monas*, id est, *unitas est, quæ principium est, omnem numerum continens*. Hinc merito fit, ut Christus Dominus secundum diuinam naturam, principium hoc loco appelletur, & finis. Et quidem quod attinet ad rationem principij, probatur primum ex cap. 1. Genesis, cum dicitur. *In principio creauit Deus calum & terram*. In principio, id est, in Filio, ut interpretatur Origenes homilia 1. in Genesim. *Quod est*, inquit, *omnium principium, nisi Dominus noster, & saluator omnium Christus, primogenitus omnis creaturæ: in hoc enim principio, hoc est, in verbo suo fecit Deus calum & terram*. D. Augustinus libro 1. de Genesi contra Manichæos cap. 1. & libro 1. de Genesi ad litteram cap. 4. & 5. & libro 12. Confessionum cap. 17. & 28. D. Hieronymus in principio Genesis, in suis traditionibus Hebraicis, D. Ambrosius libro 1. Hexameron cap. 4. Cyrillus Alexandrinus in Genesis, D. Hieronimus in Psalmum 2. Theodoretus in Epitome Diuinarum dogmatum, & his omnibus antiquior Tertullianus libro aduersus Hermogenem cap. 20. & libro aduersus Praxeam cap. 5. Secundò idem confirmatur ex Psalm. 109. *Tecum principium in die virtutis tue*. Quem locum D. Augustinus, & D. Hieronymus in commentarijs eiusdem Psalmi de Filio interpretantur, quæ principium eo loco appellari existimant: quanquam per principium magis ad litteram intellexerunt, principatum, & imperium, Tertullianus aduersus Hermogenem, D. Basilius homilia 10. in Hexameron, & Euthymius, hoc sensu, *Tecum principatus, & imperium in die potentie tue, cum splendoribus sanctitatum*. Per quem diem Tertullianus tempus illud intelligit, quo Christus post resurrectionem cepit regnare. Tameñ Theodoretus de secundo aduentu cum gloria, & splendore interpretatur. Tertid ostenditur ex Ioannis 8. vbi Christus Iudæis percontantibus, quis esset, respondit, *Principium qui & loquor vobis*. Qui enim, non autem, quia legit, D. Ambrosius lib. 3. de fide cap. 4. & lib. 5. cap. 5. vbi legit, *Ego sum principium, quod loquor vobis*: & lib. 1. Hexameron cap. 2. & 4. & lib. de Tobia cap. 19. vbi eo testimonio probat Christum esse principium rerum omnium. Eandem expositionem sequitur D. Augustinus lib. 10. de Ciuitate cap. 24. & lib. 11. cap. 32. & lib. 5. de Trinitate cap. 13. & lib. 1. contra aduersarium legis, & Prophetarum cap. 3. denique tractatu 38. in Ioannem. Quanquam autem Græcè sit ἀρχή in accusandi casu, ut subaudiatur *est*, & sit sentus, à principio ego sum, idem sentus redditur: est enim Hebræismus, quemadmodum & ille Psalm. 92. *A sculo tu es*: aut supple cum D. Augustino tractatu 38. in Ioannem, *Credite me esse principium*. Scio alios magis congruenter Græca locutioni sic interpretari, Sum id, quod à principio loquor vobis. Sed dicta Patrum expositio ob eorum auctoritatem, etiam amplectenda est: tunc verò illud ἔγωγε latinè sumptum, cum sit neutrius generis, atque ad eò referri non possit ad ἀρχή, quod est fœminini, sic est accipiendum, *Credite me esse principium*, id quod iam dudum prædico & loquor vobis.

Tertid Rectè subditur. *Qui est, & qui erat*. Etenim, *est*, proprium est Diuinæ naturæ, non secundum, quia Deus est ipsum esse, iuxta illud Exod. 3. *Ego sum, qui sum: sic dices filiis Israel, qui est, misit me ad vos*. Sed etiam quia, *est*, dicit stabilitatem illam permanentem, & inuasiabilem, quæ in æternitate cernitur, quam ob causam ipsa æternitas appellatur, *Hodie*, quemadmodum docet Clemens Alexandrinus oratione ad Gentes, *Hodie*, inquit, *est imago æterni sæculi*:

Sic reuocant in se omnia deo sicut ab ipso procedunt. Merc. Trif. Christus quoad Deum principium & finis. Genes. 11. Origenes.

D. August. D. Hieron. D. Ambr.

Cyrril. Alex. Hilarius. Theodoret. Tertullian. Psal. 129. D. August. D. Hieron.

Tertullian. D. Basil. Euthym.

Ioan. 8. 25. D. Ambros.

D. August.

Psalm. 29. D. August.

III. Exod. 3. 14. Est, proprium diuinæ naturæ. Clemens Alexandrinus.

VIE. GAS
LE
VOCAL
C
E

Arnobius.
Hebr. 1.
D. Thom.
Chrysof.
Theophyl.
Ambros.
Theodor.
Oecumen.
Actor. 13. 32.
Pfal. 2. 7.
D. Ambros.
D. Hilarius.
D. Chryso.
D. August.

vndefit, vt de Deo proprie dici non possit, fuit, aut erit, & ita intelligendum est illud Psalmi secundi, *Filius meus es tu, ego hodie genui te*: Quem locum de aeterni verbi generatione intelligit Arnobius, imò & V. Paulus ad Hebr. 1. secundum expositionem D. Thomæ, Chrysofomi, Theophylacti, & Ambrosij, quamuis negandum non sit, intelligendum quoque esse de temporali Christi generatione, vt volunt Theodoretus, Oecumenius, & alij. Imò & de ipsa resurrectione, qua vt in superioribus diximus, est veluti quædam regeneratio: hoc enim sensu affertur à Paulo, Actor. 13. *Nas, inquit, vobis annunciamus eam, qua ad patres nostros re- promissio facta est, quoniam hanc Deus adimpleuit filijs vestris resuscitans Iesum*: Sicut, & Psalmo 2. dictum est: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*: & ita etiam intellexerunt Diuus Ambrosius, li. 3. de Sacramentis, Diuus Hilarius, & Diuus Chrysofomus in Psal. secundum. Sed vt ad institutum reuertamur. *Est proprium est Symbolum aternitatis: quemadmodum & E. die, vnde D. Augustinus lib. de vera Religione, cap. 49. Nihil, inquit, prateris in aeterno, & nihil futurum est: quia, & quod praterit, esse desinit, & quod futurum est, nondum esse capit: aternitas autem tantummodo est, nec fuit, quasi non sit: nec erit, quasi adhuc non sit.* Legendus est idem Augustinus tract. 8. & Clem. Alex. 39. in Ioannem, & libr. 83. quaestio. quaest. 17. Clemens Alexandrinus in Protreptico, D. Basilii in Liturgia, Dionysius Areopagita, cap. 9. de Diuinis nominibus, D. Ioannes Damascenus lib. 1. de fide Orthod. cap. 8. Iustinus o ratione parænetica ad Gentes, & in Dialogo cum Tryphone, D. Hilarius lib. 12. de Trinitate, & Gregorius Nazianzenus Orat. 2. in Pascha: vnde à Græcis Theologis dicitur τὸ ἀϊδίωτος ἄδιωτος ἄδιωτος, hoc est, id quod est, aternitatem significare. Idem docet Plato in Timæo, dicens: *Solum est, conuenire diuinae naturæ, non fuit, aut erit.* Apud Delphos, in templo ipso Delphico inscripta erat literis aureis Græca dictio, quæ cuius inscriptionis varias conatur adferre rationes Plutarchus in opusculo, quod de ea de re composuit. Sed ea nobis videtur maximè germana: quod scilicet vocauerint ij sapientes significare, Deum stabilem & permanentem habere durationem, vt, *et*, sit secunda persona verbi substantiui Græci.

V.
Greg. Naz.
Theodor.
Plato.
Nazianz.
Erat, & erit
Deo maxi-
mè conue-
niunt.
D. Basilii.

Quartò, Quod atinet ad vocem, *Erat*, quanquam Gregorius Nazianzenus. Orat. 2. in Pascha, & Theodoretus. lib. 2. de curandis affectionibus Græcorum ex Platone in Timæo, negent Deo posse attribui, quia nimirum *erat*, & *erit*, sint nostri temporis, *species*, vt ait Plato, seu eiusdem *segmenta*, vt loquitur Nazianzenus, tamen Deo tribui posse, imò maximè conuenire perspicuum est, tum ex hoc loco Ioannis, tum ex initio sui Euangelij, cum ait: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum*: Quod expendens D. Basiliius libro de Spiritu sancto, cap. 6. Pylebrè, inquit, *Ioannes duabus vocibus cogitationem nostram intra prescriptos terminos reclusit, cum ait: In principio erat. Et ec enim vox, erat, nullum cogitationi præbet exitum, quemadmodum & illa, principium, non dat transitum humanæ mentis imaginationi; quantum enim cogitatione curvas ad interiora, non excedis erat, & quantumuis insisteris videre, qua sint vera Filium, non poteris tamen superare principium.* Idem habet D. Hilarius, libro 2. de Trinitate. *Quid est*, inquit, *illud*, *erat*, *transcuntur tempora, transcendantur secula, pone aliquid, quod ipse tua opinione principium, non tenes tempore, erat enim.* Idem docet Theodoretus, libro quinto Diuinorum decretorum cap. de Filio, Diuus Ambrosius, libro secundo, de Dominicæ incarnationis sacramento, cap. 3. & Cyrillus Alexandrinus, lib. 1. in Ioannem.

VI.
Duplex christi
aduentus.

Quintò, Notandum illis verbis, *Et qui venturus est omnipotens*: Significari secundum Christi aduentum, qui futurus est in maiestate, propterea enim additur

omnipotens,

omnipotens, duplicem enim Messie aduentum sacra Scriptura memorant. Alterum in humilitate ad redimendum, in maiestate alterum ad iudicandum. De priore loquitur Zacharias, cap. 9. cum ait: *Exul a facie filia sion, debila filia Hierusalem, ecce Rex tuus venit tibi, iustus & saluator, ipse pauper, & ascendens super asinam & super pullum filium asinae.* De posteriori verò Daniel, cap. 7. *Aspiciebam in visione noctis, & ecce cum nubibus caeli, quasi filius hominum veniebat, & usque ad antiquum dierum peruenit.* Quibus duobus locis premise valde continentur Talmudite in libro Sanedrini: vtrumque aduentum simul complexus est Regius vates Psal. 95. *Et dixit: Excitabunt omnia ligna sylvarum a facie Domini, quia venit, quoniam venit iudicare terram:* Quem duplicem aduentum, quia iuniores Hebraei non distinguerent ad mentis prolapsi sunt, vt duos Messias confingerent, vnum filium Ioseph occidendum, & resurrecturum; alterum filium David orbis terrarum dominatorem, cum maiestate venturum, occasionem sui erroris accipientes ex eo quod Rabbini veteres vnu, & eundem Messiam filium Ioseph, propter primū aduentum, & filium David propter secundum allegoricè tradiderunt, non quoddam geminum Messiam inueherent. Qua de re legendi sunt inter alios Hadrianus Finus, lib. 5. Flagelli cōtra Iudaeos, cap. 1. & sequentibus, & Galatinus, lib. 4. de Arcanis cap. 1. & 2. Quod autem duplicis huius Messie aduentus ignoratio, radix fuerit Iudaeae caecitatis, notatur D. Irenaeus, lib. 4. Contra haereticos, c. 56. Tertullianus in Apologetico aduersus gentes, cap. 21. Origenes, lib. 1. contra Celsum, D. Cyprianus libro de Idolorum vanitate, & Rabbi Samuel Marrochianus, lib. de aduentu Messie, cap. 9. 10. & 11. & refertur, tomo 5. Bibliothecae sanctorū Patrum.

Zach. 99.

Dan. 7. 13. Talmudiste. Psal. 95. 12.

Hebraeorum amentia circa Messiam.

Had. Finus. Galatinus.

Radix in laice caecitatis, que.

Tertullian. Origenes.

Rabb. Sam.

Ego Ioannes frater vester particeps in tribulatione, & regno, & patientia, in Christo Iesu.

SECTIO XX.

ABSOLUTA sua saluatione Ioannes ipsam narrationē iam ingreditur, priusque scribentis personam, hoc est, seipsum indicat, vt melius recipiantur, quae dicenda sunt, vbi etiam aduertit Rupertus, Ioannem ter iam suum nomen posuisse. Dixerat enim, *Loquens per Angelum suum seruo suo Ioanni.* Et iterum: *Ioannes septem Ecclesiis quae sunt in Asia.* Denique modo, *Ego Ioannes frater vester:* vt nimirum nemo de auctore huius operis, atque adeo, nec de auctoritate dubitaret. Fratrem se fidelium propter Christi fidem appellat: *in tribulatione* verò *participem*, propter eos quos fidei causa labores patiebatur, & suum in Pathmo insula exilium, ad quem propter praedicationem Euangelij fuit à Domitiano relegatus, id quod eò pertinet, vt tanti Apostoli, illius inquam Apostoli quem diligebat Iesus, communicationem pro magno haberent, singularēque ducant diuini in se amoris argumentum; multis propter fidem calamitatibus implicari patientia etiam suae meminit vt suo exemplo æquo animo ad mala omnia ferenda animeretur; quod vt libentius faciant, *regnum* proponit ante oculos, quod in caelis eos, qui ad finem vsque perseverauerint, stabile fixumque manet. Denique illud *in Christo Iesu*, idem est atque propter Christum Iesum: cuius nimirum causa persecutionem tolerant, cuius virtute & praesidio labores patienter ferunt: à quo etiam, & per quem regnum caeleste consequentur. Reliqua ex nostris observationibus petenda sunt: illud addiderim non displicere etiam quod ait Aethas, eò Ioannem se in his omnibus fidelium participem appellare, vt fidem sibi apud

Rupertus Ioannes nomen suum posuerit.

fideles in ijs quæ dicturus est, magis conciliet: solemus enim facilius fidem habere illis, qui nobiscum in iisdem laboribus eadem de causa susceptis communicant, cum aliquæ ad eorundem laborum perpeſſionem, & speratam mercedem, spectantia confinemorant: illud pro certo statuentes, cum ij in eadem causa versentur, & eorum æquæ, ac nostra res agatur, non debere nobis imponere.

II. Porro aduerte, Pro patientia, esse Græcè *ὑπομονή*, quod non tantum significat patientiam, qua mala toleramus, sed etiam & propriè ex vi verbi, patientem expectatione, qua cum spe præmij in malis ferendis perseueramus, *ὑπομένειν*, id est, expectare, sustinere veluti Psal. 26. *Expecta Domine, viriliter ago & confitebor cor tuum & sustine Domine*: vbi utroque loco habetur eodem planè sensu, verbū *ὑπομένω*: sic enim Græcè legimus *ὑπομείνων τὸ Κύριον, ἀνδρείως ἔχων καὶ κραυγάζων ἢ καρδία σε καὶ ὑπομένειν τὸ Κύριον*, estque id nomen frequentissimū in sacris literis, vt Psal. 61. *Veritas amen Deo subiecta esto anima mea*, quoniā ab ipso patientia mea: *ἢ ὑπομονή μου* ad Rom. 2. *Qui reddet unicuique secundū opera eius*: quidem qui secundum patientiam boni operū gloria & honorē, Græcè *καὶ ὑπομονῆς ἐργῶν ἀγαθῶν*, vbi patientiā boni operū, est perseuerantia in bono opere, ita, & patiens quædam mercedis & gloriae suo tempore tribuendæ, expectatio: & multo clarus ad Roman. 8. *si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus*, *ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα*. Quidā huc pertinere arbitrātur illud ad Roman. 9. *sustinuit in multa patientia vas ire*: sed hallucinantur: ibi nanque patientia pro longanimitate sumitur: neque enim Græcè est, *ἐν πολλῇ ὑπομονῇ*, sed *ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ*, id est, in multa longanimitate, sicut & 1. Machab. 8. cum dicitur de Romanis: *Possederunt omnem locum consilio suo & patientia*: similiter enim eo loco, patientia, longanimitatem significat cum sit Græcè *τῇ βολῇ αὐτῶν καὶ τῇ μακροθυμίᾳ*.

Psal. 26. 14.

Psal. 61. 6. Rom. 2. 6.

Rom. 8. 25.

Rom. 9. 22.

Mach. 8. 4.

III.

Humilitas precipua in Doctore virtus. Matt. 11. 29. D. Athanas. Hieronymus. Chrysostom. Augustin.

Gregorius.

Matt. 10.

D. Ambr. Diligi a subiectis quam timeri præstat.

Psal. 131.

Primò notanda est humilitas Ioannis, qui se non Apostolum, non dilectum discipulum, sed fratrem cæterorum fidelium appellat. Agnoscebat enim humilitatem præcipuam esse in Doctore virtutem. Vnde est illud Christi Matthæi 11. *Disce a me, quia mitis sum, & humilis corde*. Quæ sententia duobus modis exponitur. Vno, vt Dominus cupiat nos ab ipso discere hoc ipsum, quod ipse sit humilis, seu ipsam humilitatis virtutem. Sic locum intellexerunt Diuus Athanasius serm. 4. contra Arianos, Diuus Hieronymus sermone ad Paulam, & Eustochium de Assumptione beatæ Mariæ, Diuus Chrysostomus homil. 29. in Matthæum, Diuus Augustinus libro de sancta Virginitate, cap. 35. & Diuus Bernardus serm. 4. de aduentu Domini, & serm. 5. in vigilia Natiuitatis, aliisque in locis. Altero, vt illud quia, sit particula causalis, & reddatur ratio, cur ab ipso omnes discere debeant, quia nimirum sic maximè humilis, quæ expositio est D. Gregorij lib. 20. Moralium cap. 30. Iob. *Quid est, inquit, Dominum mitem se in magisterio, atque humilem dicere, nisi relictis exercenda elationis difficultatibus plana quadam bene viuendi itinera demonstrare?* Quod autem mansuetudo, & humilitas maximè omnes inuitet ad audiendum & parendum ijs, quæ à Magistro dicuntur, ex eo est perspicuum, quod propterea Christus Dominus Apostolis ad orbem docendum ituræ præcepit, ne virgam ferrent. Matt. 10. quemadmodum interpretatur D. Ambrosius in eum locum, & lib. 2. de Officijs, cap. 7. ait: *Moyſen, & Dauidem, ob mansuetudinem magis, quam ob rerum gestarum gloriam populo fuisse charissimos: Dauid, inquit, Rex cum omnibus æquabat suam militiam, fortis in prælio, mansuetus in imperio, ideo non cecidit, quia charus fuit omnibus, & diligi a subiectis, quam timeri maluit: timor enim temporalis tutaminis frustat excubias, nescit diuturnitatis custodiam.* Vnde rectè ipse dicebat Psal. 131. *Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudo*

mansuetudinis eius. Idcirco D. Bernard. sermon. 70. Cant. in illa verba capitulo Bernard.
 secundo. *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia: inter illa lilia, in*
quibus sponfus amabilis pascitur, mansuetudinem connumerat, per quam re-
gnasse dicitur P. salm. 44. Specie tua, & pulchritudine tua, intende, prospere procede, &
Psalm. 44. 7. regna propter veritatem & mansuetudinem. Atque hanc naturam facilitatem, cum
 virtute humilitatis coniunctam, qua quis quantumque dignitate, aliisque
 ornamentis excellens, nemini se præponit, sed amari potius vult quam timeri,
 verum iter gloriæ appellat M. Tullius in 1. Philippica, cum ita absentem Agto- M. Tullius.
 Num alloquitur; *Illud magis vereor ne ignorans verum iter gloria, gloriosum putes, plus*
te omnium posse quam omnes, & metui a civibus tuis quam diligi malis: quod si ita putas, fo-
tam ignora via gloria. Charum esse civem, bene de Rep. mereri, laudari, coli, diligi, glo-
riosum est: metui vero & in odio esse, visidiosum, detestabile, imbecillum, caducum, quod
videmus etiam in fabulis illi ipsi, qui Oderint, dum metuant, dixerit, perniciosum fuisse: utri-
nam, Anroni, avum. Cum meminisses: putasne illum immortalitatem mereri voluisse, ut pro-
pter armorum habendorum licentiam metueretur: illa erat vita, illa secunda fortuna, liberta-
te esse parem cum catervis, principum dignitate, beatus est nemo, qui ea lege vivit, ut non modo
imponere, sed etiam cum summa interfectoris gloria interfici possit.

Secundo, Notandum est, prius dictum esse, *Particeps in tribulatione quam in*
regno, quia qui regni particeps esse voluerit, prius debet esse particeps tri-
bulationis, iuxta illud 2. ad Timoth. 2. Si sustinebimus, & coregnabimus, quæ ob-
servatio est Ruperti in hunc locum. Hoc, inquit, ius legale est apud celestem re-
gem: ait enim Lucæ 22. Vos estis qui permanistis mecum in tentationibus meis, & ego di-
spono vobis, sicut disposuit mihi pater meus regnum, ut edatis & bibatis super mensam
meam in regno meo. A quo legali iure nec ipse Christus exemptus fuit, quemad-
modum docet Petrus 1. sua epistola cap. 1. scrutantibus, inquit, in quod vel quale
tempus significaret in eis spiritus Christi præannunciatus eas, quæ in Christo sunt passiones,
& posteriores gloria. Posteriores, inquam, id est, præcedentibus tribulationibus
comparatas, quemadmodum interpretatur Glossa. Idemque docet Tertullianus
Christo quæ
libro de corona militis cap. 14. expendens illud quod dicitur de Christo post re-
surrectionem, quod fenum mellis comederit. Christus, inquit, feno post sella gu-
stavit, nec antea rex gloria a celestibus saluatus est, quam rex Iudæorum præscriptus in
cruce, minoratus primum à Patre modicum quid citra Angelos, & ita gloria & honore
coronatus. Atque in huius rei figuram ut observaavit idem Tertull. lib. de Baptis-
mo cap. 8. Iacob Patriarcha benedictionem filijs Ioseph decussatis manibus, hoc est, in
crucis formam positis impertivit. Genes. 48. ut videlicet intelligeremus benedictio-
nem non nisi per crucem haberi posse: in typum etiam eiusdem rei in superiora
Salomonis templi tabulata per cochleam ascendebatur, quod idem de Ezechie-
lis templo dicitur cap. 41. his verbis: Platea erat in rotundum ascendens sursum per
cochleam, & in canaculum templi deferebat per Christum: quo significatur in cælum
non nisi per tortuosam laborum viam ascendendum esse. Nec vacat mysterio
quod hoc loco Ioannes, Regnum, inter patientiam & tribulationem colloca-
rit, quæ videlicet per multas hinc inde tribulationes in regnum cælorum o-
portet introire. Nam quemadmodum docet Gregorius Nazianzenus Orat. 1.
in Iulianum: Corona in eos comparantur, qui certamine congregantur, non qui sursum
sedent veluti spectatores. Illud verò quod additur, in Christo Iesu, significat huiusmodi
tribulationes, quæ regnum merentur propter Christum, seu propter probitatem
ferendas esse, iuxta illud 1. Pet. 4. Nemo vestrum patiatur tanquam homicida,
aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor: si autem ut Christianus, non erubescas:
 1. Pet. 4 15.

III.
 Prius tribu-
 lationis sit
 particeps,
 qui voluerit
 esse regni.
 2. ad Timot.
 2. 12.
 Rupertus.
 Luc. 22. 28.
 1. Pet. 1. 11.
 Posteriores
 gloria in
 Christo quæ
 sunt.
 Glossa.
 Tertul.
 Tertul.
 Item Et/ re-
 gnum.
 Nazianz.
 1. Pet. 4 15.

Rupertus.

potest etiam cum Ruperto sic accipi in Christo, id est, imitando Christum, qui opprobria, & irrisiones propter nos pertulit, & praterea suos malefactores diligebat.

V.

Tu scilicet
quando pro
Christo pati-
mur.

Tertio aduertit, merito tribulationem cum regno coniungi: imò regnum inter tribulationem & patientiam collocari: *Particeps*, inquit, in tribulatione, & regno & patientia, ut intelligamus, nihil esse gloriosius magisque regale, quam pro Christo tribulationem patienter tolerare. Itaque tribulationem & patientiam regalis quidam honor, imò & regnum ipsum connectit, ut putemus tunc verè nos regnare, hoc est, verè nobiles, gloriososque esse, cum pro Christo tribulati & afflicti, persecutionemque aliquam patienter ferimus. Id quod disertè tradit Petr.

1. Pet. 4. 3.

1. sua epist. c. 4. *Charissimi, nolite peregrinari in seruire, qui ad tentationem vobis sit, quasi noni aliquid vobis contingat, sed communicantes Christi passionibus, gaudete, ut & in reuelatione glorie eius gaudeatis exultantes: si exprobramini in nomine Christi, beati eritis, quoniam quod est honoris, gloria, & virtutis Dei, & qui est eius spiritus super vos requiescet.* Vbi

Locus obse-
rus elucidat-
ur.

primò aduertit, quod dicitur: *Nolite peregrinari in seruire, per seruiorem accipiendā esse tribulationē: tunc verò sensum esse, Nolite tribulationibus commoueri quasi nouis & insolitis: hoc est, nolite mirari propter tribulationes, quæ vobis accidunt, quasi homines in huiusmodi peregrini & hospites: est enim peregrinorū propriū externarum gentium mores & opera admirari: ne igitur tanquam peregrinos vos in tribulationibus preferatis, quasi tribulationes Christiano homini nouæ sint, & insolita. Hæc enim est vis Græcæ sententiæ *μη ἐπιθέσθε τῆν ἐν ὑμῶν πρὸς αὐτῶν*: hoc est, nolite peregrinari in exustione, siue examinatione per ignem: alludit enim iterum Petrus ad aurum, quod per ignem probatur, ut sit sensus: Ne ceu perigrini tanquam re noua, & insolita moueamini, cum per ignem tribulationis exploramini. Etenim quòd peregrinari vsurpet Petrus pro admirari, patet ex eadem epistola, eodem capite: nam vbi nos habemus: *In quo admirantur non concurrentibus vobis, &c.* est Græcè *ἀδ ἐπιθέσθε*, id est, in quo peregrinantur, seu quasi ad rem nouam & insolitam, inlar peregrinorum, obstupescunt. Accedit etiam D.*

Cyprian.

Cypriani, qui ita etiam locum intellexit: is enim lib. 4. Epistolarum, epist. 6. quæ est ad Thiburitanos pro exhortatione martyrij: *Nec quisquam, inquit, miretur persecutionibus nos assiduis fatigari, & pressuris angelibus frequenter urgeri, quando hæc futura in nouissimis temporibus Domini ante prædixerit, & militiam nostrā magisterio, & hortamento sui sermonis instruxerit: Petrus quoque Apostolus eius docuerit, ideo persecutiones fieri, ut probemur, & ut dilectioni Dei, iustorum præcedentium exemplo, nos etiam morte, & passionibus copulemur: posuit enim in epistola sua dicens: Charissimi, nolite mirari ardorem accidentē vobis, qui ad tentationem vestram sit, nec excidatis tanquam nouum vobis cōingat, sed quousies communicatis Christi passionibus, per omnia gaudete. Hec ille: Vbi cernis Cyprianū pro eo, quod nos habem: *Nolite peregrinari, legere: Nolite mirari.* Deinde (id quod eam ad rem facit) obserua illud, quod sub-*

Christus ho-
nos fidelium.
1. Pet. 2. 6.

iungitur: *si exprobramini in nomine Christi, beati eritis, quoniam quod est honoris & gloriosum esse pati pro Christo.* Quid verò mirum, si honorificum sit fidelibus pati pro Christo, cum Christus honor fidelium sit? Sic enim eum idem Petrus appellat. 1. sua epistola, cap. 2. *Qui crediderit in eum, non confundetur. Vobis igitur honor creditibus, non creditibus autem, lapis, quem reprobauerunt ædificantes hic factus est in caput anguli, & lapis offensionis.* Porro quòd dictum est: *Qui crediderit in eum, non confundetur,* desumptum est ex Esai. 28. vbi ita legimus: *Qui crediderit, non festinet, vbi, non festinet, idem est atque non confundatur, non erubescat: ea*

enim

enim est vis Hebraeae dictionis, desumpta metaphora à consuetudine erubescen-
tium, qui solent festinare, id est, quam citissime, sese reliquorum consuetudini, &
aspectui subtrahere, cui etiam concinit noster Lusitanus idiotismus, quo *Currere*
pro *Pudescere*, vsurpamus.

Fui in insula, quae appellatur Pathmos.

SECTIO XXI.

COMMEMORAT Ioannes locum suarum visionum, docetque fuisse in-
sulam Pathmon, ad quam fuerat à Domitiano Imperatore relegatus, ad ef-
fodienda metalla, vt tradit Primasius & Victorinus Pictauiensis in commentarijs
super Apocalypsim. Est autem ea insula vna ex iis, quae sunt in mari Aegæo, quod
nunc Archipelagus appellatur, diciturque vulgo *Palmosa*: est praeterea ea insula
vicina Rhodo, Sporadum vna, et auctor est Plinius libr. 4. cap. 12. in ea parte
Aegæi maris, quae à Icaro nomen accepit, videntur Plinius, Scabòque testan-
tur quadrangularem esse figuram, quadraginta milliaria, quae decem leucas Hispa-
nas conficiunt, suo ambitu coercens, montuosa, metallorumque venis locuples,
sed nostri Ioannis exilij & Apocalypsis reuelatione multo locupletior. Nobili-
tatur etiam pulcherrimo canobiq; eiusdem Ioannis nomine, quod in media fe-
rè insula tanquam arx fortissima ad insulam defensionem eminet, à Ioannis disci-
pulis vt creditur, olim aedificatum, modòque à monachis, qui Diui Basilij regu-
lam sequuntur, habitari dicitur, quos Graeci *καλοὶ ποῖτας*, quasi bonos, pulchros-
que senes appellant, non sine magno quodam miraculo, Diui scilicet Ioannis
beneficio, à piratarum, qui toto eo mari frequentes, infestique grassantur, in-
curtionibus & iniurijs semper immune. Fuit olim haec insula subiecta Rho-
dijs, hodie est in Turcarum ditione. Non verò statim ac relegatus est in Path-
mon Apocalypsim conscripsit, sed ad finem imperij Domitiani, vt ait D. Irenaeus
libro 5. contra Haereticos.

Primasius.
Victor. Pict.
Locus visio-
num & exi-
lii Ioannis.
Plinius.
Strabo.
Insula Path-
mos figura
& longitudo

Primum aduerte, quo tempore Ioannes ab imperatore terreno propter fidem
exilio multabatur, tunc maioribus fuisse à caelesti principe delicijs, & fauoribus
recreatum. In insula Pathmos, inquit Ambrosius Ansbertus, à Domitiano relegatus,
metalloque damnatus, vbi puerabatur humana vinciri custodia, ibi metas humanitatis
transcendens, libero contuitu meruit videre diuina, & cui tunc certa terrarum spatia
verita sunt adire, secreta concessa sunt caelestia penetrare. Sic Christi fides, sic sibi etiam
beneuens temporalibus malis, bonis perfruitur sempiternis. Illud est praecipue obser-
uandum, in insula fuisse Ioanni Apocalypsis huius mysteria reuelata, quia solitu-
do & loca ab hominum consuetudine seiuncta, contemplationi sunt aptiora, iux-
ta illud Osee. 2. *Ecce ego lactabo eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad*
cor eius: vbi lactabo, idem est quod, decipiam, vt est perspicuum ex Prouerborum
1. cum dicitur: si relactauerint peccatores, id est, decipere tentauerint, ne acquiescas eis.
Et cap. 16. Vriniquis lactat amicum suum. Et Iob. 31. si vidi solem cum fulgeret, &
Lunam incedentem clarè, & lactatum est in abscondito cor meum pro quo legit vul-
gatus, *lactatum* & est sensus, si deceptum est cor meum, vt illis Diuinitatè tribue-
rem. Locus igitur Osee hunc sensum habet, *Ego lactabo eam*, id est, blandimentis
alliciam, & qua deceptam, & ita lactatam, blanditissiq; delinitam ducam in solitu-
dinem, hoc est, in locum ab hominum consuetudine, & perturbatione seiunctum.
Et loquar ad cor eius, id est, blandè tractabo, eiq; arcana mea ipsi grata placencia que
aperiam. Hoc ipsum significauit campus ille, in que egressus fuit Isaac ad se exercen-
dum. Genes. 24. quemadmodum interpretatur Philo Iudaeus libro secundo alle-
goriarum sacrae legis: vbi nostra vulgata habet, *Egressus fuerat ad meditandum in agro,*

Irenaeus.

II.

Cum Ioannes
afflictor à
Domitiano,
hic à Christo
recreatur.
Amb. Ans-
bertus.
Solitudo
apta contem-
plationi.
Osee. 2. 24.
Prou. 1. 10.

16. 29.

Iob. 31. 26.
Lactare pro
decipere.

Genes. 24.
Philo.

Græcè legimus, ἀδδελύγῳ, id est: exerceri, Hebraicè, Lafua ch: significat autem, Suah, propriè submissa voce loqui, & labiis tenus obloqui instar orantis, ita vertit Paraphrasis Chaldaica, Egressus est Isaac ad orandum in agro, quia videlicet ager locus est liber seu unctusque ab hominum commercio, atque adeo contemplationi accommodatus. Idcirco ferè omnes insigniores visiones in montibus, aut solitudine acciderunt. Sic enim Moyses cum oves Iethro socii sui pasceret, minaretque gregem ad interiora deserti, vidit visionem illam magnam rubi, qui ardebat, & non consummebatur. Exod. 3. Iacob in campo scalam stantem super terram, cuius cacumen cælum tangebatur, Angelosque ascendentes per eam, & descendentes, Dominumque innixum scalæ conspexit. Genes. 28. Sic Helias in monte ad ostium speluncæ Dominus apparuit. 3. Reg. 19. Ibique sibilo auræ tenuis fuit mirum in modum receptus, quod expendens Eucherius lib. 4. in libros Regum cap. 8. docet, tunc nos sibilum auræ tenuis percipere, cum saporem incircumscriptæ veritatis contemplatione subtiliter degustamus. Et de autem subditur: Quod cum audisset Helias operuit vultum suum pallio, & egressus stetit in ostio speluncæ. In spelunca, inquit, sua ostio stat, & faciem velat, quia dum contemplationis gratia vox superna intelligentia fit in mente, totus homo iam intra speluncam non est, quia animum carnis cura non possidet, & mortalitatis angustias exire creditatur, necesse est autem, ut faciem vellet, quia dum ad altiora intelligentia ducitur, quanto sublimius levatur, tanto magis per humilitatem se debet premere, Denique Christus Dominus in monte transfigurare se voluit. Matth. 17.

III.

Hæc nimirum causa est cur antiqui Patres miris laudibus vitam eremiticam in cælum usque extollebant: in quibus D. Basilus in opusculo de laudibus vitæ solitariae; illustrissima de vita solitaria, in eandem sententiam, quam persequimur, encomia commemorat, vnde hæc selesiora delibavit: Solitaria vita celestis doctrina schola est, dinarum artium disciplina, paradisi deliciarum, ubi rose charitatis igneo rubore flammescunt, lilia castitatis niveo albent candore, & humilitatis viola, dum imis contenta sunt, nullis statibus impelluntur: est sanctarum mentium delectatio, & intimi gustus inexhausta dulcedo, fornax ubi superni regis vasa formantur, & ad perpetuum nitorem malleo poenitentia percussa, perueniunt: o cella negotiatoris celestium apotheca, felix commercium ubi terrenis caelestia, transitorijs mutantur æterna, spiritualis exercitij mirabilis officina, sacre militie tabernaculum, prociustriumphatoris exercitus, castrum Dei, turris David, que adificata est cum propugnaculis, mille chypei pendentes ex ea, omnis armatura sortium. Tu campus divini prelij, spiritualis arx certaminis, Angelorum spectaculum, palestra fortiter dimicantium luctatorum, virens vallis in expeditione currentium, munisio sortium, presidium nescientium cedere bellatorum: o cretus mors virtutum, fomes & vita virtutum: tibi Moyses dedit bis accepta legum decalogum: per te Helias novit Domini pertranscuntis excursus: per te Heliseus duplicem magistrum sortitus est spiritum: tu scala illa Iacob qua homines vehis ad cælum, & Angelos ad humanum deponis auxilium: tu nuptialis thalamus, in quo sancti spiritus annulustribuitur, & celestis sponsio felix anima federatur. Te David vitit, cum mundi mala perferret, cum timidi & tenebrosi cordis tadium sustineret. Ecce, inquit, elongavi fugiens, & mansi in solitudine, & quid amplius memoremur? Quandoquidem ipse saluator omnium, in exordio sue manifestationis inuisere, ac propria te dignatus est habitatione consecrare. Hæc & alia loco citato Basilus. Legendus est quoque D. Hieronymus ad Heliiodorum de laude vitæ solitariae, ubi præter alia, sic exclamat: o desertum Christi floribus vernans, o solitudo in qua illi nascuntur lapides, de quibus in Apocalypsi civitas magni Regis extruitur, o cretus familiaris Deo gaudens, quid agis frater in saculo, qui maior es mundo?

Insigniores
visiones, in
montibus.
Exod. 3.

Genes. 28.
3. Reg. 19.
Eucher.

Contempla-
tionis vi
efficitur.

Vite eremi-
tice enco-
mia.

Ex D. Basil.

Psal. 54.

Fui in spiritu Dominica die.

SECTIO. XXII.

FUI in spiritu Ioannes, hoc est, altissimam quandam passus est ecstasim, non quod animus a corpore re ipsa discesserit, id quod phrasis Græca clarum sonat ἐκ τῶν ὀστέων ἐν πνεύματι, factus sum in spiritu. Primum advertendum est, diem Dominicam triplici nomine dictam fuisse, videlicet *xxv. i. xxii.*, id est Dominicam, quo nomine vitur hoc loco Ioannes, diē panis, & diem lucis: cuius triplicis appellationis rationem affert D. Chrylostom. homil. 5. de resurrectione ad finem tomitertij. *Dominicus*, inquit, dies dicitur, hoc est, dies regalis, in quo imperator ascendit ab inferis, de quo illud intelligitur Psalm. 117. *Hæc Dies quam fecit Dominus. Dies panis*, quia in eo novimus panem resurrectionis celestis. *De die dies lucis*, in quo fugerunt mentis tenebræ; iuxta illud *Esaiæ* cap. 9. *Populus qui erat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione Umbra mortis, lux orta est eis.*

Secundò. Observanda est ex hoc loco dici Dominicæ antiquitas, cuius etiam meminit. D. Ignatius epistola ad Magnesianos, ubi eam reginam, & principem omnium dierum appellat, Origenes contra Celsum, Tertullianus lib. de corona militis, & in 2. lib. ad Urem, & Apologético cap. 16. Gaudentius in sermonibus, D. Hieron. aduersus Vigilantiū. Iustin. in questionibus à Christianis positis. q. 115. D. Basil. lib. de Spiritu sancto cap. 27. & D. Aug. epist. 119. ad Ianuarium cap. 15.

Tertiò. Plurimæ sunt dici Dominicæ prærogatiuæ, de quibus agunt Origenes, homilia 7. super Exodum, D. Athanasius super illud, *omnia mihi tradita sunt à Patre meo*, D. Hilarius in præmio super Psalmos, D. Basilus homilia 2. in Hexameron ad finem. D. Hieronymus in cap. 4. epist. ad Galat. D. Augustinus sermone 251. de tempore. D. Leo epist. 81. ad Dioscorum Episcopum Alexandrinum cap. 1. & Sexta Synodus tomo 2. Conciliorū Canone 8. est de ea etiam Canō vigesimus magni Concilij Nicæni. Desumuntur verò prærogatiuæ ex rebus memorabilibus quæ eo die euenerunt, aut etiā adhuc euenturæ sunt. Primum enim, mundus in die Dominica sumpsit exordiū, ut testatur D. Leo loco citato, & D. Basil. homilia 2. in Hexameron, super illud *Genes. 1. Factum est vespere, & mane dies unus*. Fuisse autem eum diē quo lux creata est diē solis, postea Dominicum appellatum, perspicuum est ex eo, quod septimus, ab eo dies quo Deus, requeiuisset dicitur fuit dies Sabbathi, ut ex *Exod. 20. & 31.* facile concluditur, ubi iubentur Hebræi diem Sabbathi obseruare, quod eo die Deus ab opere creationis requeiuisset. Secundò. Eodem die Hebræi liccis pedibus mare rubrum transierunt. Ita Synodus Cæsariensis apud Bedam in Epistola de celebratione Paschæ. Tertiò. Die Dominica primū Māna pluit in deserto. *Exod. 16.* quemadmodum docet Origenes, & D. August. locis citatis. Id quod probat Origenes ex 16. cap. *Exod.* Vbi dicitur, sex diebus cōtinuis collectum esse Manna, septima autem diē, quæ est Sabbathi cessatum fuisse. *Quare*, inquit, *si die Dominica pluit Manna de celo, & in Sabbatho non pluit, intelligant Iudæi iam tunc prælatam fuisse Dominicam nostram Iudaico Sabbatho, & indicatum quod in Sabbatho ipsorum gratia à Deo adeos de celo descenderit.* Quarto. Initio dici Dominicæ creditur Christus Dominus fuisse natus, ut habet sexta Synodus Canone 8. Quinto. Eodem die stella Magis apparuit, quemadmodum docet eadē Synodus. Sexto. Baptizatus est Christus in Iordane, eadē Synodo testante. Septimo. Quinque panibus & duobus piscibus quinque hominum milia satiauit in deserto, ex eiuſdem Synodi auctoritate. Octauo, resurrexit à mortuis ut eodē die, quo creauerat mundum renouaret, quemadmodum expendit D. Athanasius loco citato.

Dies Dominica triplici nomine dicta ex Chryf. Psal. 117. 14.

Esaiæ. 9. 2.

II.
D. Ignat.
Origenes.
Tertull.
Gaudent.
D. Hieron.
Iustin.
D. Basil.
D. August.
Origen.
D. Athan.
D. Hilar.
D. Basil.
D. Hieron.
D. August.
D. Leo.
Sext. Syn.
Conc.
Nicæn.
D. Leo.
D. Basil.
Genes. 1. 5.
Dicitur mi-
nicæ præro-
gatiuæ.
Exod. 20. 31.
Syn. Cæsar.
Manna quo
die primū
pluit in
deserto.
Exod. 16.
D. Aug.
Origenes.
Dies Domi-
nica Sabba-
tho Iudaico
preferenda
quando &
quomodo
ostentum.
Sexta syn.
D. Athan.

VIE. CAS
IN
APOLLONIA
CIT
23

Ioan. 5. 36.
Septima die
cur ab omni
opere requie-
uerit Deus.

In passione
cur Sol obscu-
ratus.

Zach. 6. 12.

Quo die fu-
tura resurre-
ctio generalis
ex August.
D. Hilarius.

Non aliam, inquit, creaturam superaddit, sed veterem renouauit, & quam incepit facere, consummauit, iuxta illud Ioann. 5. Opera quae dedi mihi Pater, ut perficiam ea: Qui enim ab omnibus requisierit, significat quadam sine & consummatione indigere, ideoque cum creaturam intra sex dies conditam interpolasset, diem illam, huic instaurationi consecratam voluit, quam spiritus per Regium vatem pronunciat. Hac est dies quae fecit Dominus: Solis enim instar Deus exoritur illustrans vniuersumque animum: quocirca in saluifera passione non apparuit Sol, indicans finem prioris creaturae adesse, & principium alterius superuenire, quae diluculum suum in saluatore consecuta est. Vnde Zacharia 6. dicitur, Ecce vir Oriens nomen eius. Nonò. Octauo die post resurrectionem, hoc est Dominico, ianuis clausis ingressus est ad discipulos Dominus, eisque potestatem remittendi peccata concessit. Decimò. Mandauit Apostolis, ut Euangelium toto orbe praedicarent, &

IN NOMINE PATRIS ET FILII ET SPIRITVS, SANCTI sacramentum baptismi conferrent. Vndecimò. Spiritus sanctus super discipulos descendit in die Pentecostes. Duodecimò. Dominica die futura creditur generalis hominum resurrectio, vt ait D. Augustinus sermone 291. de tempore, & D. Hilarius proemio in Psalmos, vbi inquit, propter Psalmum octauum inscriptionem habere, Pro torcularibus, vasculis videlicet in nouos fructus preparatis, & ad feruentis mustiliquorem continendum innotatis, per quae vascula corpora nostra intelliguntur per resurrectionem ad gloriam recipiendam reformata. Decimotertio & postremo Die Dominica habuit Ioannes admirandas eas visiones, quae hoc opere continentur. Legendae est epistola Bedae de celebratione Pascha, seu de aequinoctio verno, vbi de creta quadam Synodi Caesariensis in Palestina, & sex sanctificationes Diei dominicae memorantur.

III
D. August.
Syn. Agath.
Conc. Matif.
Sexta Syno.
Iust. Philos.

Quarto, de huius diei cultu agit D. Augustinus sermone citato, vbi eiusmodi obseruationem docet fuisse ab Apostolis institutam eoque die missam esse audiendam. Idemque docet Synodus Agathensis Canone 47. Consilium Matifconense 2. & sexta Synodus Canone 8. Imo eius celebritate Apostolos à Christo accepisse, scribit Iustinus Philosophus & martyr in 2. Apologia pro Christianis

Audiui post me Vocem magnam tanquam tubae.

SECTIO XXIII.

AGGREDITUR iam Ioannes ipsam visionem, sicut autem in spiritu fuit, vt ante diximus, ita spiritualiter quoque hanc vocem audiuit, non quod vox aliqua corporalis eius auribus insonuerit: Itaque ait magnam se vocem quasi tubae à tergo audiuisse: quo autem mysterio id factum sit, patebit ex sequentibus.

Rupertus.
Cur post se
Et non ante
vocem audi-
uerit Ioan.
Rich. de San-
cto Viti.

Primum, illud mysterio non vacat, quod non ante, sed post se, vocem audierit. Rupertus eam affert rationem. Post Ioannem, inquit, erat totus mundus, & quicquid corporeis oculis cernitur, imò & tota praesentis Ecclesiae status, retrò haec erant, quia ipse ad anteriora extendebatur, cum ad caelestia sursum raperetur. Igitur post se, vocem audiuit, quia quodammodo reuocatur ad res Ecclesiae componendas. Eandem rationem paulo aliter, sed luculentius proponit Richardus de sancto Vitiore:

Non semper
contempla-
tioni, inter-
dum p. exci-
torum saluti
vacandum.

In exilium, inquit, relegatus Ioannes à strepitu mundi remotus, & quieti deditus, omnem pastoralem sollicitudinem, cunctaque visibilia post se longè reliquerat, solisque supernis & inuisibilibus intendebat, quare dum ad subditorum eruditionem redueitur, & de his quae scribenda erant, per sensibilibus similitudines edoceat, quasi de anterioribus ad posteriora reuocatur. Itaque à contemplatione ad actionem reducitur Ioannes vt eo exemplo discamus, non semper contemplationi vacandum, sed actioni interdum,

& saluti

& saluti proximorum, insistentium. Id quod ipse Dominus suo exemplo nos docuit, qui ut refertur Luc. 6. Descendens de monte docuit, sanavitque turbas in ca-
 pitibus, & Moyfes interdum cum Deo in excelsis loquitur, interdum cum populo agit in tabernaculis. Exod. 18. 19. 25. & 31. Sic etiam Petrus intermissis pastoralis
 providentia negotio speculam considerationis ascenderat, cum ei dicitur, *Occide,*
 & manduca. Act. 10. Vna est & eadem scala, qua Iacob ascendentes Angelos videt, &
 descendentes, per contemplationem enim ad seculae culmen ascendimus, in quo
 Deus cernitur; per actionem vero ad imas descendimus, ut proximis opitemur:
 ipse etiam Iacob, quemadmodum observavit Hildebertus Episcopus Epist. 37. &
 refertur in Appendice Bibliothecae Sanctorum Patrum, dum comitantibus re-
 greditur vxoribus Rachele, & Lia, utramque vitam figurantibus, Angelum videt,
 Angelum apprehendit, & factus est in luctamine superior. Genes. 32. In hanc sen-
 tentiam D. Gregorius homilia 3. in Ezechielum interpretatur illud capitis primi,
Et manus hominis sub pedibus eorum. Hæc est, inquit, virtus operis sub volatibus contemplationis.

Luc. 6.
 Exod. 18.
 19. 25. & 31.
 Act. 10. 7.
 Hildebert.
 Genes. 32.
 D. Greg.
 II.
 D. Bernard.

Hoc ipsum eleganter docet D. Bernardus sermone 41. in Cantica, expendens
 quomodo sponsa querentem Indica mihi quem diligis anima mea, ubi pascas, ubi cubes in
 meridie: responsum est, *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento. Aliud, in-*
quit, cupit sponsa, & aliud accipit, & nitenti ad contemplationis quietem labor predicationis
imponitur, & sitienti sponsa presentiam filiorum, sponsa parandorum, alendorumq; sollicitudo in-
ungitur, aliam enim vice, cum sponsa amplexatur, & oscula suspiraret, responsum est, quia meliora
sunt verba tua vino.

Murenulae
 aureae cur
 date Sponse
 ex Bernard.
 D. Bernard.

(Hæc enim verba ad sponsam, non ad sponsum refert Bernardus) *Et ex hoc se in-*
telligeret matrem, atque ad dandum lac parvulis nutriendisque filios reuocari, recte igitur in-
quiret, ubi nam meridianis horis dilectus pascas, & cubet, murenulas pro eo reportat aureas, ver-
miculatas argento, id est, sapientiam cum eloquentia, haud dubiam, quin ad predicationis opus
ex quo sane docemus intermittenda plerumque esse dulcia oscula propter latentia verba. Hæc
 Bernardus. Qui etiam legendus est sermone 46. in Cantica super illa verba, *lectu-*
lus noster floridus. Forte, inquit, appetis, & ipse contemplationis quietem, & bene facis, tan-
tum ne obliuiscaris flores, quibus lectulum sponsa legis aspersum, & curatuum similiter circum-
dare bonorum floribus operum & virtutum exercitio tanquam flore, fructum sanctum, otium
præuenire. Vbi vides Bernardum actionem appellare florem, ex quo fructuosa
 contemplatio tanquam fructus debeat pullulare.

Ex flore a-
 ctionis pullu-
 lat fructus
 contempla-
 tionis.

Secundò notandum est, hanc vocem appellari magnam tanquam tuba, magnam qui-
 dem tum ad excitandam attentionem, faciendamque audientiam, tum etiam quia
 ut ait Rupertus, *Veritas fidei non amat angulos, sed toti mundo loqui desiderat: tuba autem*
 multis de causis. Prima est Hugonis Card. quia, inquit, *sicut tuba signum datur ad pra-*
 lium, sic vox ista innotat ad sustinenda tribulationum certamina: Quam ob causam fideles
 tanquam milites armantur in sacris literis. Audi Apollolum ad Ephes. 6. *Non est nobis*
 colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi
 rectores tenebrarum hæc, & spiritalia nequitia in caelestibus. Pro mundi rectores, Græcè
 est *νοστροπατορες*, diætio vna composita quæ Tertullianus lib. 5. contra Marcio-
 nem vocat, mundi tenentes: Tunc sequitur. *Propterea accipite armaturam Dei, stare sue-*
cintis lumbos vestros in veritate, & induti lorica iustitie, calcatei pedes in præparatione Evan-
gelij pacis, in omnibus sumentes sensu fidei, in quo positis omnia tela nequissimi ignea extingue-
re: & galeam salutis assumere, & gladium spiritus quod est verbum Dei. Pro armaturam, est Græ-
cè πλοῦς ἄρ. quod nomē omne genus armorum significat: vnde D. Ambrosius le-
 git, *universitatem armorum* Vnde Iob. cap. 7. *Militia, inquit, est vita hominis super terram, &*
 cap. 14. *de se tanquam de milite loquitur, cum ait. Cunctis diebus quibus nunc milito, &*

III.
 Rupert.
 Cur vox illa
 tanquam tuba.
 Ad Ephes. 6.
 12.
 Fideles in sa-
 cris literis
 tanquam mili-
 tes armantur
 Iob. 7. 1.
 Iob. 14. 14.

VIE. GAS
 IN
 APPENDICE
 B
 25

2. ad Cor.
50.3.

Nam. 4. 50.

III.
Abbas Ioa-
chimus.

Tertia Tuba
typus predi-
cationis.

Esai. 58. 1.

Iosue. 6.

Origenes
Postrema.

Concionato-
ris officium.

Philip. 3. 17.

Paulus fide-
lium exem-
plar.

Ad Tit. 7.

1. Petri. 5. 3.
Prelati ex-
plum.

Ezech. 40.
43.

Reflexa mē-
surarum labia
quid.

pecto donec veniat immutatio mea. Et Paulus 2. ad Corint. 10. In carne ambulantes non secundum carnem militamus. Atque hoc ipsum Hebraei expresserunt, cum per desertum, quod huius vitæ typus fuit, more militum iter faciebant figentes castra circa tabernaculum, & signo calitis dato iterum ea mouentes suis armis, & vexillis militibus instructi. Numerorum 2. & 10.

Secunda ratio est Ioaehimi Abbatis, quia videlicet, *tuba*, Ecclesie totius progressum representat: Et enim instrumentum ductile, longum, & sonorum, arctè quidè incipiens, sed in amplitudinem desinens, intus concauum, & ad concrepandum efformatum. Sic Ecclesia arcta fuit in principio, quoad numerum fidelium, & exculta vsque ad numerum Prophetarum. Exinde verò largior & manifestior esse cœpit, vsque ad Ioannem. Denique in Apostolis dilatata, quorū sonus in morem tubæ grandis effectus ad fines orbis terræ penetravit. Vnde factum est vt Ecclesia qua paruo angustabatur in populo, in latitudinem gentium funderetur. Tertia est eiusdem, quia tuba typus est prædicationis verbi Dei, suo enim sonum tubæ efficiunt, nimirum tuba ipsa, & flatus. & quidem per tubam, quæ visibilis est, superfluit literæ exprimitur: per flatum autem, qui est inuisibilis, & tamen per tubam emissus terribiliter sonat, spiritualis intellectus designatur, qui in gentia mala reprobus minatur, & illustissima bona electis pollicetur. Ad di potest ad hanc Ioaehimi expositionem, per flatum intelligi spiritum sanctum, quæ in prædicatione requiritur, quam ob causam dictum est ad Esaiam cap. 58. *Clamane cesses, quasi tuba exalta vocem tuam: & propterea muri Hiericuntini dum septem sacerdotes septem buccinis clangent, circumducta Arca corruerunt.* Iosue. 6. in quo Apostolica prædicatione expressa est, quæ per spiritum sancti assilatum Hierico, id est, mundi huius mœnia, id est, superstitiosa dogmata, & Philosphorum falsam doctrinam atque idololatriam solo equauit, quemadmodum exponit Origenes homilia. 7. in libro Iosue. Quarta, & postrema ratio asserti potest, fuisse per tubam officium prædicatoris Evangelici declaratum, vt videlicet intelligat, debere se opere præstare quod prædicat. Tuba enim non solum orii imponitur, sed etiam manibus tenetur. Ita enim concionator debet Euangelium, quod in ore habet, manu, id est, operatione fulcire, quo sensu intelligendum est illud Esaiæ iam citatum: *Quasi tuba exalta vocem tuam.* Id quod Paulus, concionator vtique, perfectissimus implebat, vnde dicebat ad Philip. 3. *Imitatores mei, estote fratres, & obseruare eos, qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram:* pro quo habetur, Græcè τὸ πορὴμας vt ita legamus sicut habetis typum & exemplar vos, ita que Paulus typum & exemplar se appellat Philippensium: quippe qui quod prædicabat, sic opere præstabat, vt pro typo & exemplari à fidelibus haberi posset: quod idem commendat Tito cap. 2. cum ait. *In omnibuste ipsum præbe exemplum,* Græcè τὸ πορ, id est, formam, & exemplar: id ipsum ab omnibus prælati obseruari cupit Petrus 1. sua Epist. cap. 5. cum ait: *Neque dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animis.* Græcè τὸ πρὸς τὸν ἄρδωπος, id est, facti typi, & exemplaria cæterorum: eleganter in eundem sensum D. Gregorius homil. 21. in Ezech. interpretatur mensas illas, quarum fit mentio Ezechielis 40. quæ mensæ dicuntur habuisse labia reflexa intrinsecus: *Et labia earum palmi vnus, reflexa intrinsecus per circuitum.* Super mensas autem carnes oblationis. Tunc, inquit, mensarum labia intrinsecus reflexarum labia dicuntur, quando doctores ad conscientiam renouant tacita cogitatione quod aliter, quando semetipsos subtiliter perferuntur, si faciunt quod loquuntur: rectè autem reflexa intrinsecus mensarum labia dicuntur, additur quoque (Per circuitum) vt non in vna qualibet se parte considerent, atque ex alia semetipsos perpendere permittant, sed vbique semetipsos inspiciant, & in quantum praevalent studeant, singula opere implere, quæ docent. O doctor, ecce iam mensa es,

iam vasa portat, iā in vasis fidelibus pōtus holocausti & victima sustinet, sed intus refect a labiis, id est ad cor revocā sermonem, audi quod dicū, operare quod predicat. Hæc Gregorius.

COMMENTARIUM SECUNDUM EXEGETICUM.

DE PRIMA VISIONE IOANNIS.

Visio Ioanni facta hoc primo capite describitur.

SECTIO PRIMA.

NECIPIT Ioannes divinas visiones sibi ostensas (quæ sanè fuere præ-
termodum admirabiles) commemorare, quarum prima hoc primo
capite inchoatur, fuitque huiusmodi.

Primum, vidit septem candelabra aurea, quæ non constat cuius figu-
ra fuerint: crediderim fuisse non solum nāxima, sed etiam pulcherrima, atque
excellenti opere, artificioque celata, singula singulosingeres cereos accēfos in
sūmmitate præferentia. Secundò vidit in medio eorū, similem filio hominis vestitum
D. Hieron.
Tunica sa-
cerdotali
apud Heb.
qualis.
poderē, id est, linea tunica talari, quam propterea Septuaginta semper *πρόδηρις*, id
est, ad pedes vsque demissa appellat. Eratque vnū ex Sacerdotalibus indumētis.
Pro illustriori tamen huius rei cognitione, sciendum ex Iosepho libro. 3. An-
tiquit. cap. 8. & Diuo Hieronymo in epist. ad Fabiolam de veste sacerdotali, du-
plicem fuisse tunicam sacerdotalem apud Hebræos, vnā communem omnibus
sacerdotibus: alteram propriam Pontificis. Tunica communis sacerdotum erat
linea ex bysso, dicebaturque Hebraicè *תורת* hoc est, linea, linum enim Chethon
Hebraicè nominatur: hæc adharebat corpori, rāmque arcta erat, strictisque ma-
nicis, vt nulla omnino in veste esset ruga, tam longa vt vsque ad pedes descende-
ret, vnde & *πρόδηρις* dicebatur. Aiunt Hebræi quos nonnulli ex nostris sequun-
tur, hanc tunicam totam fuisse varijs oculorum ordinibus, & figuris continuata,
serie distinctam, instar scutulatarum vestium apud Romanos: idque probant ex
eo quod Exod. 28. cū dicitur, *stringesque tunicam bysso, prostringes*, est Hebraicè
תורת quod ipsi transferunt, *Oculabis*, vt sit sensus, *Oculabis*, id est tunicam bysso:
etenim id verbum non solum stringere, sed etiam oculare significat: de cuius
sententiæ probabilitate non est hic disputandi locus. Tunica propria Pontificum
erat Hyacinthina, quæ Hebraicè dicebatur, *הינד* quam etiam Iosephus tala-
rem appellat, eadēque à Septuaginta interpretibus Exod. 28. *πρόδηρις* quoque
dicitur: sed non puto tam longam dimissamque fuisse, sicut erat prior tunica
byssina, quæ *poderis* nomen sibi propriè vendicat, diciturque in sacris lite-
ris, tunica superhumeralis, quia ipsi superhumerali immediatè superponeba-
tur. Erat tota hyacinthina, eiusque ex limbo pendebant per circuitum tintin-
nabula aurea, & mala punica ex hyacintho, & purpura, & cœco bis tincto,
eo ordine, vt inter duo quælibet tintinnabula esset vnum malum punicum, &
inter duo mala punica vnum tintinnabulum. Docet autem Diuus Hieronymus
loco citato, fuisse septuaginta duo tintinnabula, & totidem mala punica,
cui potius fides habenda est quam Clementi Alexandrino, qui quinto libro